

**ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ &
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ & ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΩΝ ΓΕΩΠΟΝΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ**

**ΟΙ ΤΑΣΕΙΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΤΗΣ
ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΦΟΙΤΗΤΗ ΣΑΦΛΕΚΗ ΣΠΥΡΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΣΑΜΑΘΡΑΚΗΣ ΒΑΓΗΣ

Θεσσαλονίκη, Ιούνιος 2014

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το θέμα τις παρούσας πτυχιακής εργασίας έχει τον τίτλο «Οι τάσεις εξειδίκευσης και συγκέντρωσης της παραγωγής αγροτικών προϊόντων για την περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης». Η επιλογή του θέματος έχει να κάνει με τη μεγάλη σημασία που κατέχει ο αγροτικός τομέας, καθώς έχει συμβάλει με πολλούς τρόπους στη γενικότερη ανάπτυξη της περιφέρειας, ως ένας από τους βασικούς τομείς της οικονομίας και ο οποίος απασχολεί ένα σημαντικό μέρος του εργατικού δυναμικού της, αλλά και με τη σημαντική συνεισφορά του σε άλλους τομείς σχετικούς με την ανάπτυξη της υπαίθρου (π.χ. μεταποίηση). Αν ληφθεί υπόψιν και η επιδείνωση της οικονομίας από το 2009 και η συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας σε άλλους παραγωγικούς τομείς της περιφέρειας (δευτερογενής, τριτογενής), ο πρωτογενής τομέας είχε τις λιγότερες απώλειες, ένδειξη ότι θα μπορούσε να αξιοποιήσει τις δυνατότητές του και να μετατραπεί σε ένα κινητήριο μοχλό ανάπτυξης της περιφέρειας.

Η άντληση των περισσότερων πληροφοριών της παρακάτω μελέτης προήλθε από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, αλλά και από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ.).

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι να παρουσιάσει τις τάσεις εξειδίκευσης και συγκέντρωσης της αγροτικής παραγωγής στην περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης για την περίοδο 2000-2006. Η περιφερειακή οικονομία στηρίζεται αρκετά στον πρωτογενή τομέα, όπως προκύπτει από την παραγόμενη ποσότητα αγροτικών προϊόντων και από τα μακροοικονομικά νούμερα του τομέα αυτού. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε βασίστηκε στον υπολογισμό των δεικτών συγκέντρωσης και εξειδίκευσης του Belson, με βάση τα επεξεργασμένα στοιχεία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων για τα εξεταζόμενα έτη.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ανάλυσης προέκυψε, ότι η περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης χαρακτηρίζεται από μια κυριαρχία της φυτικής παραγωγής, η οποία μειώνεται κατά το τελευταίο έτος διερεύνησης και ενισχύεται αυτή της ζωικής. Όσον αφορά τη συγκέντρωση της παραγωγής, ο κλάδος της φυτικής παραγωγής εξειδικεύεται κατά κύριο λόγο σε παραδοσιακές καλλιέργειες, κυρίως σε βιομηχανικά φυτά και λιτότερο σε σιτηρά, με τον καπνό να είναι ο πιο ευνοημένος. Ενώ αναδεικνύει και την διαχρονική εξειδίκευσή του και στο ελαιόλαδο. Στον κλάδο της ζωικής παραγωγής η διαχρονική εξέλιξη αναδεικνύει και την εξειδίκευσή της σε συγκεκριμένα κτηνοτροφικά προϊόντα όπως είναι το κρέας χοίρων και βοών-βουβάλων.

Λέξεις κλειδιά: Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, Αγροτικός Τομέας, Εργατικό Δυναμικό, ΚΑΠ, Εξειδίκευση και Συγκέντρωσης παραγωγής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	iv
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	v
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ	vii
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΗΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΘΡΑΚΗΣ	2
1.1. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	2
1.2. ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΟΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΙ ΤΟΜΕΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ	7
2.1. ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	7
2.1.1. Διαρθρωτικά χαρακτηριστικά	7
2.1.2. Κύριες χρήσεις γης	11
2.1.3. Οικονομική διάρθρωση	15
2.1.4. Εργατικό δυναμικό και απασχόληση.....	17
2.2. ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ.....	20
2.3. ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΙ ΥΠΑΙΘΡΟΣ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ	30
3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	30
3.2 Η ΚΟΙΝΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ (ΚΑΠ) ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1990.....	30
3.2.1 Πρώτη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ 1992	32
3.2.2 Δεύτερη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ (AGENDA 2000)	33
3.2.3 Τρίτη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ 2003	34
3.2.4 Τετάρτη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ 2014.....	36
3.3 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	38
3.4 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΑΠ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	43
3.4.1 Διάρθρωση των καλλιεργούμενων εκτάσεων	44
3.4.2 Εργατικό δυναμικό	46
3.4.3 Εξέλιξη επενδύσεων στον αγροτικό τομέα	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΟΙ ΤΑΣΕΙΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ- ΘΡΑΚΗΣ.....	50
4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	50
4.2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	50
4.3. ΟΙ ΤΑΣΕΙΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ	55
4.4. ΟΙ ΤΑΣΕΙΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ ΚΑΙ Η ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑ ΝΟΜΟ	60
4.4.1 Οι τάσεις συγκέντρωσης της παραγωγής σε περιφερειακό επίπεδο	60
4.4.2. Οι τάσεις εξειδίκευσης παραγωγής σε νομαρχιακό επίπεδο	63
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	65
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	68

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

ΑΠΑ: Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία

ΑΜΘ: Ανατολική Μακεδονία-Θράκη

ΑΑΠ: Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής

ΔΝΕ: Δείκτης Νομαρχιακής Εξειδίκευσης

ΕΛ.ΣΤΑΤ: Ελληνική Στατιστική Αρχή

ΣΑΑΠ: Συνολική Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής

ΠΑΑΠ: Περιφερειακή Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής

ΠΣΑΑΠ: Περιφερειακή Συνολική Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής

Ε.Ε: Ευρωπαϊκή Ένωση

Ε.Ο.Κ.: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

ΚΑΠ: Κοινή Αγροτική Πολιτική

ΠΟΕ: Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1.1: Πληθυσμιακή εξέλιξη της περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης κατά νομό (1961-2011).....	3
Πίνακας 1.2: Εξέλιξη Αστικού, Ημιαστικού και Αγροτικού πληθυσμού της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης (1971-2011).....	3
Πίνακας 2.1: Τεμαχισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης κατά μέση έκταση ανά εκμετάλλευση (2007).....	8
Πίνακας 2.2: Εκμεταλλεύσεις και εκτάσεις αυτών στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης (2007).....	9
Πίνακας 2.3: Ποσοστιαία σύνθεση εκμεταλλεύσεων και εκτάσεων αυτών στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης (2007).....	9
Πίνακας 2.4: Εκμεταλλεύσεις της περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης κατά νομό και διάκριση αυτών σε μικτές, γεωργικές και κτηνοτροφικές (2007)	10
Πίνακας 2.5: Εκτάσεις κατά είδος καλλιέργειας στην περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης κατά νομό σε χιλ. στρ. (2009).....	12
Πίνακας 2.6: Διαχρονική εξέλιξη κύριων καλλιεργειών στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης σε χιλ. στρ. (1975-2009)	12
Πίνακας 2.7: Κύριες καλλιεργούμενες εκτάσεις στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης κατά νομό σε χιλ. στρ. (2009).....	13
Πίνακας 2.8: Αριθμός κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης κατά είδος και νομό (2009).....	14
Πίνακας 2.9: Ποσοστιαία σύνθεση και εξέλιξη της συμβολής της γεωργίας στο ΑΕΠ σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο (1990-2011).....	16
Πίνακας 2.10: Εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης κατά νομό σε εκ. ευρώ (2005-2009).....	16
Πίνακας 2.11: Διαχρονική εξέλιξη της ανεργίας στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης (2000-2013).....	18
Πίνακας 2.12: Εξέλιξη της ΑΠΑ στον δευτερογενή τομέα της ΑΜΘ κατά νομό σε εκ. ευρώ (2005-2011).....	21
Πίνακας 2.13: Εξέλιξη της ΑΠΑ στον κλάδο των Μεταλλίων-Ορυχείων της ΑΜΘ κατά νομό σε εκ. ευρώ (2005-2001).....	21
Πίνακας 2.14: Εξέλιξη της ΑΠΑ στον κλάδο της μεταποίησης της ΑΜΘ κατά νομό σε εκ. ευρώ (2005-2011).....	22

Πίνακας 2.15: Εξέλιξη της ΑΠΑ στον κλάδο του ηλεκτρισμού-φυσικού αερίου και ύδρευσης της ΑΜΘ κατά νομό σε εκ. ευρώ (2005-2011).....	22
Πίνακας 2.16: Εξέλιξη της ΑΠΑ στον κλάδο των κατασκευών της ΑΜΘ κατά νομό σε εκ. ευρώ (2005-2011) σε εκ. €.....	23
Πίνακας 3.1: Διάρθρωση της καλλιέργειας των σιτηρών ανά περιφέρεια σε χιλ. στρ. (1985-2009)	44
Πίνακας 3.2: Διάρθρωση των βιομηχανικών καλλιεργειών ανά περιφέρεια σε χιλ. στρ. (1985-2009).....	45
Πίνακας 3.3: Διάρθρωση των δενδρωδών καλλιεργειών ανά περιφέρεια σε χιλ. στρ. (1985-2009).....	46
Πίνακας 3.4: Εξέλιξη της απασχόλησης στον αγροτικό τομέα ανά περιφέρεια (1995-2011).....	47
Πίνακας 3.5: Εξέλιξη των ακαθάριστων επενδύσεων στον αγροτικό τομέα ανά περιφέρεια σε εκ. ευρώ (1995-2011).....	48
Πίνακας 4.1: Εξέλιξη του συντελεστή συγκέντρωσης κύριων καλλιεργειών στην περιφέρεια της ΑΜΘ (2000-2006).....	60
Πίνακας 4.2: Εξέλιξη του συντελεστή εξειδίκευσης παραγωγής της ΑΜΘ σε νομαρχιακό επίπεδο (2000-2006).....	64

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1.1: Η εξέλιξη του πληθυσμού στην περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης (1961-2011).....	2
Γράφημα 2.1: Κατανομή Αγροτικής Έκτασης στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας- Θράκης (2007).....	11
Γράφημα 2.2: Ποσοστιαία κατανομή απασχόλησης σε επίπεδο χώρας και περιφέρειας ΑΜΘ (2011).....	19
Γράφημα 2.3: Εξέλιξη της ΑΠΑ στον δευτερογενή τομέα της ΑΜΘ σε εκ. ευρώ (2005- 2011)	20
Γράφημα 2.4: Εξέλιξη του ποσοστού των απασχολούμενων στον κλάδο της μεταποίησης στην περιφέρεια ΑΜΘ (2005-2011).....	24
Γράφημα 2.5: Η εξέλιξη ποσοστού των απασχολούμενων στον κλάδο των κατασκευών της περιφέρειας ΑΜΘ (2005-2011).....	25
Γράφημα 2.6: Εξέλιξη της συμμετοχής της ΑΠΑ στον τριτογενή τομέα στην περιφέρεια ΑΜΘ (2005-2011).....	26
Γράφημα 2.7: Ποσοστιαία σύνθεση της ΑΠΑ στον τριτογενή τομέα της περιφέρειας ΑΜΘ κατά νομό (2011).....	26
Γράφημα 2.8: Ποσοστιαία σύνθεση ΑΠΑ κατά οικονομικό κλάδο στην περιφέρεια ΑΜΘ (2011).....	27
Γράφημα 2.9: Εξέλιξη του ποσοστού των απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα της περιφέρειας ΑΜΘ (2011).....	28
Γράφημα 3.1: Εξέλιξη της Ακαθάριστης Αξίας Γεωργικής Παραγωγής της Ελλάδας σε εκ. ευρώ (1980-2011).....	39
Γράφημα 3.2: Εξέλιξη Ακαθάριστων Επενδύσεων στον Πρωτογενή τομέα της Ελλάδας σε εκ. ευρώ (1981-2011).....	40
Γράφημα 3.3: Εξέλιξη της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα της Ελλάδας (1980- 2011).....	41
Γράφημα 3.4: Εξέλιξη εμπορικού ισοζυγίου αγροτικών προϊόντων της Ελλάδας σε εκ. ευρώ (1980-2010).....	42
Γράφημα 4.1: Εξέλιξη της Ακαθάριστης Αξίας Παραγωγής (ΑΑΠ) στην ΑΜΘ (2000- 2006).....	56
Γράφημα 4.2: Εξέλιξη της ΑΑΠ των Αγροτικών Προϊόντων ανά νομό στην περιφέρεια της ΑΜΘ (2000-2006).....	57

Γράφημα 4.3: Εξέλιξη της ΑΑΠ φυτικής παραγωγής της ΑΜΘ σε νομαρχιακό επίπεδο (2000-2006).....	58
Γράφημα 4.4: Εξέλιξη της ΑΑΠ ζωικής παραγωγής της ΑΜΘ σε νομαρχιακό επίπεδο (2000-2006).....	59
Γράφημα 4.5: Εξέλιξη της ΑΑΠ μεσογειακής παραγωγής της ΑΜΘ σε νομαρχιακό επίπεδο (2000-2006).....	59
Γράφημα 4.6: Εξέλιξη της συγκέντρωσης αγροτικών προϊόντων στην περιφέρεια ΑΜΘ (2000-2006).....	61
Γράφημα 4.7: Εξέλιξη του συντελεστή εξειδίκευσης παραγωγής της ΑΜΘ σε νομαρχιακό επίπεδο (2000-2006).....	63

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια ακούγεται η λέξη εξειδίκευση όλο και πιο συχνά σε διάφορους τομείς της καθημερινότητάς. Ως εξειδίκευση ορίζεται η διαρκής και συστηματική προσπάθεια που καταβάλει ο άνθρωπος, προκείμενου να κατανοήσει σε βάθος έναν τομέα της επιστήμης με κύριο σκοπό τη μεγιστοποίηση της απόδοσής του σε κάθε επίπεδο. Ο Σκοπός της εξειδίκευσης είναι διπλός, αρχικά στοχεύει στην αύξηση της παραγωγής και παράλληλα επιδιώκεται η βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης εργασίας.

Συνεπώς η εφαρμογή της εξειδίκευσης πάνω στον αγροτικό τομέα αποτελεί και το κύριο θέμα της εργασίας αυτής. Σε ότι ακολουθεί θα επιχειρηθεί η ανάλυση σε βάθος χρόνου των τάσεων εξειδίκευσης και συγκέντρωσης της παραγωγής αγροτικών προϊόντων για την περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης. Για την καλύτερη κατανόηση του θέματος η παρακάτω εργασία χωρίστηκε σε τέσσερα επιμέρους κεφαλαία.

Στο πρώτο κεφαλαίο, παρουσιάζεται μια γενικότερη εικόνα της περιφέρειας όπως είναι τα μορφολογικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, καθώς και τις δυνατότητες αλλά και τα μειονεκτήματά της.

Στο δεύτερο κεφαλαίο, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στον παραγωγικό ιστό της περιφέρειας κυρίως στις ιδιαιτερότητες του πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα, καθώς και στην οικονομική διάρθρωση της περιφέρειας μέσα στον χρόνο. Με την ανάλυση διάφορων μακροοικονομικών μεγεθών όπως είναι το ΑΕΠ, το εργατικό δυναμικό και η εξέλιξη της ανεργίας.

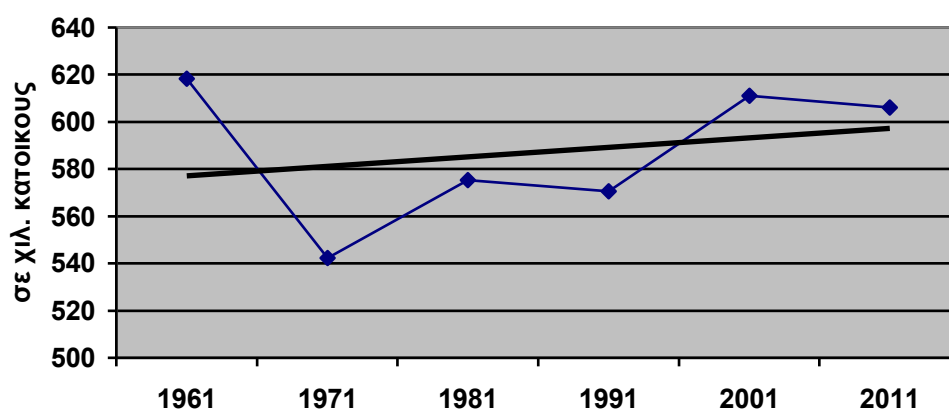
Στο τρίτο κεφαλαίο, αναφέρονται οι επιπτώσεις από την Κοινωνική Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) στην περιφέρεια αλλά και στο σύνολο της χώρας. Αρχικά παρουσιάζονται συνοπτικά οι μεταρρυθμίσεις της ΚΑΠ και στην συνέχεια οι κυριότεροι οικονομικοί δείκτες όπως είναι αυτές της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, οι ακαθάριστες επενδύσεις, η απασχόληση και η εξέλιξη του εμπορικού ισοζυγίου.

Στο τέταρτο κεφαλαίο αναλύονται οι τάσεις εξειδίκευσης και συγκέντρωσης της παραγωγής των αγροτικών προϊόντων για την περιφέρεια και των επιμέρους νομών της (Δράμας, Έβρου, Καβάλας, Ροδόπης και Ξάνθης) κατά τις χρονικές περιόδους 2000, 2003 και 2006 καθώς και η εξαγωγή συμπερασμάτων για κάθε νομό ξεχωριστά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΗΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΘΡΑΚΗΣ

1.1. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης είναι μια από τις δεκατρείς (13) συνολικά περιφέρειες της χώρας. Βρίσκεται στο βορειοανατολικό άκρο της Ελλάδος και συνορεύει ανατολικά με την Τουρκία, βόρεια με την Βουλγαρία και δυτικά με την περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας. Διοικητικά η περιφέρεια περιλαμβάνει τους νομούς Δράμας, Καβάλας, Ξάνθης, Ροδόπης και Έβρου. Έχει έκταση 14.157 τ.χμ., που αντιστοιχεί στο 10,7% της συνολικής έκτασης της χώρας και την κατατάσσει στην 4^η θέση κατά σειρά περιφέρεια. Ο πληθυσμός της σύμφωνα με την απογραφή του 2011 (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2011) ανέρχεται στους 606.170 κατοίκους, εκ των οποίων το 49,4% είναι άνδρες και το 50,6% είναι γυναίκες και αντιστοιχεί στο 5,6% του πληθυσμού της χώρας, όπου βρίσκεται στην 6^η θέση κατά σειρά περιφέρεια.

Γράφημα 1.1: Η εξέλιξη του πληθυσμού στην περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης (1961-2011)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 1961-2011

Σύμφωνα με το παραπάνω γράφημα δεν παρατηρείται μια σταθερή πορεία στην εξέλιξη του πληθυσμού αλλά μια αυξομείωση κατά τις διάφορες περιόδους. Βέβαια αν κανείς βγάλει την τάση βλέπει ότι παρά την αρχική μείωση στη συνέχεια η τάση είναι αυξητική. Συγκεκριμένα το 1961 ο πληθυσμός της περιφέρειας ήταν 618.312 χιλ. κάτοικοι, το 1971 παρατηρείται κατακόρυφη μείωση του πληθυσμού (11,3%) εξαιτίας του μεγάλου μεταναστευτικού ρεύματος την συγκεκριμένη δεκαετία. Στις επόμενες δεκαετίες, παρατηρείται μια άνοδος του πληθυσμού την περίοδο 1981 (4,9%), η οποία ακολουθείται από μια σταθερή πορεία μέχρι την δεκαετία του 90 και μια άνοδο του πληθυσμού το 2001 (7,1%), που εκτιμάται ότι

οφείλεται στην εισροή νεοπροσφύγων και οικονομικών μεταναστών και στη μετέπειτα μονιμοποίησή τους στην περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης κυρίως στους νομούς Ξάνθης και Ροδόπης. Ενώ το 2011 παρατηρείται, μια ελαφρά μείωση του πληθυσμού σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία (2001).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1: Πληθυσμιακή εξέλιξη της περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης κατά Νομό (1961-2011)

Νόμος	1961	1971	1981	1991	2001	2011	Διαφορά 1961-2011	Διαφορά %
Ξάνθης	89.594	88.917	88.777	91.063	101.856	110.290	20.696	23,1
Καβάλας	140.751	121.593	135.218	135.937	145.054	138.200	-2.551	-1,80
Ροδόπης	109.201	107.677	107.957	103.190	110.828	111.610	2.409	2,20
Έβρου	157.760	138.989	148.486	143.752	149.354	147.530	-10.230	-6,50
Δράμας	121.006	91.009	94.772	96.554	103.975	98.540	-22.466	-18,5
Σύνολα	618.312	548.185	575.210	570.496	611.067	606.170	-12.142	-2,00

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 1961-2011

Από τα συγκριτικά στοιχεία εξέλιξης του πληθυσμού κατά νομό παρατηρείται ότι την μεγαλύτερη συγκέντρωση πληθυσμού στην περιφέρεια Α.Μ.Θ. έχουν οι νομοί Έβρου και Καβάλας. Αξίζει να σημειωθεί, ότι ο μοναδικός νομός ο οποίος έχει μια συνεχή αυξητική πορεία, είναι ο νομός Ξάνθης με ποσοστό μεταβολής της τάξης του 23,1% και ο νομός Ροδόπης με χαμηλό ρυθμό αύξησης πληθυσμού 2,20%, ενώ ο νομός Καβάλας αν και παρατηρήθηκε μια σταδιακή αύξηση την δεκαετία του 1990 και 2000, στην συνέχεια ο αριθμός των κατοίκων μειώθηκε αισθητά. Αντιστρόφως ανάλογη είναι η εξέλιξη του πληθυσμού, στους νομούς Έβρου και Δράμας, με αρνητική μεταβολή πληθυσμού 6,50% και 18,5% αντίστοιχα με εξαίρεση την περίοδο του 2001 που παρουσίασαν μια μικρή άνοδο. Τα παραπάνω καταδεικνύουν το γεγονός ότι πρέπει να ληφθούν συγκεκριμένα μέτρα υποδομής και επένδυσης στους διάφορους τομείς της οικονομίας, για την πληθυσμιακή αναζωογόνηση και την άμβλυνση των ανισοτήτων στην περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2: Εξέλιξη Αστικού, Ημιαστικού και Αγροτικού πληθυσμού της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης (1971-2011)

Έτη	Αστικός πληθυσμός	Ημιαστικός πληθυσμός	Αγροτικός πληθυσμός
1971	176.277	81.860	290.048
1981	215.743	92.300	267.167
1991	227.516	97.395	245.585
2001	292.513	78.219	240.335
2011	302.204	68.865	235.101

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 1971-2011

Όπως παρατηρείται από τον παραπάνω πίνακα, είναι εμφανής η πτωτική τάση εξέλιξης του αγροτικού πληθυσμού από το 1981 και μετά. Ο αστικός πληθυσμός ανέρχεται στο 49,9% του συνολικού πληθυσμού της περιφέρειας και εμφανίζει αυξητική τάση, που οφείλεται στην ταυτόχρονη μείωση των κατοίκων σε ορισμένες ορεινές και πεδινές περιοχές. Ενώ ο αγροτικός πληθυσμός, ανέρχεται στο 38,7% του πληθυσμού και παρουσιάζει πτωτική τάση με ετήσιο ρυθμό μεταβολής 0,2% την τελευταία δεκαετία.

1.2. ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ

Η περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης είναι προικισμένη με έναν ιδιαίτερα αναπτυγμένο αγροτικό τομέα εκμεταλλευόμενη τόσο τη γεωγραφική θέση την οποία κατέχει όσο και τη μορφολογία του εδάφους, διατηρώντας την κοινωνική ισορροπία στην ύπαιθρο. Παρά την κάμψη και τη στασιμότητα που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια όπου σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ, η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της περιφέρειας από 15,3% που ήταν το 2003, έπεσε στο 6,6% το 2011 αλλά και μια πτωτική τάση στις επενδύσεις στον αγροτικό χώρο, εξακολουθεί να αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι της οικονομίας της περιφέρειας. Στην συνέχεια παρουσιάζονται τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης που είναι τα εξής:

- ✓ Ο αγροτικός τομέας κατέχει ισχυρή θέση στο σύνολο της οικονομίας της περιφέρειας ενισχύοντάς την σημαντικά. Ενώ συνεισφέρει σημαντικά και στην τόνωση της οικονομίας σε εθνικό επίπεδο. Με το μέγεθος του ΑΕΠ το 2009 να είναι το 8^ο μεγαλύτερο κατά σειρά σε περιφερειακό επίπεδο.
- ✓ Το ανθρώπινο δυναμικό της περιφέρειας σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, 2011 απασχολείται κατά μεγάλο μέρος στη γεωργία, δασοκομία και αλιεία, με ποσοστό 25,5%. Ακολουθεί ο δευτερογενής τομέας με 13,8%, με την κύρια δραστηριότητα να προέρχεται από την μεταποιητική και κατασκευαστική δραστηριότητα, με κύριο πυλώνα τις επιχειρήσεις που ασχολούνται με τον κλάδο των τροφίμων-ποτών (30,8%) και ξυλείας (24,3%). Ενώ ο τριτογενής τομέας με 60,7% στηρίζεται κυρίως στις υπηρεσίες που προσφέρει ο τουρισμός, με την πλούσια πολιτιστική κληρονομιά του και με το μεγαλύτερο μέρος των καταλυμάτων να εντοπίζεται στον νομό Καβάλας.
- ✓ Σημαντικό πλεονέκτημα της περιφέρειας είναι οι πλούσιοι φυσικοί πόροι. Η περιφέρεια αποτελείται από ορεινές και πεδινές εκτάσεις, με μεγάλη ποικιλία και σπάνια είδη χλωρίδας και πανίδας, σε ένα περιβάλλον με βιότοπους, υδάτινους πόρους, λίμνες (βιστονίδα) και μεγάλες δασικές εκτάσεις.

- ✓ Είναι η περιφέρεια με την μεγαλύτερη συνεισφορά στη φυτική παραγωγή όσον αφορά την παραγωγή αγροτικών προϊόντων. Τα σημαντικότερα προϊόντα τα οποία παράγει είναι ο καπνός, ο οποίος αντιστοιχεί στο 20,5% ολόκληρης της παραγωγής της χώρας. Ενώ εξειδικεύεται και σε βιομηχανικές καλλιέργειες με κύριες το βαμβάκι, και τα ζαχαρότευτλα.
- ✓ Οι κλιματολογικές συνθήκες στην περιφέρεια χαρακτηρίζονται ως μεσογειακές και η μέση θερμοκρασία είναι περίπου 16°C, οι οποίες διαφοροποιούνται ανάλογα με το γεωγραφικό ανάγλυφο της κάθε περιοχής ή νομού. Οι συνθήκες αυτές είναι κατάλληλες για την παραγωγή προϊόντων όπως είναι αυτά των δημητριακών (σιτάρι, κριθάρι, σίκαλη). Ενώ σε μερικούς νομούς επικρατούν οι κατάλληλες συνθήκες για την παραγωγή συγκεκριμένων προϊόντων, όπως είναι η καλλιέργεια των βιομηχανικών φυτών στους νομούς Ροδόπης και Έβρου.

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο αγροτικός τομέας τελευταία όπως είναι η χαμηλή παραγωγικότητα της γεωργίας, η έλλειψη παραγωγικών επενδύσεων και η ελλιπής αξιοποίηση του διαθέσιμου ανθρώπινου δυναμικού έχουν φέρει στην επιφάνεια τα προβλήματα εκσυγχρονισμού της γεωργίας τα οποία είναι:

- ✓ Ο μεγάλος αριθμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων μικρού μεγέθους που είναι από τους μικρότερους στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Χαρακτηριστικά, με βάση τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ, το 2009 από τις 53.160 συνολικά αγροτικές εκμεταλλεύσεις που βρίσκονται στην Ανατολική Μακεδονία-Θράκη μόνο το 7% συγκεντρώνεται σε ένα αγροτεμάχιο και το 5% σε δυο έως τρία, ενώ το ποσοστό αρδευόμενης γεωργικής γης είναι αρκετά χαμηλό (29%).
- ✓ Η γήρανση του αγροτικού πληθυσμού και η έξοδος του από το επάγγελμα, σε συνδυασμό με το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, καθώς και η στροφή των νέων προς τους άλλους οικονομικούς τομείς, δυσχεραίνουν την συνέχιση του αγροτικού επαγγέλματος, με το 60% των αρχηγών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων είναι άνω των 55 ετών.
- ✓ Ο μεγάλος αριθμός των μικρών παραγωγών, οι οποίοι λειτουργούν ανεξάρτητα και δημιουργούν ανταγωνιστικές συνθήκες μεταξύ τους, με αποτέλεσμα να χάνουν μεγάλο μέρος της διαπραγματευτικής τους δύναμης και να πετυχαίνουν χαμηλές τιμές αγροτικών προϊόντων.
- ✓ Η ύφεση των επενδύσεων στον αγροτικό τομέα, τόσο των δημόσιων όσο και των ιδιωτικών και η χαμηλή διασύνδεση της γεωργίας με τους υπόλοιπους οικονομικούς τομείς της οικονομίας (δευτερογενής, τριτογενής), υποβαθμίζει την ανάπτυξη της

γεωργίας στην ύπαιθρο εντείνοντας τις ενδοπεριφερειακές ανισότητες. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Καβάλας όπου η ταχεία ανάπτυξη του τριτογενή τομέα απορρόφησε σημαντικό μέρος του ανθρώπινου δυναμικού από τον πρωτογενή τομέα.

- ✓ Υπάρχει μεγάλη υστέρηση στην ενημέρωση των αγροτών όσον αφορά τη μεταφορά και τη διάχυση της τεχνολογίας στον αγροτικό χώρο. Παρουσιάζει μεγάλη ανεπάρκεια και ανισορροπία στην πληροφόρηση σε σχέση με τους υπόλοιπους παραγωγικούς τομείς της οικονομίας, εξαιτίας της χαμηλής εξειδίκευσης του προσωπικού στον πρωτογενή τομέα αλλά και από την ελάχιστη συνεργασία μεταξύ αγροτών και πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και την παροχή γνώσεων προς τους αγρότες, μέσω των αρμόδιων φορέων.
- ✓ Η σημαντική έλλειψη υποδομών και η μη αποτελεσματική οργάνωση στην εμπορία και προώθηση των αγροτικών προϊόντων, τόσο στην εγχώρια όσο και τις διεθνείς αγορές.
- ✓ Η εντατικοποίηση της γεωργίας αποτελεί ένα ακόμα σημαντικό πρόβλημα στην υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος της περιφέρειας, που οφείλεται κυρίως στην χαμηλή εξειδίκευση του προσωπικού, αλλά και στην μη παροχή γνώσεων από τους εξειδικευμένους γεωπόνους.

Τέλος, για την ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας της περιφέρειας, θα πρέπει να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για την ανασυγκρότηση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που αντιμετωπίζουν οι μειονεκτικές και ορεινές περιοχές, σε συνδυασμό με την φθίνουσα πορεία της γεωργίας που συνδέεται άμεσα με την ανάγκη ανάπτυξης και διαφοροποίησης των αγροτικών περιοχών (Ιωσηφίδης κ.ά., 2004).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΟΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΙ ΤΟΜΕΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ

2.1. ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Ως πρωτογενής τομέα παραγωγής ορίζεται εκείνος ο παραγωγικός τομέας της οικονομίας όπου η κύρια δραστηριότητα του συνίσταται στην απόκτηση αγαθών άμεσης ή έμμεσης κατανάλωσης απ' ευθείας από τη φύση (γεωργία, αλιεία, κτηνοτροφία). Ο τομέας αυτός απασχόλησης αποτελεί πηγή εισοδήματος για μεγάλο μέρος του πληθυσμού.

2.1.1. Διαρθρωτικά χαρακτηριστικά

Ένα από τα γενικά χαρακτηριστικά τόσο στο σύνολο της χώρας όσο και σε επίπεδο περιφερειών, είναι η φτωχή διάρθρωση του πρωτογενούς τομέα, όπου λειτουργεί ανασταλτικά στην ανάπτυξη του γεωργικού τομέα και έχει ως αποτέλεσμα τον πολύ μεγάλο αριθμό μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, το χαμηλό ποσοστό αρδευόμενης γεωργικής γης και το υψηλό ποσοστό οικονομικά ενεργών ατόμων του πληθυσμού που ασχολούνται σε αυτόν. Η χαμηλή διάρθρωση αυτή σε συνδυασμό με το ανάγλυφο του εδάφους και την αναδιανομή της γεωργικής γης (το 70% της συνολικής έκτασης και το 50% της καλλιεργούμενης γης της περιφέρειας, εντοπίζεται σε ορεινές και ημιορεινές περιοχές) αποτελούν τα σημαντικότερα προβλήματα της υπαίθρου. Αυτό που είναι βέβαιο, είναι ότι ο πολυτεμαχισμός τις ελληνικής αγροτικής γης στις περισσότερες περιφέρειες της Ελλάδος σε συνδυασμό και με το υψηλό κόστος παραγωγής και τη χαμηλή παραγωγικότητα των περιοχών αυτών, δύσκολα θα μπορέσει να παράγει ανταγωνιστικά προϊόντα. Στην συνέχεια ακολουθεί πίνακας με τα διορθωτικά χαρακτηριστικά των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1: Τεμαχισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης κατά Μέση έκταση ανά εκμετάλλευση (2007)

Νομοί	Εκμεταλλεύσεις με Χ.Γ.Ε (Χρήση Γεωργικής Έκτασης)	Χ.Γ.Ε (σε χιλ. στρεμ.)	Μέση έκταση/ Εκμετάλλευση (σε στρεμ)
Σύνολο Χώρας	860.153	40.762,2	47,3
ΑΜΘ	67.851	4.088,7	60,2
Ν. Δράμας	8.113	582,4	71,8
Ν. Καβάλας	14.175	547,5	38,5
Ν. Έβρου	18.779	1.719,2	91,5
Ν. Ξάνθης	9.794	398,4	40,6
Ν. Ροδόπης	16.990	841,2	49,5

Πηγή : ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2007

Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής Γεωργίας-Κτηνοτροφίας (2007) ο μεγαλύτερος αριθμός εκμεταλλεύσεων βρίσκεται στον νομό Έβρου με ποσοστό 27,7%, ακολουθεί ο Ν. Ροδόπης με 25%, ο Ν. Καβάλας με 20,9%, ενώ χαμηλότερα είναι ο Ν. Δράμας με 12% και ο Ν. Ξάνθης με 14,4% (βλ. πίνακα 2.1). Όσον αφορά τον κατακερματισμό της αγροτικής γης, σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2007 η μέση έκταση ανά αγροτεμάχιο είναι 7 στρεμ., όσο περίπου και ο μέσος όρος της χώρας. Ενώ η μέση έκταση ανά εκμετάλλευση είναι 60,2 στρεμ, αρκετά μεγαλύτερη από το μέσο όρο της χώρας που είναι 47,3 στρεμ (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2007). Τη μεγαλύτερη συνεκτικότητα παρουσιάζουν οι νομοί Έβρου και Δράμας όπου η μέση έκταση / εκμετάλλευση είναι 91,5 και 71,8 στρεμ. αντίστοιχα. Η βασική αιτία του μικρού μεγέθους των εκμεταλλεύσεων είναι ότι στην περιφέρεια μόνο το 32% της συνολικής έκτασης είναι καλλιεργήσιμη γεωργική γη. Επίσης, ο συνολικός αριθμός των μικρών εκμεταλλεύσεων με μέση έκταση μέχρι 50 στρέμματα καλλιεργούμενης γης, καλύπτουν περίπου τα ¾ του συνόλου των εκμεταλλεύσεων στην περιφέρεια, ενώ αντίστοιχα καλύπτουν και το 1/5 της συνολικής καλλιεργούμενης έκτασης αυτής (βλέπε πίνακα 2.2). Τα προγράμματα αναδασμού που επιχειρήθηκαν είχαν περισσότερο περιστασιακό χαρακτήρα και δεν βελτιώθηκε ιδιαίτερα η δομή της γεωργίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2: Εκμεταλλεύσεις και εκτάσεις αυτών στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης (2007)

	ΣΥΝΟΛΟ		0-49,9 στρ		50-199,9 στρ.		άνω 200 στρ	
	ΕΚΜ.	ΕΚΤ. (σε χιλ. στρ)	ΕΚΜ.	ΕΚΤ. (σε χιλ. στρ.)	ΕΚΜ.	ΕΚΤ. (σε χιλ. στρ.)	ΕΚΜ.	ΕΚΤ. (σε χιλ. στρ.)
Σύνολο χώρας	860.153	40.762,2	651.124	10.792,8	169.661	15.265,6	39.367	14.703,8
ΑΜΘ	67.851	4.088,7	42.682	800,5	20.3751	1.902,4	4.417	1.385,7
Ν. Δράμας	8.113	582,4	4.730	83,7	2.466	223,9	916	274,8
Ν. Καβάλας	14.175	547,5	10.947	188,6	2.786	227,2	441	131,7
Ν. Έβρου	18.779	1719,2	8.441	209,6	8.368	820,7	1.969	688,8
Ν. Ξάνθης	9.794	398,4	7.077	84,3	2.330	205,3	386	108,9
Ν. Ροδόπης	16.990	841,2	11.486	237,6	4.800	418,8	704	184,8

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2007

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.3: Ποσοστιαία σύνθεση εκμεταλλεύσεων και εκτάσεων αυτών στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης (2007)

	0-49,9 στρ		50-199,9 στρ.		άνω 200 στρ.	
	ΕΚΜ. (%)	ΕΚΤ. (%)	ΕΚΜ. (%)	ΕΚΤ. (%)	ΕΚΜ. (%)	ΕΚΤ. (%)
Σύνολο χώρας	75,7	26,5	19,7	37,5	4,6	36,1
ΑΜΘ	62,9	19,6	30,6	46,5	6,5	33,9
Ν. Δράμας	58,3	14,4	30,4	38,4	11,3	47,2
Ν. Καβάλας	77,2	34,4	19,7	41,5	3,1	24,1
Ν. Έβρου	44,9	12,2	44,6	47,7	10,5	40,1
Ν. Ξάνθης	72,3	21,2	23,8	51,5	3,9	27,3
Ν. Ροδόπης	67,6	28,2	28,3	49,8	4,1	22,0

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2007

Σύμφωνα με τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, υπάρχουν 67.851 γεωργικές εκμεταλλεύσεις και οι οποίες καταλαμβάνουν το 8% του συνόλου της χώρας και 4.088,7 χιλ. στρ. καλλιεργούμενης γεωργικής έκτασης, που αντιπροσωπεύουν το 10% αυτής σε επίπεδο χώρας.

Από τις εκμεταλλεύσεις αυτές με μέγεθος μέχρι 50 στρ. αντιπροσωπεύουν σε ποσοστό το 62,9% αυτών και το 19,6% της συνολικής γεωργικής έκτασης της περιφέρειας. Πρόκειται για εκμεταλλεύσεις χαμηλής παραγωγικότητας, που χαρακτηρίζονται ως οικογενειακές και στις οποίες καλλιεργούνται κυρίως λαχανικά, και χειμερινά σιτηρά. Τέτοιες εκμεταλλεύσεις χρησιμοποιούνται συνήθως ως συμπληρωματικό εισόδημα όπου οι κάτοχοι αυτόν δεν έχουν ως κύριο επάγγελμα τη γεωργία.

Οι εκμεταλλεύσεις μέχρι 200 στρ. αντιπροσωπεύουν το 30,6% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και το 46,5% της συνολικής καλλιεργούμενης έκτασης και μεγάλο κομμάτι αυτών εντοπίζονται κυρίως στον Ν. Έβρου, ενώ ο αριθμός αυτών στην περιφέρεια αυξήθηκε

κατά 911 γεωργικές εκμεταλλεύσεις σε σχέση με το 2003. Πρόκειται για μεγάλου μεγέθους γεωργικές εκμεταλλεύσεις, που οι κάτοχοι αυτών έχουν ως κύριο επάγγελμα τη γεωργία και στις οποίες καλλιεργούνται συνήθως, αροτραίες καλλιέργειες (π.χ. σιτάρι), βιομηχανικά φυτά (π.χ. βαμβάκι, καπνός), ενώ χρησιμοποιούνται και ως κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις.

Ενώ οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις άνω των 200 στρ., αντιπροσωπεύουν το 6,5% αυτών και το 33,9% της καλλιεργούμενης έκτασης της περιφέρειας με τις περισσότερες από αυτές να βρίσκονται στο νομό Έβρου και Δράμας. Πρόκειται για σύγχρονες γεωργικές εκμεταλλεύσεις με ποικίλες παραγωγικές κατευθύνσεις, τόσο της φυτικής παραγωγής με καλλιέργειες μεγάλων εκτάσεων, από παραδοσιακές ως και νέες καλλιέργειες και παραγωγή βιολογικών προϊόντων αλλά και παράλληλη εγκατάσταση μεταποιητικών μονάδων, όσο και της ζωικής παραγωγής με τη χρησιμοποίηση της τεχνολογίας και την εγκατάσταση μηχανολογικών μονάδων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.4: Εκμεταλλεύσεις της περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης κατά νομό και διάκριση αυτών σε μικτές, γεωργικές και κτηνοτροφικές (2007)

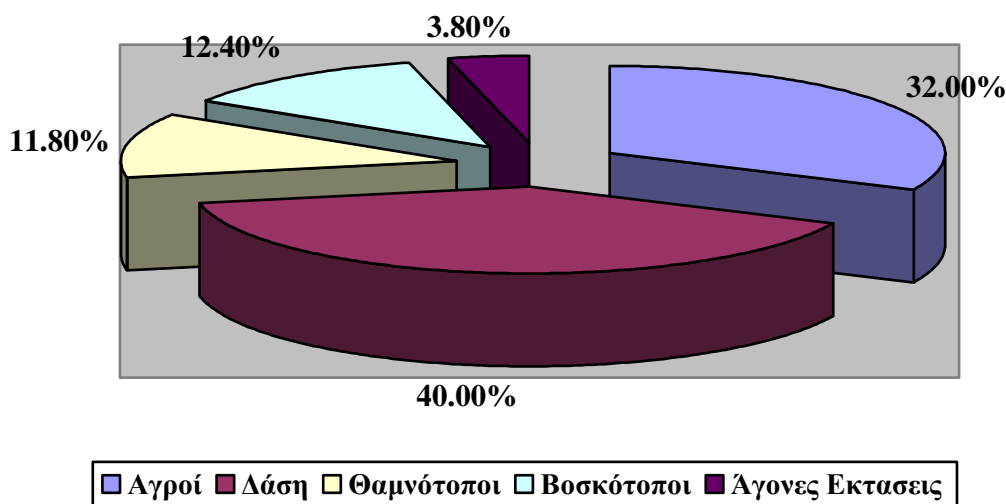
Νομοί	Σύνολο		Μικτές (γεωργικές- κτηνοτροφικές)		Αμιγώς γεωργικές		Αμιγώς κτηνοτροφικές	
	Εκμ.	Εκτ. (σε χιλ. στρ.)	Εκμ.	Εκτ. (σε χιλ. στρ.)	Εκμ.	Εκτ. (σε χιλ. στρ.)	Εκμ.	Εκτ. (σε χιλ. στρ.)
Σύνολο χώρας	860.153	40.762,2	179.397	16.762	662.463	22.866,4	18.292	1.333,8
ΑΜΘ	67.851	4088,7	11.952	845,5	54.401	3.229,1	1.859	14,604
Ν. Δράμας	8.113	582,4	1.119	117,1	6.316	462,5	679	2,8
Ν. Καβάλας	14.175	547,5	1.950	110,4	11.987	436,5	239	0,52
Ν. Έβρου	18.779	1719,1	3.286	322,2	15.382	1.395,1	111	1,8
Ν. Ξάνθης	9.794	398,3	1.923	110,7	7.550	287,1	321	0,55
Ν. Ροδόπης	16.990	841,2	3.314	184,5	13.166	647,7	510	8,9

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2007

Από τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα γίνεται σαφές ότι από τις 67.851 συνολικές εκμεταλλεύσεις τις περιφέρειας αυτές που ασχολούνται με τον κλάδο της φυτικής παραγωγής (αμιγώς γεωργικές), παρουσιάζουν μεγάλες διαφοροποιήσεις μεταξύ των νομών με την μεγαλύτερη εξειδίκευση στην φυτική παραγωγή να εντοπίζεται κυρίως στους νομούς Έβρου (28,3%), Ροδόπης (24,2%) και Καβάλας (22%), ενώ στους νομούς Δράμας και Ξάνθης τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 11,6% και 13,9%. Ενώ όσον αφορά την ζωική παραγωγή (αμιγώς κτηνοτροφικές) αν και παρατηρείται σαφώς μια υστέρηση σε σχέση με αυτήν της φυτικής (80,2% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2007), στηρίζει σημαντικά την αγροτική οικονομία της περιφέρειας με τους νομούς Δράμας και Ροδόπης, να αντιπροσωπεύουν σε ποσοστά το 36,5% και το 27,4% αντίστοιχα (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2007).

2.1.2. Κύριες χρήσεις γης

Η περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης αποτελείται από ποικίλους φυσικούς πόρους, όπου με τη σωστή αξιοποίηση αυτών θα μπορούσε να συμβάλει στην ανάπτυξη της υπαίθρου σε διάφορους παραγωγικούς κλάδους της οικονομίας.

Γράφημα 2.1: Κατανομή Αγροτικής Έκτασης στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης (2007)

Πηγή : ΕΛ. ΣΤΑΤ, 2007

Όπως φαίνεται και στο παραπάνω γράφημα 2.1 από άποψη γεωργικής γης αυτή καλύπτει το 96% της συνολικής έκτασης της περιφέρειας, όπου το 32% της συνολικής έκτασης καλύπτεται από αγρούς, το 40% από δάση, το 11,8% από θαμνότοπους, το 12,4% από βοσκότοπους και το υπόλοιπο 3,8% από άγονες εκτάσεις. Με τους αγρούς να εντοπίζονται στον νομό Έβρου με ποσοστό 40,8%, ενώ τα δάση στους νομούς Δράμας και Καβάλας, με τα αντίστοιχα ποσοστά τους να είναι 33,5% και 24,2% (ΕΛ. ΣΤΑΤ, 2007). Αξίζει να σημειωθεί ότι το συγκριτικό πλεονέκτημα της περιφέρειας είναι τα δάση και οι δασικές εκτάσεις (θαμνότοποι), οι οποίες καλύπτουν το 51,8% των εκτάσεων, ενώ ο αντίστοιχος μέσος όρος της χώρας είναι 47,3% (ΕΛ. ΣΤΑΤ, 2007).

Η παραγωγική κατεύθυνση που θα ακολουθήσει ο κάθε νομός ή συνολικά η περιφέρεια, εξαρτάται από τα διορθωτικά χαρακτηριστικά και την εξέλιξη της γεωργικής δομής του (Σαφιλίου κ.ά., 2004). Έτσι, η διάρθρωση των καλλιεργειών της περιφέρειας αναδεικνύει την εξειδίκευσή της σε συγκεκριμένες κατηγορίες καλλιεργειών (βιομηχανικές καλλιέργειες) και σε άλλες λιγότερο ή καθόλου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.5: Εκτάσεις κατά είδος καλλιέργειας στην περιφέρεια Ανατολική Μακεδονίας-Θράκης κατά νομό σε χιλ. στρ. (2009)

Νομοί	Χ.Γ.Ε. (Χρήση γεωργικής Γης)	Ετήσιες καλλιέργειες		Δενδρώδεις καλλιέργειες		Αμπέλια		Λοιπές εκτάσεις	
	(Χιλ. στρ.)	(Χιλ. στρ.)	(%)	(Χιλ. στρ)	(%)	(Χιλ. στρ)	(%)	(Χιλ. στρ.)	%
Σύνολο Χώρας	33.021	15.464	46,8%	8.037	24,3%	810	2,5%	8.709	26,3%
ΑΜΘ	3.281	2.703	82,3%	155	4,7%	40	1,2%	383	11,6%
Ν. Δράμας	481	402	83,7%	6	1,2%	5	1,0%	67	13,9%
Ν. Καβάλας	417	269	64,5%	103	24,7%	27	6,5%	18	4,3%
Ν. Έβρου	1.414	1.176	83,1%	24	1,7%	5	0,4%	210	14,8%
Ν. Ξάνθης	353	313	88,6%	9	2,5%	1	0,3%	30	8,5%
Ν. Ροδόπης	617	543	88,1%	13	2,1%	2	0,3%	58	9,4%

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2009

Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα 2.5 παρατηρείται ότι στην περιφέρεια ΑΜΘ, κυριαρχούν πλήρως οι ετήσιες καλλιέργειες με ποσοστό 82,3% κατέχοντας το μεγαλύτερο κομμάτι τις γεωργικής γης της περιφέρειας, ακολουθούν οι δενδρώδεις καλλιέργειες (4,7%) και οι αμπελώνες (1,2%). Ειδικότερα, σε επίπεδο νομών, οι ετήσιες καλλιέργειες κυριαρχούν σε όλους τους νομούς με την μεγαλύτερη γεωργική έκταση να εντοπίζεται στο νομό Έβρου (83,1%) και την μικρότερη στον νομό Καβάλας (64,5%) με καλλιέργειες κυρίως δημητριακών (βλέπε πίνακα 2.6). Όσον αφορά τις υπόλοιπες καλλιέργειες ο νομός Καβάλας θεωρείται δενδροκομικός σε ποσοστό 24,7% (κερασιές, αμυγδαλιές), ενώ και οι περισσότερες αμπελοκομικές καλλιέργειες βρίσκονται στον νομό Καβάλας (6,5%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6: Διαχρονική εξέλιξη κύριων καλλιεργειών στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης σε χιλ. στρ. (1975-2009)

Ομάδες καλλιεργειών	1975	1984	1994	2004	2006	2009	Ποσοστιαία μεταβολή (%) 1975-2009	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής (%) 1975- 2009
Σιτηρά	2.589,9	2.579,9	2.336,8	2.289	1.972,7	1.946,5	-24,8	-0,8
Όσπρια	104,4	54,5	23,7	16,9	29,4	26,1	-75,0	-3,4
Βιομηχανικά φυτά	365,3	710,3	1.025,2	829,4	906,5	869,2	137,9	2,5
Κτηνοτροφικά φυτά	564,9	304,8	180,2	139,9	142,1	252,4	-55,3	-2,3
Πεπονοειδή- πατάτες	98,7	84,5	68,6	57,2	60,7	69,1	-30,0	-1,0
Κηπευτικά- Λαχανικά	42,12	97,3	104,6	99,6	92,7	86,1	104,5	2,1
Αμπέλια	54,9	50,6	48,5	50,4	51,6	40,0	-27,1	-0,9
Δενδρώδεις	185,2	197,4	182,5	237,9	253,1	252,3	36,2	0,9

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 1975-2009

Η διάθρωση των καλλιεργούμενων εκτάσεων έχει υποστεί αρκετές μεταβολές από τη δεκαετία του 70 μέχρι σήμερα. Η καλλιέργεια των σιτηρών συνεχίζει να κυριαρχεί στην αγροτική παραγωγή της περιφέρειας παρά τη μείωση των καλλιεργούμενων εκτάσεων κατά 24,8% (1975-2009), με κύριες καλλιέργειες να είναι το σιτάρι (σκληρό, μαλακό) και ο αραβόσιτος. Αντίστοιχα, τεράστια αύξηση έχει σημειωθεί στις βιομηχανικές και δενδρώδεις καλλιέργειες, όπου οι καλλιεργούμενες εκτάσεις αυξήθηκαν κατά 137,9% και 36,2% αντίστοιχα. Ειδικότερα, οι κύριες βιομηχανικές καλλιέργειες της περιφέρειας είναι ο καπνός (ανατολικού τύπου, berley, virginia), το βαμβάκι και τα ζαχαρότευτλα. Παράλληλα οι δενδρώδεις καλλιέργειες ειδικεύονται σε καλλιέργειες με ξηρούς καρπούς και ελαιώνες και δευτερευόντως σε οπωροφόρα και εσπεριδοειδή. Ακόμα σημαντική αύξηση σημειώθηκε στην περιφέρεια στα κηπευτικά και λαχανοκομικά προϊόντα με την βιομηχανική ντομάτα να καταλαμβάνει το 20% της καλλιεργούμενης έκτασης της κηπευτικής γης στην περιφέρεια. Αντίθετα, σημαντική μείωση παρατηρείται στις γεωργικές εκτάσεις με κτηνοτροφικά φυτά, με όσπρια και αμπελώνες. Συγκεκριμένα, τα όσπρια σημείωσαν τη μεγαλύτερη εγκατάλειψη της καλλιέργειας στην περιφέρεια κατά 75% (1975-2009) και τα κτηνοτροφικά φυτά κατά 55,3% με τη γεωργική έκταση που καλύπτουν σήμερα (2009) να είναι περίπου 9,3% με κύριες κατευθύνσεις τις πολυετείς φυτείες (τριφύλλι, μηδική) να βρίσκονται στο νομό Έβρου. Τέλος, οι αμπελώνες καλύπτουν περίπου το 1,2% της συνολικής καλλιεργούμενης έκτασης της περιφέρειας, με το μεγαλύτερο μέρος τους να εντοπίζεται στο νομό Καβάλας. Στην συνέχεια ακολουθεί πίνακας με τις κύριες καλλιεργητικές κατευθύνσεις της περιφέρειας κατά νόμο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.7: Κύριες καλλιεργούμενες εκτάσεις στην περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης κατά νομό σε χιλ. στρ. (2009)

	Αροτραίες καλλιέργειες				Βιομηχανικές καλλιέργειες						Δενδρώδεις καλλιέργειες			
	Σιτάρι		Αραβόσιτος		Καπνός		Βαμβάκι		Ζαχαρότευτλα		Ελιές		Ξηροί καρποί	
	Εκτ. σε χιλ. στρ.	%	Εκτ. σε χιλ. στρ.	%	Εκτ. σε χιλ. στρ.	%	Εκτ. σε χιλ. στρ.	%	Εκτ. σε χιλ. στρ.	%	Εκτ. σε χιλ. στρ.	%	Εκτ. σε χιλ. στρ.	%
Σύνολο Χώρας	7.819	100	2.352	100	161	100	2.676	100	221	100	7.969	100	522	100
ΑΜΘ	1.140	14,6	632,1	26,9	82,1	50,9	534,2	20,0	49,8	22,5	161,3	2,0	25,4	4,9
Δράμας	175,0	15,3	147,1	23,2	2,0	2,5	62,4	11,7	3,3	6,6	6,5	4,0	1,9	5,6
Καβάλας	37,6	3,3	209,5	33,3	0,6	0,7	5,2	1,0	0,08	0,2	116,9	72,5	16,4	66,0
Έβρου	588,6	51,6	79,2	12,5	2,5	3,1	168,1	31,5	42,3	85,1	25,9	16,1	4,6	18,6
Ξάνθης	114,6	10,1	107,4	26,9	21,3	26,0	20,2	3,8	0,6	1,3	5,6	3,4	0,7	2,8
Ροδόπης	224,3	19,7	25,9	4,1	55,6	67,7	278,2	52,0	3,4	6,8	6,4	4,0	1,8	7,0

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2009

Σημαντικό κομμάτι της αγροτικής παραγωγής της περιφέρειας, αποτελούν οι αροτραίες καλλιέργειες, κυρίως σε σιτάρι και αραβόσιτο όπου καλύπτουν αντίστοιχα το 14,6% και

26,9% της συνολικής γεωργικής έκτασης της χώρας. Σε επίπεδο περιφέρειας την μεγαλύτερη γεωργική έκταση στις αροτραίες καλλιέργειες καλύπτει ο νομός Έβρου, με την καλλιέργεια του σιταριού να καλύπτει το 51,6% της καλλιεργούμενης έκτασης του νομού. Ενώ η καλλιέργεια του καλαμποκιού απαντάται κυρίως στους νομούς Καβάλας, Ξάνθης και Δράμας με τα αντίστοιχα ποσοστά τους να είναι 33,3% και 26,9% και έπεται ο νομός Δράμας με ποσοστό 23,2%.

Εξίσου σημαντικό κομμάτι της περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης όσον αφορά την συμμετοχή της στην αγροτική παραγωγή, αποτελεί και η παραγωγή των βιομηχανικών φυτών με τις κύριες καλλιέργειες να είναι το βαμβάκι ο καπνός και τα ζαχαρότευτλα. Σε επίπεδο περιφέρειας όπως παρατηρείται και από το παραπάνω πίνακα την μεγαλύτερη εξειδίκευση στην παραγωγή καπνού έχει ο νομός Ροδόπης, με ποσοστό 67,7% και ακολουθεί ο νομός Ξάνθης με 26%. Ενώ όσον αφορά το βαμβάκι η μεγαλύτερη γεωργική έκταση εντοπίζεται στους νομούς Ροδόπης και Έβρου, με τα αντίστοιχα ποσοστά να ανέρχονται στο 52% και στο 31,5%. Ενώ για τις καλλιέργειες με ζαχαρότευτλα ο νομός Έβρου καλύπτει πάνω από τα 8/10 της συνολικής έκτασης της περιφέρειας.

Σημαντική θέση στην περιφέρεια κατέχουν και οι δενδρώδεις καλλιέργειες κυρίως σε δένδρα με ελιές και ξηρούς καρπούς και δευτερευόντως σε οπωροφόρα και εσπεριδοειδή. Όπως παρατηρείται και από το παραπάνω πίνακα 2.7, ο νομός Καβάλας είναι αντιπροσωπευτικός για την περιφέρεια με τις ελιές κα καλύπτουν το 72,5% και τους ξηρούς καρπούς (κυρίως αμυγδαλιές, καρυδιές) το 66% των καλλιεργούμενων εκτάσεων και έπεται ο νομός Έβρου με τα αντίστοιχα ποσοστά να είναι 16,1% και 18,6.

Τέλος, σημαντικό κομμάτι της πρωτογενούς παραγωγής καταλαμβάνει και η ζωική παραγωγή αλλά σε πολύ μικρότερο μέγεθος σε σύγκριση με αυτόν της φυτικής. Στην συνέχεια ακολουθεί ο πίνακας με τον αριθμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στον κλάδο της κτηνοτροφικής παραγωγής.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.8: Αριθμός κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων στη περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης κατά είδος και νομό (2009)

	Βοοειδή	Προβατοειδή	Αίγες	Χοιροειδή	Πουλερικά
Σύνολο Χώρας	15.932	87.127	67.548	18.305	202.269
Α.Μ.Θ.	3.198	4.024	2.746	1.098	18.529
Δράμας	473	470	302	112	1.247
Καβάλας	202	701	568	135	2.193
Έβρου	570	971	775	715	6.406
Ξάνθης	684	803	485	56	2.667
Ροδόπης	1.269	1.079	616	80	6.016

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2009

Όσον αφορά την διάρθρωση της κτηνοτροφικής παραγωγής αυτή παρουσιάζεται στον παραπάνω πίνακα 2.8. Όπως προκύπτει από τον πίνακα αυτό, οι κυρίαρχοι κτηνοτροφικοί κλάδοι της περιφέρειας είναι αυτοί της ορνιθοτροφίας (πουλερικά), της βοοτροφίας και της προβατοτροφίας. Ειδικότερα, οι εκμεταλλεύσεις που εκτρέφουν πουλερικά αποτελούν το 57,1% των συνολικών εκμεταλλεύσεων της περιφέρειας, στα προβατοειδή το 12,4%, στα βοοειδή το ποσοστό τους ανέρχεται στο 9,8%, και η αιγοτροφία με το μικρότερο ποσοστό (7%). Ο νομός Έβρου συγκεντρώνει το 65,1% των χοίρων, το 17,8% των βοοειδών, το 24,1% της προβατοτροφίας και το 34,6% των πουλερικών που είναι και το μεγαλύτερο της περιφέρειας. Ο νομός Ροδόπης είναι ο δεύτερος σε αριθμό κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων με 22,4% στην αιγοτροφία, 26,8% στα πρόβατα, 39,7% στα βοοειδή και 32,4% στα πουλερικά.

2.1.3. Οικονομική διάρθρωση

Η αγροτική παραγωγή και οικονομία παίζει κυρίαρχο ρόλο στη βιωσιμότητα της υπαίθρου και στην διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος της περιφέρειας, παρά την υποχώρησή του τα τελευταία χρόνια. Ενώ αποτελεί και ουσιώδη παράγοντα για τη συγκράτηση του πληθυσμού σε αυτήν και εξασφαλίζει την κοινωνική και οικονομική συνοχή στην ύπαιθρο, συμβάλλοντας κατά αυτόν τον τρόπο στην ευημερία των κατοίκων της. Όπως συμβαίνει σε κάθε αναπτυσσόμενη χώρα η συμμετοχή της γεωργίας στα μακροοικονομικά μεγέθη της ελαττώνεται καθώς αναπτύσσονται οι υπόλοιποι οικονομικοί τομείς (Παχάκη κ.ά, 2006).

Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του 2011, η περιφέρεια παράγει το 3,9% του συνολικού ΑΕΠ της χώρας (8^η κατά σειρά περιφέρεια). Ο πρωτογενής τομέας της περιφέρειας παράγει το 6,20%, ο δευτερογενής τομέας το 21,10% και ο τριτογενής τομέας το 72,70% του περιφερειακού ακαθάριστου προϊόντος. Ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά της χώρας είναι 3,2% για τον πρωτογενή, 17,8% για τον δευτερογενή και 79% για τον τριτογενή τομέα. Στη συνέχεια ακολουθεί πίνακας με την εξέλιξη της συμμετοχής της γεωργίας στο ΑΕΠ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.9: Ποσοστιαία σύνθεση και εξέλιξη της συμβολής της γεωργίας στο ΑΕΠ σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο (1990-2011)

Περιφέρειες	1990	1998	2003	2009	2011
Αν. Μακεδονία-Θράκη	16,3	18,5	15,5	6,2	6,5
Κεντρική Μακεδονία	9,6	8,4	7,5	4,5	5,2
Δυτική Μακεδονία	9,5	15,3	13,3	5,3	4,9
Θεσσαλία	17,6	18,3	14,9	7,5	9,0
Ήπειρος	18,5	10,4	8,7	5,3	7,0
Ιόνια Νησιά	10,4	8,7	7,7	2,5	3,0
Δυτική Ελλάδα	14,9	13,8	12,8	7,1	8,0
Στερεά Ελλάδα	11,7	10,4	9	5,8	7,4
Πελοπόννησος	21,1	14,2	14,1	6,4	7,1
Αττική	0,7	0,5	0,6	0,4	0,4
Βόρειο Αιγαίο	12,4	12,0	11,0	4,0	4,8
Νότιο Αιγαίο	6,7	5,3	8,3	2,4	2,6
Κρήτη	13,9	11,9	10,1	5,6	5,7
Σύνολο Ελλάδας	13,9	7,9	6,8	3,2	3,4

Πηγή: Παχάκη, 2006 & ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2009-2011

Όπως παρατηρείται από παραπάνω πίνακας η περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης είναι η περιοχή με σχετικά μεγάλη συνεισφορά της γεωργίας στην οικονομία της. Συγκεκριμένα, η συμβολή της γεωργίας στο ΑΕΠ είναι μια από τις μεγαλύτερες από ότι στο σύνολο της χώρας. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία το 1990 σε επίπεδο περιφέρειας ΑΜΘ συνέφερε το 16,3% έναντι 13,9% σε επίπεδο χώρας, το 1998, η διαφορά ανέβηκε ακόμα περισσότερο με 18,5% έναντι 7,9% του συνόλου της χώρας, που οφείλεται κυρίως στην στροφή της Ελλάδος στους υπόλοιπους παραγωγικούς τομείς, ενώ παρατηρήθηκε και μια αισθητή μείωση το 2003. Την τελευταία περίοδο, 2009-2011, η συμμετοχή της περιφέρειας στο ΑΕΠ γεωργίας μειώθηκε κατά εννέα ποσοστιαίες μονάδες, εξέλιξη που οφείλεται στην ύφεση των επενδύσεων την τελευταία περίοδο ενώ αντίστοιχα αυτό της Ελλάδας από 6,8% το 2003 μειώθηκε σε 3,4% το 2011.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.10: Εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης κατά νομό σε εκ. ευρώ (2005-2011)

	2005	2009	2011
Σύνολο Χώρας	17.403	20.656	18.747
ΑΜΘ	12.750	15.037	13.338
Έβρου	12.937	15.835	14.717
Ξάνθης	12.778	14.709	12.432
Ροδόπης	12.034	14.384	12.677
Δράμας	10.589	11.714	10.842
Καβάλας	14.633	17.329	14.890

Πηγή: ΕΛ. ΣΤΑΤ, 2011

Όπως φαίνεται και στον πίνακα 2.10 υπάρχουν έντονες ενδοπεριφερειακές ανισότητες στην περιφέρεια. Ειδικότερα, αν και παρατηρείται σημαντική αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε όλους τους νομούς, ωστόσο η κατανομή σε αυτούς δεν είναι ομοιόμορφη. Ο νομό Καβάλας εμφανίζει το μεγαλύτερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ της περιφέρειας όπου αυξήθηκε κατά 2.696€ το 2009, ακολουθεί ο νομός Έβρου με αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά 2.898€. Ενώ αντίθετα νομός Δράμας παρά τη μικρή αύξηση κατά 1.125€ εξακολουθεί να έχει το χαμηλότερο ΑΕΠ κατά κάτοικο, κύριος λόγος είναι η εξάρτησή της από την γεωργία σε συνδυασμό με την χαμηλή διασύνδεση με τους υπόλοιπους παραγωγικούς τομείς της οικονομίας, καθώς και η στασιμότητα του δευτερογενή και τριτογενή τομέα. Ενώ την τελευταία περίοδο έχει μειωθεί το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ανά κάτοικο τόσο στο σύνολο της χώρας όσο και στην περιφέρεια εξαιτίας της συρρίκνωσης της οικονομίας και την μεγάλη άνοδο της ανεργίας (βλ. πίνακα 2.11).

2.1.4. Εργατικό δυναμικό και απασχόληση

Ένα ακόμα μακροοικονομικό μέγεθος το οποίο δείχνει τη σπουδαιότητα της γεωργίας για την ελληνική οικονομία είναι ο δείκτης απασχόλησης και εδώ παρατηρείται, ότι παρά την πτωτική τάση η γεωργία συνεχίζει να αξιοποιεί ένα πολύ μεγάλο μέρος του ανθρώπινου δυναμικού της, που με τις σωστές πολιτικές και κατευθύνσεις θα συμβάλει στη αξιοποίηση της ελληνικής υπαίθρου. Αλλά για να διαπιστωθεί η σημασία και το μέγεθος αυτού θα πρέπει να εξετασθεί στην περιφερειακή του διάσταση (Σέμος κ.ά, 2004). Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2011 ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης ανέρχεται σε 221.000 άτομα όπου οι άντρες αντιπροσωπεύουν το 62,6% και οι γυναίκες το 37,4%. Όπου το 25,5% των απασχολούμενων εργάζεται στον πρωτογενή τομέα, στον δευτερογενή τομέα το 13,9% και στον τριτογενή τομέα 60,6%, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά χώρας είναι, 11,6%, 16,6% και 58,2% αντίστοιχα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.11: Διαχρονική εξέλιξη της ανεργίας στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης (2000-2013)

Έτη	Ανεργία ΑΜΘ (%)	Ανεργία χώρας (%)
2000	9,3	11,6
2001	9,3	10,5
2002	10,0	9,7
2003	10,3	9,5
2004	12,3	10,4
2005	11,8	9,7
2006	10,6	8,8
2007	9,3	8,1
2008	8,8	7,9
2009	12,2	10,3
2010	15,6	14,2
2011	21,1	20,7
2012	22,0	26,0
2013	26,8	27,0

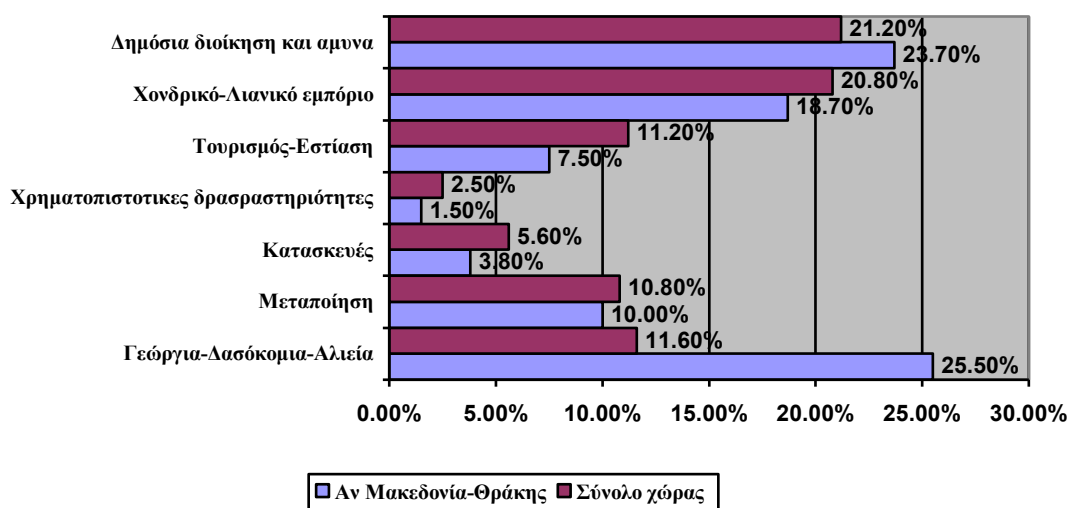
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2000-2013

Η διανομαρχιακή ποσοστιαία εξέλιξη της ανεργίας παρουσιάζεται στον παραπάνω πίνακα 2.11. Όπως προκύπτει από τον πίνακα αυτόν η ανεργία στην Ανατολική Μακεδονία-Θράκη αυξάνεται διαχρονικά με σταθερό ρυθμό μεταβολής με εξαίρεση το 2004 όπου αυξήθηκε κατά δυο ποσοστιαίες μονάδες. Την μοναδική φορά που μειώθηκε η ανεργία στην περιφέρεια ήταν την περίοδο 2005-2008 όπως και στο σύνολο της χώρας γενικά. Αντίθετα από το 2009 και μετά παρατηρείται μια συνεχής αύξησης της ανεργίας, με ετήσιο ρυθμό μεταβολής της τάξης του 3,7% ενώ σε εθνικό επίπεδο 4,2%. Η δυσμενής αυτή εξέλιξη οφείλεται στην οικονομική κρίση που χτύπησε τη χώρα από το 2009 και μετά και στην συρρίκνωση της οικονομίας εξαιτίας της παρατεταμένης ύφεσης.

Παρά τη σχετική αύξηση της ανεργίας ο αγροτικός τομέας εξακολουθεί να απασχολεί σημαντικό κομμάτι του πληθυσμού τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Η Ελλάδα είναι μια χώρα με ιδιαιτερότητες σε ότι αφορά τη γεωργία λόγω του μεγάλου αγροτικού τομέα που διαθέτει σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Σέμος κ.ά, 2004). Παράλληλα η συμμετοχή της γεωργίας στο ΑΕΠ και η συμβολή της στην απασχόληση είναι πολύ μεγαλύτερη από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Λαμπροπούλου, 2005). Όσον αφορά την απασχόληση ο οικονομικός ενεργός πληθυσμός στη περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης καλύπτει περίπου το 5,6% του συνόλου της Ελλάδας, ενώ το ποσοστό της ανεργίας την προηγούμενη δεκαετία (1990-2000) βρισκόταν σε χαμηλότερα επίπεδα από αυτά του αντιστοίχου εθνικού ποσοστού.

Όσον αφορά την απασχόληση των κατοίκων της περιφέρειας όπως φαίνεται και από το παρακάτω διάγραμμα 2.2, ο κλάδος του εμπορίου και ο κλάδος της γεωργίας απορροφούν το

μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων της παρά την μεγάλη μείωση της γεωργίας κατά 10% σε σχέση με το 2001, όπου είτε εγκατέλειψαν το αγροτικό επάγγελμα (γήρανση πληθυσμού), είτε απορροφήθηκαν από τους υπόλοιπους τομείς της οικονομίας. Παράλληλα, αξίζει να σημειωθεί ότι ο πρωτογενής τομέας απασχολεί το διπλάσιο ποσοστό εργαζομένων από το μέσο όρο της χώρας, δείχνοντας ταυτόχρονα την ιδιαίτερη σημασία του αλλά και την εξάρτηση της περιφέρειας από τον αγροτικό τομέα γενικότερα.

Γράφημα 2.2: Ποσοστιαία κατανομή απασχόλησης σε επίπεδο χώρας και περιφέρειας ΑΜΘ (2011)

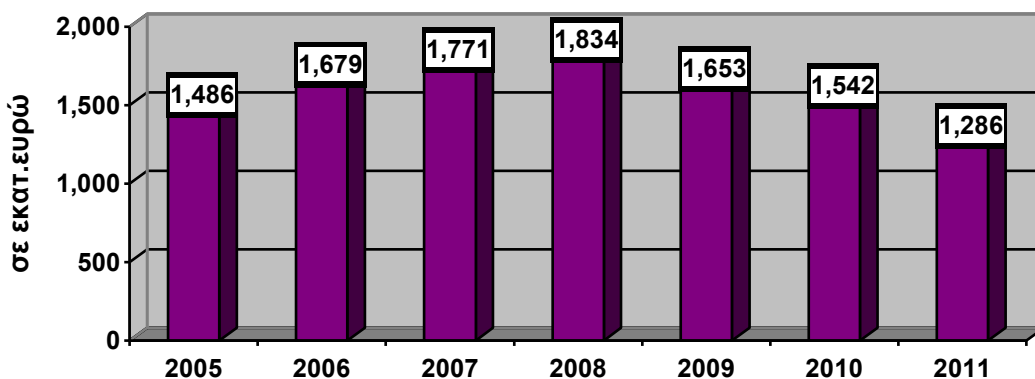
Πηγή: ΕΛ. ΣΤΑΤ, 2011

Επίσης, σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2003 το 50,4% τον γεωργικών εκμεταλλεύσεων της περιφέρειας, ανήκουν σε φυσικά πρόσωπα που ξεπερνούν το 55^ο έτος της ηλικίας τους ενώ στερούνται και της κατάλληλης μόρφωσης. Χαρακτηριστικά το ανθρώπινο δυναμικό της περιφέρειας αποτελείται κατά 63% από άτομα με τίτλο πρωτοβάθμιας και γυμνασιακής εκπαίδευσης, το 20,4% με τίτλο δευτεροβάθμιας και το 16,5% με τίτλο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά της χώρας είναι 41,7%, 23% και 15,3% αντίστοιχα (2009). Επίσης, ο αγροτικός τομέας, αν και είναι προικισμένος με ποικίλους παραγωγικούς πόρους, από το 1990 και μετά δεν κατάφερε να αξιοποιήσει πλήρως το δυναμικό του (Λαμπροπούλου, 2005). Παράλληλα, αν και ο αριθμός των νέων που εισέρχονται στο γεωργικό επάγγελμα είναι αρκετά περιορισμένος σε σχέση με το παρελθόν, το υψηλό επίπεδο μόρφωσης των εισερχόμενων στην γεωργία και η συνειδητή τους ενασχόληση πλέον ως επαγγελματίες αγρότες, είναι αυτοί που θα αποτελέσουν την αφετηρία για την ανασυγκρότηση της υπαίθρου.

2.2. ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Ως δευτερογενής παραγωγή ορίζεται η αξιοποίηση της πρωτογενούς παραγωγής που περιλαμβάνει τις πρώτες ύλες (αγροτικά προϊόντα) και την επεξεργασία, μεταποίηση, τυποποίηση και συσκευασία αυτών σε νέες μορφές αγαθών. Ανάλογα με τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την μεταποίηση των πρώτων υλών διακρίνονται στους κλάδους της χειροτεχνίας, της βιοτεχνίας και της βιομηχανίας.

Ο δευτερογενής τομέας διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης και η οποία αποτελείται κυρίως από μικρομεσαίες επιχειρήσεις όπου στηρίζουν την οικονομία της. Καθοριστικός παράγοντας είναι η γεωγραφική της θέση καθώς και η μεγάλη ποικιλία πρώτων υλών (ορυκτός πλούτος, αγροτικά προϊόντα) που διαθέτει.

Γράφημα 2.3: Εξέλιξη της ΑΠΑ στον δευτερογενή τομέα της ΑΜΘ σε εκ. ευρώ (2005-2011)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2005-2011

Η σημασία του δευτερογενή τομέα στην οικονομία της περιφέρειας είναι ιδιαίτερα σημαντική σημειώνοντας σημαντική ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια, ενώ αποτελεί και το 4,9% της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (ΑΠΑ) της χώρας στον τομέα αυτό για το 2011. Όπως παρατηρείται και από τον παραπάνω γράφημα στα έτη που εξετάζονται, η ΑΠΑ της περιφέρειας έχει μια αυξητική τάση συνεισφέροντας έτσι σημαντικά στην τόνωση του ΑΕΠ τόσο της περιφέρειας όσο και του συνόλου της χώρας, αντίθετα από το 2009 και μετά παρατηρείται μια μικρή κάμψη η οποία το 2011 επιδεινώθηκε εξαιτίας της οικονομικής κρίσης που έπληξε τη χώρα.

Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του δευτερογενή τομέα την τελευταία δεκαπενταετία έπαιξε η χορήγηση ισχυρών επενδυτικών κινήτρων μέσω των αναπτυξιακών νόμων, καθώς και η

αξιοποίηση σημαντικών ενεργειακών (υδροηλεκτρικά φράγματα, κοιτάσματα πετρελαίου, γεωθερμικά πεδία κ.λπ.) και μεταλλευτικών αποθεμάτων (αδρανή υλικά, μάρμαρα κ.ά.).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.12: Εξέλιξη της ΑΠΑ στον δευτερογενή τομέα της ΑΜΘ κατά νομό σε εκ. ευρώ (2005-2011)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Σύνολο χώρας	34.007	40.041	40.126	39.292	35.680	33.143	28.963
ΑΜΘ	1.487	1.679	1.772	1.834	1.653	1.543	1.286
Έβρου	271	246	304	279	246	260	217
Ξάνθης	344	418	353	411	376	356	267
Ροδόπης	332	387	438	456	376	319	305
Δράμας	208	232	227	220	211	198	181
Καβάλας	332	397	450	468	445	409	314

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2005-2011

Σύμφωνα με τον πίνακα 2.12 την μεγαλύτερη συμμετοχή στην ακαθάριστη αξία παραγωγής του δευτερογενή τομέα έχουν κυρίως οι νομοί Καβάλας, Ξάνθης και Ροδόπης με μια διαχρονική αυξανόμενη τάση, συνεισφέροντας σημαντικά στο ΑΕΠ της περιφέρειας με εξαίρεση την περίοδο 2009-2011. Στην περιφέρεια οι κύριες δραστηριότητες του δευτερογενή τομέα είναι αυτές της μεταποίησης των πρώτων υλών και των κατασκευών κυρίως στους τρεις νομούς της Θράκης (Έβρου, Ξάνθης και Ροδόπης). Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2011 στην Ανατολική Μακεδονία-Θράκη βρίσκονται 5.530 μεταποιητικές βιομηχανίες, 3.520 κατασκευαστικές επιχειρήσεις, 120 ορυχεία και λατομεία και 170 επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον κλάδο παροχής ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.13: Εξέλιξη της ΑΠΑ στον κλάδο των Μεταλλείων-Ορυχείων της ΑΜΘ κατά νομό σε εκ. ευρώ (2005-2011)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Σύνολο χώρας	991	880	921	998.3	901,4	1.045,6	1.058,9
ΑΜΘ	77,17	59,60	62,26	70,20	65,4	62,2	56,3
Έβρου	2,48	3,66	4,30	5,22	5,03	4,75	5,20
Ξάνθης	0,74	0,48	1,03	1,15	1,25	1,046	1,24
Ροδόπης	0,93	0,05	0,20	0,76	0,20	0,13	0,16
Δράμας	24,66	14,17	18,93	21,67	20,34	20,05	13,9
Καβάλας	48,36	41,24	37,80	41,40	38,58	36,24	35,8

Πηγή: ΕΛ. ΣΤΑΤ, 2005-2011

Ο κλάδος των ορυχείων αποτελεί το 5,3% περίπου της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας στο σύνολο της χώρας για τον κλάδο αυτό. Η εξέλιξη του κλάδου αυτού δεν παρουσιάζει μια σταθερή πορεία αλλά μια αυξομείωση κατά τα εξεταζόμενα έτη. Σε περιφερειακό επίπεδο είναι ο κλάδος με την μικρότερη συνεισφορά στον δευτερογενή τομέα της οικονομίας της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης. Οι νομοί που ειδικεύονται στον συγκεκριμένο κλάδο είναι

οι νομοί Καβάλας και Δράμας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.14: Εξέλιξη της ΑΠΑ στον κλάδο της μεταποίησης της ΑΜΘ κατά νομό σε εκ. ευρώ (2005-2011)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Σύνολο Χώρας	16.428	17.612	18.282	18.246	18.242	19.412	16.804
ΑΜΘ	695	687	783	840	898	958	798
Έβρου	121	105	130	129	128	173	148
Ξάνθης	211	198	205	231	249	232	197
Ροδόπης	119	135	147	168	176	171	145
Δράμας	71	72	81	91	96	105	96
Καβάλας	173	177	220	221	249	277	212

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2005-2011

Ο κλάδος της μεταποίησης αποτελεί σημαντικό κομμάτι στην οικονομία της περιφέρειας με την ακαθάριστη προστιθέμενη αξία να συμβάλει στο 4,7% του συνολικού επίπεδου της χώρας, ενώ σύμφωνα με βάση τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2011 (βλ. πίνακα 2.14) σε επίπεδο περιφέρειας οι μεταποιητικές βιομηχανίες, ανέρχονται σε 5.530 και ο τζίρος τους ξεπερνάει τα 2.094,1 εκ. €. Αυτές αφορούν κυρίως τις βιομηχανίες τροφίμων-ποτών και τον κλάδο επεξεργασίας ξύλου και κατασκευής επίπλων. Οι περισσότερες μεταποιητικές μονάδες δραστηριοποιούνται στους νομούς Ξάνθης (31,5%), Καβάλας (19%), Ροδόπης (20%) και Έβρου (19%) με την συμμετοχή τους στην ακαθάριστη αξία παραγωγής να είναι αυξητική με εξαίρεση την τελευταία περίοδο όπου μειώθηκε τόσο στην περιφέρεια όσο και στο σύνολο της χώρας. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο νομό Δράμας αρκετές μονάδες έχουν μεταφερθεί στην Βουλγαρία εξαιτίας του χαμηλού εργατικού κόστους επηρεάζοντας αρνητικά την αναπτυξιακή πορεία της οικονομίας της περιφέρειας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.15: Εξέλιξη της ΑΠΑ στον κλάδο του ηλεκτρισμού-φυσικού αερίου και ύδρευσης της ΑΜΘ κατά νομό σε εκ. ευρώ (2005-2011)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Σύνολο Χώρας	3.572	4.879	5.387	5.840	5.619	5.679	6.195
ΑΜΘ	130,87	166,75	185,53	215,35	203,20	182,15	191,42
Έβρου	35,61	45,57	53,50	65,05	62,60	58,85	64,6
Ξάνθης	26,72	30,80	34,1	39,2	41,0	34,90	41,44
Ροδόπης	20,30	25,33	27,93	36,4	27,00	19,15	23,63
Δράμας	14,07	19,90	21,79	23,2	23,4	23,06	16,1
Καβάλας	34,17	45,15	48,21	51,5	49,18	46,19	45,65

Πηγή:ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2005-2011

Ο κλάδος του ηλεκτρισμού-φυσικού αερίου και ύδρευσης μαζί με αυτόν των ορυχείων-μεταλλείων έχουν τη μικρότερη συμβολή στο περιφερειακό ΑΕΠ. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2011 (βλ. πίνακα 2.15) στην περιφέρεια υπάρχουν 170 εταιρίες που δραστηριοποιούνται στον κλάδο παροχής ηλεκτρικού ρεύματος και φυσικού αερίου, οι οποίες

εντοπίζονται κυρίως στους νομούς Έβρου, Ξάνθης και Καβάλας, με σταθερή ποσοστιαία διαχρονική συμμετοχή στην ακαθάριστη αξία παραγωγής 33,7%, 21,6% και 23,8% αντίστοιχα. Ενώ η συμμετοχή του κλάδου στο σύνολο της χώρας είναι 3,1%. Ο κλάδος αυτός αναμένεται στο μέλλον να αναπτυχθεί περαιτέρω από τη στροφή στις επενδύσεις ενέργειας, πράσινης ανάπτυξης και φωτοβολταϊκών συστημάτων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.16: Εξέλιξη της ΑΠΑ στον κλάδο των κατασκευών της ΑΜΘ κατά νομό σε εκ. ευρώ (2005-2011)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Σύνολο Χώρας	12.050	16.293	15.243	13.890	10.553	6.772	4.561
ΑΜΘ	505	696	664	606	423	307	199
Έβρου	128	118	149	119	88	59	38
Ξάνθης	114	203	130	160	106	107	49
Ροδόπης	103	126	132	81	47	40	27
Δράμας	64	89	82	60	45	25	37
Καβάλας	96	160	171	186	137	76	48

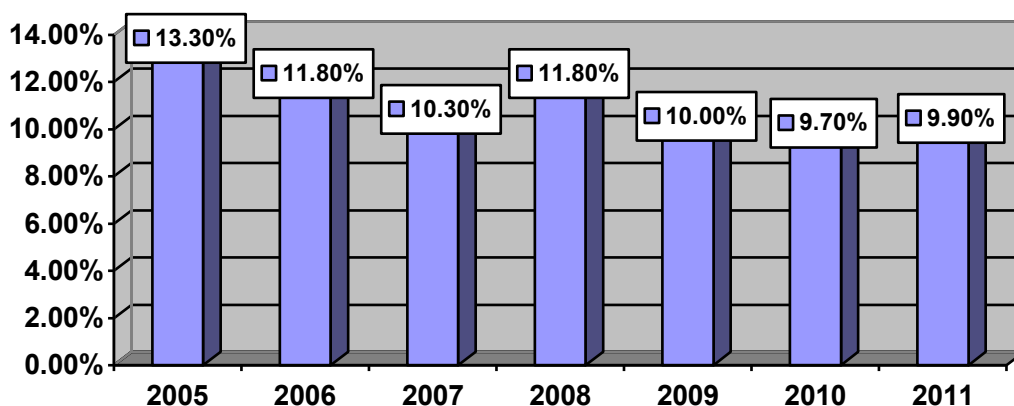
Πηγή:ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2005-2011

Ο κλάδος των κατασκευών είναι ο πιο ανεπτυγμένος μαζί με αυτόν της μεταποίησης (βλ. πίνακα 2.16) με ραγδαία αύξηση τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια, ενώ η περιφέρεια ΑΜΘ συνεισφέρει το 4,3% της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας του κλάδου στο σύνολο της χώρας. Στην περιφέρεια δραστηριοποιούνται 3.520 κατασκευαστικές επιχειρήσεις που ο τζίρος του ξεπερνάει 260,4 εκ. € ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2011 (βλ. πίνακα 2.16). Στον συγκεκριμένο κλάδο ειδικεύεται ο νομός Έβρου, Ξάνθης και ο νομός Καβάλας, όπου παρατηρείται μια συνεχής ανοδική πορεία μέχρι και το 2008 με την ποσοστιαία συμμετοχή του στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία να είναι 19,6%, 26,4% και 30,7% αντίστοιχα συνεισφέροντας σημαντικά στο περιφερειακό ΑΕΠ της περιφέρειας. Αντίθετα από το 2009 και μετά σταμάτησε η ανοδική πορεία του κλάδου και σημειώθηκε σημαντική μείωση σε όλους τους νομούς της περιφέρειας εξαιτίας της ύφεσης που επήλθε η οικονομία και της επιβράδυνσης των επενδύσεων στον κλάδο αυτόν.

Η πορεία του δευτερογενούς τομέα εμφανίζεται δυσοίωνα για το μέλλον. Το 2011 η ΑΠΑ στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, μειώθηκε κατά 16,7% ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2010, ενώ στο σύνολο της χώρας συρρικνώθηκε κατά 12,6% (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2011). Ο κλάδος των κατασκευών στην περιφέρεια σημείωσε σημαντική πτώση αφού η οικοδομική δραστηριότητα υποχώρησε κατά 54,4% το 2011 ενώ όσον αφορά το σύνολο των οικοδομικών αδειών την ίδια περίοδο μειώθηκε κατά 36,7% (ΕΛ. ΣΤΑΤ, 2011). Ενώ ανάλογη πορεία εμφανίζει και ο κλάδος της μεταποίησης με το 50% των επιχειρήσεων στην Μακεδονία και την Θράκη να είναι ζημιογόνες.

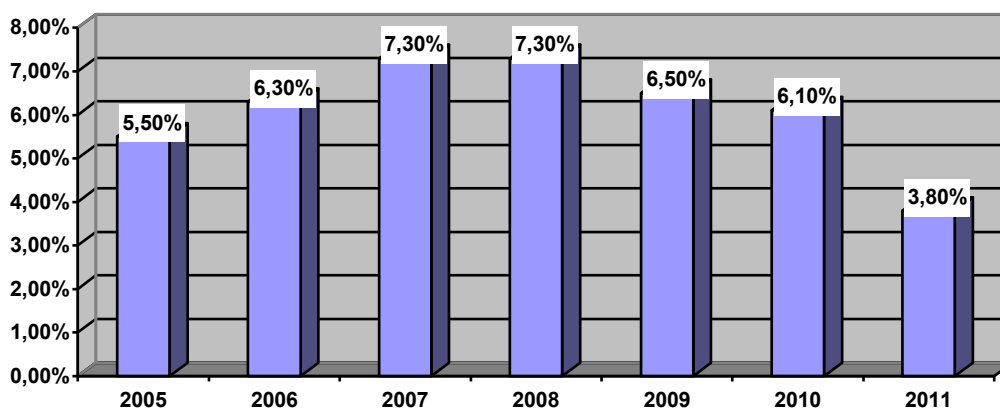
Παράλληλα η σημασία του δευτερογενούς τομέα στην περιφέρεια φαίνεται και από τον αριθμό των απασχολούμενων στον τομέα αυτόν (βλ. γράφημα 2.4 & 2.5). Οι κλάδοι που απασχολούν το μεγαλύτερο μέρος του ανθρώπινου δυναμικού στον δευτερογενή τομέα σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2011 είναι αυτοί της μεταποίησης και των κατασκευών με 9,9% και 3,8% αντίστοιχα. Ακόμα ο κλάδος της μεταποίησης που είναι ο πιο ανεπτυγμένος παράγει το 11,1% του περιφερειακού ΑΕΠ (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2011), δείγμα της υψηλής παραγωγικότητας και ανάπτυξης του κλάδου αυτού εξαιτίας των επενδύσεων εκσυγχρονισμού που έγιναν τα τελευταία χρόνια, αξιοποιώντας τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου μεγέθυναν την παραγωγική δυναμικότητα των επιχειρήσεων αυτών στη περιφέρεια.

Γράφημα 2.4: Εξέλιξη του ποσοστού των απασχολούμενων στον κλάδο της μεταποίησης στην περιφέρειας ΑΜΘ (2005-2011)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2005-2011

Ο κλάδος της μεταποίησης είναι ο δεύτερος κατά σειρά κλάδος στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης όσον αφορά στην απασχόληση του ανθρώπινου δυναμικού μετά από αυτόν της γεωργίας. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2011 (βλ. γράφημα 2.4) απασχολεί το 9,9% των εργαζομένων της περιφέρειας και το 4,5% επί του συνόλου της χώρας. Συγκεκριμένα, παρατηρείται μια αυξομείωση των απασχολούμενων στον κλάδο αυτό μέχρι το 2008. Ενώ από το 2009 και μετά υπήρξε μείωση του εργατικού δυναμικού το οποίο στη συνέχεια φαίνεται να σταθεροποιείται. Αξίζει να σημειωθεί ότι, παρά το χαμηλό ποσοστό απασχόλησης σε σχέση με την γεωργία που απασχολεί το μεγαλύτερο διαθέσιμο δυναμικό, συνεισφέρει σημαντικά στην οικονομία της περιφέρειας.

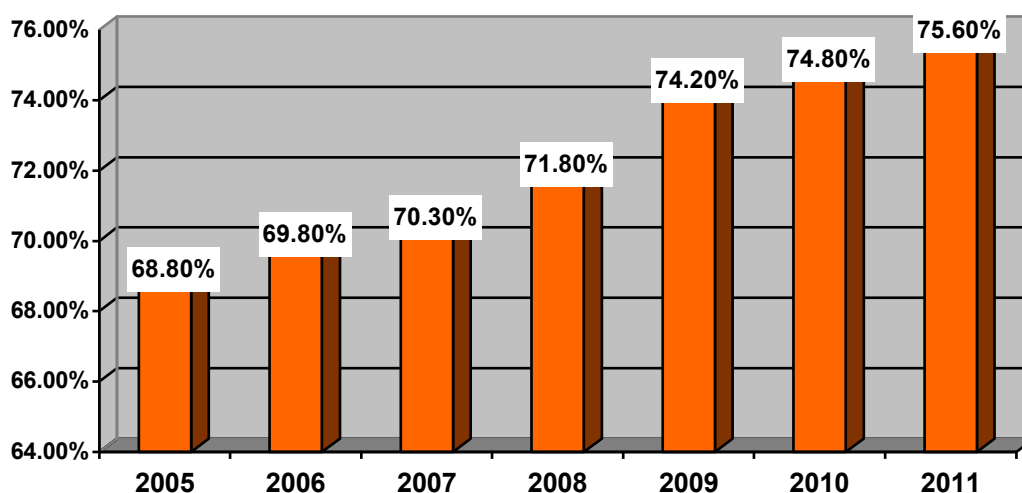
Γράφημα 2.5: Εξέλιξη του ποσοστού των απασχολούμενων στον κλάδο των κατασκευών της περιφέρειας ΑΜΘ (2005-2011)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2000-2007

Ο κλάδος των κατασκευών είναι ο τρίτος σε μέγεθος κλάδος απασχόλησης των κατοίκων της περιφέρειας, όπου το 2008 απασχολούσε το 7,3% του εργατικού δυναμικού σε περιφερειακό επίπεδο και το 4,7% σε επίπεδο χώρας. Σύμφωνα με τα στοιχεία του παραπάνω γραφήματος 2.5 παρατηρείται μια αυξητική τάση των εργαζομένων στον συγκεκριμένο κλάδο, με την μεγαλύτερη τιμή να εμφανίζεται την περίοδο 2007-2008. Ενώ από το 2009 και μετά εμφανίζεται σημαντική μείωση των απασχολούμενων που οφείλεται στις επιπτώσεις που έχει υποστεί ο κλάδος αυτός ύστερα από την ύφεση που επήλθε στη ελληνική οικονομία.

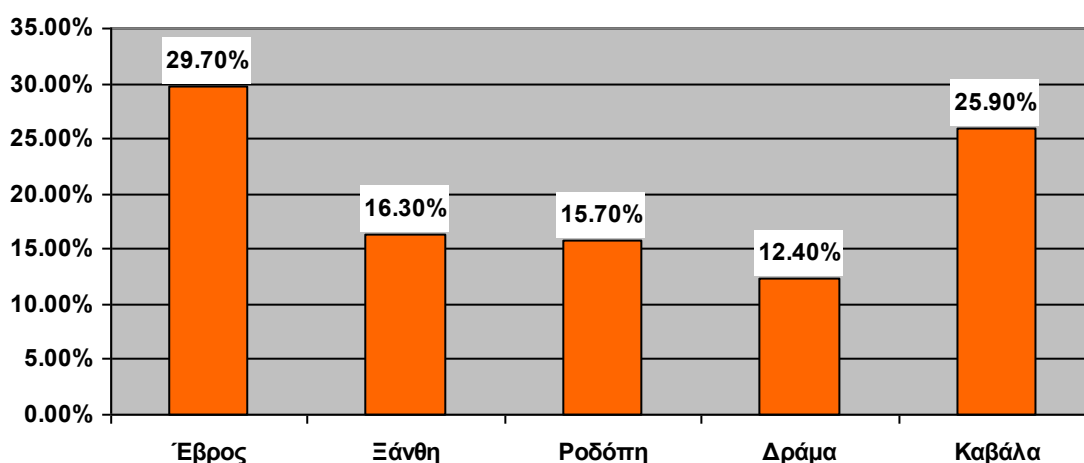
2.3. ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Ο τριτογενής τομέας συνίσταται κυρίως στο εμπόριο και τις υπηρεσίες, είναι δηλαδή ο παραγωγικός τομέας της οικονομίας που αναφέρεται σε παρεχόμενες υπηρεσίες όπως είναι αυτές του εμπορίου, της υγείας, της εκπαίδευσης, του τουρισμού, των επικοινωνιών και μεταφορών κ.ά. Ο κλάδος των υπηρεσιών έχει σημειώσει τεράστια άνοδο την τελευταία δεκαπενταετία, αποτελώντας σήμερα το 75,6% της περιφερειακής ΑΠΑ της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, σε σχέση με το 1997 που ήταν 45,5%. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η συμμετοχή του τριτογενούς τομέα στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία κατά έτη και κατά νομό (γραφήματα 2.6 & 2.7.).

Γράφημα 2.6: Εξέλιξη της συμμετοχής της ΑΠΑ στον τριτογενή τομέα στην Περιφέρειας ΑΜΘ (2005-2011)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2005-2011

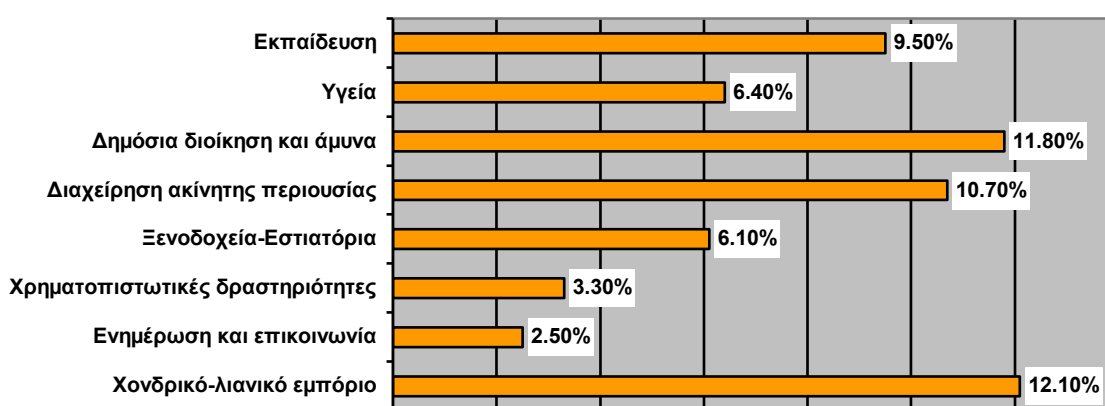

Γράφημα 2.7: Ποσοστιαία σύνθεση της ΑΠΑ στον τριτογενή Τομέα της Περιφέρειας ΑΜΘ κατά νομό (2011)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2011

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω γραφήματα ο τριτογενής τομέας της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης έχει διευρύνει το μερίδιό του τα τελευταία χρόνια πετυχαίνοντας διαχρονικά μια ανοδική πορεία. Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία αύξησε τη συμμετοχή του κατά 6,8 ποσοστιαίες μονάδες το 2011 σε σύγκριση με το 2005 όσον αφορά την ακαθάριστη προστιθέμενη αξία του, ενώ απολαμβάνει και την κυριαρχία του έναντι των υπόλοιπων παραγωγικών τομέων της περιφέρειας (πρωτογενή και δευτερογενή) συνεισφέροντας σημαντικά στην τόνωση της οικονομίας.

Η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία του τριτογενούς τομέα αποτελεί σημαντικό κομμάτι σε όλους τους νομούς της περιφέρειας με την μεγαλύτερη συμμετοχή να εντοπίζεται στους νομούς Έβρου και Καβάλας με 29,7% και 25,9% αντίστοιχα (βλ. γράφημα 2.7). Οι κυριότεροι κλάδοι της οικονομίας του τριτογενούς τομέα είναι του χονδρικού και λιανικού εμπορίου, όπου σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2011 δραστηριοποιούνται 15.250 επιχειρήσεις των οποίων ο τζίρος ξεπερνάει τα 3.645 εκ. €, και της δημόσιας διοίκησης και άμυνας. Ενώ σημαντική θέση καταλαμβάνουν και οι υπόλοιπες υπηρεσίες όπως είναι αυτές της διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, παροχής ξενοδοχειακών μονάδων, καθώς και αυτές της εκπαίδευσης με τα σημαντικά εκπαιδευτικά ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, ΤΕΙ Καβάλας).

Γράφημα 2.8: Ποσοστιαία σύνθεση ΑΠΑ κατά οικονομικό κλάδο στην περιφέρεια ΑΜΘ (2011)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2011

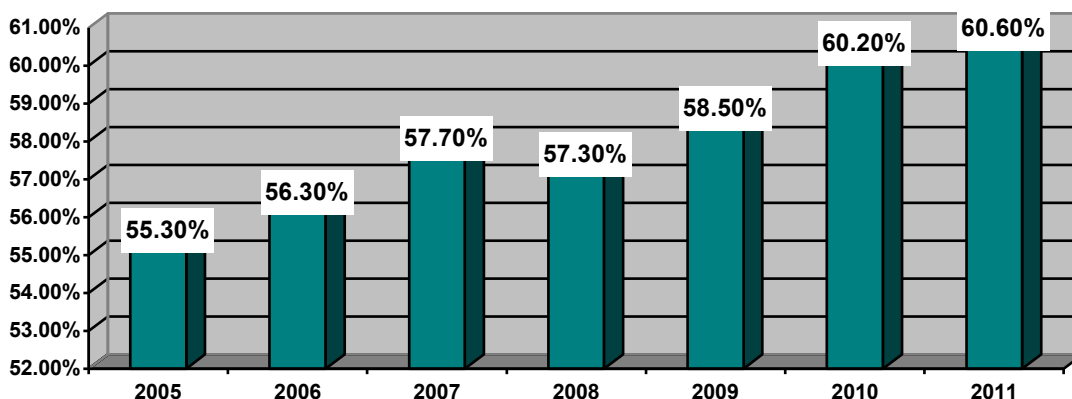
Όπως φαίνεται και από το παραπάνω γράφημα 2.8 την μεγαλύτερη συμμετοχή ως προς την ΑΠΑ εμφανίζει ο κλάδος του χονδρικού και λιανικού εμπορίου. Χαρακτηριστικό είναι ότι σε επίπεδο περιφέρειας την χρονική περίοδο 1982-1995 οι εξαγωγές υπερκάλυπταν της εισαγωγές, αυτή η πλεονασματική διαφορά έναντι των εισαγωγών δείχνει και την ιδιαίτερη θέση του κλάδου στην ανάπτυξη, τόσο της περιφερειακής όσο και της εθνικής οικονομίας. Την τελευταία όμως περίοδο (2005-2011) η κατάσταση αυτή έχει αναστραφεί, με το εμπορικό ισοζύγιο να είναι ελλειμματικό.

Ένας ακόμα σημαντικός κλάδος της περιφέρειας είναι αυτός του τουρισμού και διακρίνεται σε παραθαλάσσιο και εσωτερικό. Ο κλάδος αυτός αριθμεί 6.350 καταλύματα-ξενοδοχεία, όπου το μεγαλύτερο μερίδιο κατέχουν, οι νόμοι Έβρου και Καβάλας, οι οποίοι συνεισφέρουν κατά 29,5% και 26,1% αντίστοιχα στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της περιφέρειας στον κλάδο αυτό, εκμεταλλευόμενοι την καλή γεωγραφική τους θέση και την πολιτισμική

κληρονομιά την οποία διαθέτουν. Παράλληλα, εκτιμάται ότι παρά την σημαντική θέση του τουρισμού στην περιφερειακή οικονομία, δεν έχει εκμεταλλευτεί πλήρως την ποικιλομορφία του φυσικού της περιβάλλοντος και των πολιτισμικών πόρων που υπάρχουν στην περιοχή (μουσεία, αρχαιολογικοί χώροι), οι οποίοι δημιουργούν τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού (π.χ. αγροτουρισμός) επεκτείνοντας έτσι την τουριστική περίοδο.

Επίσης, ακόμα δύο σημαντικοί κλάδοι του τριτογενούς τομέα είναι η διαχείριση ακίνητης περιουσίας κυρίως στους νομούς Καβάλας και Έβρου που και οι δύο νομοί μαζί, καλύπτουν σχεδόν το 50% της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας αλλά και αυτός της εκπαίδευσης. Χαρακτηριστικό είναι ότι η περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης συγκεντρώνει το 8,5% του συνόλου των ερευνητικών κέντρων και ινστιτούτων της χώρας, ποσοστό που την κατατάσσει στην 4^η θέση μεταξύ των περιφερειών της χώρας (2011). Αξίζει να σημειωθεί ότι το μεγαλύτερο μερίδιο στην περιφερειακή οικονομία και στους τρεις τομείς παραγωγής, έχουν οι νομοί Καβάλας και Έβρου οι οποίοι συνεισφέρουν το 52% της ΑΠΑ της περιφέρειας, εντείνοντας κατά αυτόν τον τρόπο τις ενδοπεριφερειακές ανισότητες μεταξύ των νομών καθιστώντας απαραίτητη τη λήψη μέτρων για την άμβλυνση αυτών.

Ένα ακόμα στοιχείο της ιδιαιτερότητας του τριτογενή τομέα στην οικονομία της περιφέρειας είναι ότι έχει διευρύνει το μερίδιό του τα τελευταία χρόνια στην οικονομική δραστηριότητα και απασχόληση, απορροφώντας ένα σημαντικό μέρος του ανθρώπινου δυναμικού σε διάφορους κλάδους της περιφέρειας (Σωφρονίδης, 2010). Στην συνέχεια ακολουθεί γράφημα με την συμμετοχή της απασχόλησης στον τομέα των υπηρεσιών την τελευταία δεκαετία.

Γράφημα 2.9: Εξέλιξη του ποσοστού των απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα της περιφέρειας ΑΜΘ (2005-2011)

Όπως προκύπτει από το παραπάνω γράφημα, η απορρόφηση των εργαζόμενων από τον τομέα των υπηρεσιών συνεχώς αυξάνεται με εξαίρεση μια πτώση το 2008 και επανάκαμψη την αμέσως επόμενη περίοδο δείγμα της συνεχούς ανάπτυξης του τομέα αυτού. Οι απασχολούμενοι του τριτογενή τομέα στην περιφέρεια αυξήθηκαν την τελευταία 5ετία (2006-2011) σε ποσοστό 4,3%, ποσοστό πολύ χαμηλό σε σχέση με προηγούμενες περιόδους. Παρόλο αυτά συνεχίζει να απασχολεί σημαντικό μέρος του εργατικού δυναμικού της περιφέρειας, κυρίως στους κλάδους του τουρισμού και του χονδρικού και λιανικού εμπορίου στους νομούς Καβάλας και Έβρου, εξαιτίας των επενδύσεων που έχουν πραγματοποιηθεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΙ ΥΠΑΙΘΡΟΣ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η γεωργία αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην παραγωγή και οικονομία της Ευρώπης και ήταν πάντοτε στο επίκεντρο των συζητήσεων και πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε). Μια από τις σημαντικότερες πολιτικές της ήταν η δημιουργία και η εφαρμογή της ΚΑΠ (Κοινή Αγροτική Πολιτική) και η οποία σήμερα, αφορά περίπου το 43% του κοινοτικού προϋπολογισμού της (50 δις. ευρώ ετησίως). Ενώ επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την ύπαιθρο αλλά πάνω απ' όλα καθορίζει τις διατροφικές μας ανάγκες (Γεωργιάδης, 2012).

Η ΚΑΠ αποτελεί την ενοποιημένη πολιτική των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που αποτελείται από 27 χώρες και περιγράφει ένα σύνολο από νόμους και κανόνες που αφορούν την ίδια την λειτουργία της γεωργίας, τη διακίνηση αγροτικών προϊόντων και όλες τις αποφάσεις που προκύπτουν. Όπως είναι η σταθερότητα των τιμών, η ποιότητα των προϊόντων, η διαχείριση του περιβάλλοντος και η απασχόληση στον αγροτικό τομέα γενικότερα.

Η κοινή αγροτική πολιτική εφαρμόστηκε για πρώτη φορά το 1962 στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ). Όταν η κοινωνία και η γεωργία της Ευρώπης, είχαν υποστεί μεγάλες καταστροφές από την περίοδο του πόλεμου και γι' αυτό έδινε έμφαση στην διάθεση των τροφίμων στους ευρωπαϊούς καταναλωτές σε προσιτές τιμές, αλλά και στη εξασφάλιση ενός λογικού βιοτικού επιπέδου για τους αγρότες. Στη συνέχεια η εξέλιξη της ΚΑΠ υπέστη ριζικές μεταρρυθμίσεις ώστε να ανταποκρίνεται καλύτερα στο συνεχές μεταβαλλόμενο περιβάλλον, τόσο για της ανάγκες της κοινωνίας όσο και για να εναρμονιστεί με τις διεθνείς τάσεις που προβάλλουν οι αγορές σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον για την παραγωγή προϊόντων υψηλής ποιότητας.

3.2 Η ΚΟΙΝΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ (ΚΑΠ) ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1990

Η ΚΑΠ διαχρονικά διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στις ευρωπαϊκές εξελίξεις, όχι μόνο εξαιτίας του μεγάλου ποσοστού της στον κοινοτικό προϋπολογισμό αλλά και της συμβολικής σημασίας της γεωργίας στον ευρωπαϊκό χώρο (Τζίκα, χ.χ). Έτσι Αποφασίστηκαν οι αρχές και οι μηχανισμοί της ΚΑΠ από τα έξι κράτη-μέλη της ΕΟΚ και από το 1962 ξεκίνησε η εφαρμογή της.

Η Κοινή Γεωργική Πολιτική αρχικά σχεδιάστηκε προκειμένου να διασφαλίσει την αυτονομία της Ευρώπης στην παραγωγή τροφίμων ύστερα από ελλείψεις που παρουσιάστηκαν και οι στόχοι που θεσπίστηκαν ύστερα από την συνθήκη της Ρώμης ήταν οι ακόλουθοι:

- Αύξηση παραγωγικότητας της γεωργίας με την άριστη χρησιμοποίηση των συντελεστών παραγωγής και την αξιοποίηση του εργατικού δυναμικού.
- Εξασφάλιση αυτάρκειας σε τρόφιμα.
- Εξασφάλιση προσιτών τιμών για τα αγροτικά προϊόντα

Πρόκειται για στόχους με κοινωνικά και οικονομικά κριτήρια και αποσκοπούν στην προστασία των παραγωγών και καταναλωτών.

Στη συνέχεια, με την πάροδο των χρόνων ακούστηκαν πολλές προτάσεις και θεσμοθετήθηκαν πολλές αλλαγές στη δομή και λειτουργία της ΚΑΠ. Η πρώτη προσπάθεια αναθεώρησης πραγματοποιήθηκε δέκα χρόνια μετά την ισχύ της ΚΑΠ το 1968 με το γνωστό ως σχέδιο Mansholt. Με την εφαρμογή του το σχέδιο αυτό είχε ως στόχο τη μείωση του αριθμού των απασχολούμενων στον τομέα της γεωργίας, την δημιουργία μεγάλων και πιο αποτελεσματικών μονάδων γεωργικής παραγωγής και τον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (Γεωργιάδης, 2012).

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική κατάφερε να πετύχει τους αρχικούς της στόχους που είχε θέσει. Προώθησε τόσο την παραγωγή όσο και την παραγωγικότητα, σταθεροποίησε τις αγορές, εξασφάλισε την προσφορά αγαθών και προστατεύσε τους αγρότες από τις διακυμάνσεις των τιμών από τις παγκόσμιες αγορές. Πολύ σύντομα όμως και μέχρι τις αρχές του 1980 η Ευρώπη ήρθε αντιμέτωπη με το ακριβώς αντίθετο πρόβλημα. Από την ανεπάρκεια και τις ελλείψεις αγροτικών προϊόντων η παραγωγή αυξήθηκε σε τέτοιο βαθμό, που είχε ως συνέπεια την εμφάνιση μόνιμων πλεονασμάτων με μεγάλο δημοσιονομικό κόστος (Δαμιανός, 2006). Χαρακτηριστικό είναι ότι το 1970 το 70% του προϋπολογισμού της Ε.Ε προοριζόταν για την γεωργία (Γεωργιάδης, 2012). Προκειμένου να μειωθούν οι δαπάνες από τα συσσωρευμένα αποθέματα προϊόντων που είχαν δημιουργήσει στρεβλώσεις στις αγορές ακούστηκαν πολλές προτάσεις. Στις διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν η ΚΑΠ υπέστη πολλές αλλαγές. Το 1985 η επιτροπή δημοσίευσε την πράσινη βίβλο, στην οποία περιγράφονται οι «**Προοπτικές της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής**» όπου βασίζεται σε μια περιορισμένη τιμολογιακή πολιτική, που θα επέτρεπε την προσέγγιση των εσωτερικών τιμών με τις παγκόσμιες τιμές, το πάγωμα των δαπανών και την εξάρτηση της πτώσης των τιμών από τα πλεονάσματα. Έτσι, το 1988 θεσπίστηκαν τα μέτρα εκείνα που θα περιορίζαν τις δαπάνες του προϋπολογισμού της ΚΑΠ και τα οποία είναι τα εξής:

- Η εφαρμογή αυστηρότερης δημοσιονομικής πειθαρχίας για την περίοδο 1988-1992 για τον περιορισμό αύξησης των δαπανών στον γεωργικό τομέα.
- Η επέκταση των «δημοσιονομικών σταθεροποιητών» σε όλους σχεδόν του τομείς (μείωση των τιμών και των ενισχύσεων όταν η παραγωγή φτάνει σε ένα προκαθορισμένο ανώτατο επίπεδο).
- Προαιρετική αγρανάπαυση (set aside)
- Ενθάρρυνση για εντατικοποίηση της παραγωγής, αντικατάσταση των πλεονασματικών καλλιεργειών και άμεσες εισοδηματικές ενισχύσεις για τις μικρές αγροτικές καλλιέργειες που επηρεάζονται περισσότερο από τα μεταρρυθμιστικά μέτρα.

Τα αποτελέσματα των μέτρων αυτών κρίθηκαν ότι είναι αρκετά περιορισμένα, γιατί παρά τους στόχους που τέθηκαν η τεχνική πρόοδος είχε ως αποτέλεσμα την μεγάλη αύξηση της παραγωγής. Γι' αυτό το λόγο η Επιτροπή πρότεινε το 1991 νέες και πιο ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις των μηχανισμών αγοράς και οδήγησε το 1992 στην πρώτη ουσιαστική μεταρρύθμιση της ΚΑΠ.

3.2.1 Πρώτη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ 1992

Δεδομένου ότι τα πλεονάσματα των αγροτικών προϊόντων δεν υποχωρούσαν και εξαιτίας των δημοσιονομικών και περιβαλλοντικών ανησυχιών, επιβλήθηκε η αλλαγή των ισχυόντων μηχανισμών της ΚΑΠ. Η Επιτροπή δημοσίευσε το 1991 δύο έγγραφα συζήτησης, σχετικά με το μέλλον της ΚΑΠ που είχε ως στόχο την εξοικονόμηση πόρων του προϋπολογισμού της Ε.Ε, για άλλες πολιτικές εκτός της γεωργίας προκειμένου να μειωθεί η παραγωγή προϊόντων σύμφωνα με τις ανάγκες της αγοράς. Παράλληλα, να δοθούν κίνητρα για τη διατήρηση του αγροτικού πληθυσμού στις μειονεκτικές περιοχές ώστε να διατηρηθεί η βιωσιμότητα του φυσικού περιβάλλοντος σε ένα μοντέλο γεωργίας που να βασίζεται περισσότερο στην οικογενειακή εκμετάλλευση.

Στις 21 Μαΐου του 1992 το συμβούλιο ήρθε σε πολιτική συμφωνία επί της προτεινόμενης μεταρρύθμισης. Η μεταρρύθμιση έφερε ριζικές αλλαγές στον τρόπο λειτουργίας της ΚΑΠ που ήταν σε ισχύ. Αντικατέστησε το σύστημα προστασίας τιμών με ένα σύστημα αντισταθμιστικών εισοδηματικών ενισχύσεων. Η αλλαγές αυτές που προτάθηκαν τέθηκαν σε ισχύ σταδιακά από το 1993 και εφαρμόστηκε μόνο σε επιλεγμένα προϊόντα. Στις ποώδεις καλλιέργειες (σιτηρών, ελαιούχων και πρωτεϊνούχων), στο βόειο κρέας και στον καπνό. Οι αποφάσεις του συμβουλίου βασίστηκαν σε τρεις αρχές:

- Ειδικά μέτρα για τις φυτικές καλλιέργειες που συμπεριλάμβαναν πτώση των εγγυημένων τιμών για τα σιτηρά, κατάργηση θεσμικών τιμών στα ελαιούχα και πρωτεϊνούχα, μια αποζημίωση για απώλεια εισοδήματος όπου προέκυπτε από τις άμεσες ενισχύσεις ανά εκτάριο των ποωδών καλλιεργειών. Οι οποίες ενισχύσεις αυτές δεν υπολογιζόταν με βάση την παραγόμενη ποσότητα αλλά με βάση την έκταση επί μιας κατ' άκοπη απόδοσης, ενώ έπρεπε να συνοδεύονται και από μια υποχρεωτική αγρανάπαυση σε ποσοστό 15%.
- Ειδικά μέτρα για τη ζωική παραγωγή, που περιελάμβαναν σημαντική μείωση της παραγόμενης ποσότητας του βοείου κρέατος και μια αποζημίωση ανά κεφαλή ζώου προκειμένου να ισορροπηθούν πιθανές απώλειες για τους κτηνοτρόφους. Η καταβολή των αποζημιώσεων καθοριζόταν από ένα μέγιστο αριθμό ζώων ανά εκτάριο κτηνοτροφικής έκτασης, προκειμένου να δίνονται κίνητρα για εντατικοποίηση της κτηνοτροφίας.
- Τα συνοδευτικά μέτρα, αυτά περιελάμβαναν ένα προαιρετικό καθεστώς πρόωρης συνταξιοδότησης για τους γεωργούς άνω των 55 ετών, επιπλέον ενισχύσεις για τους γεωργούς που δεσμευόταν να εφαρμόσουν τεχνικές φιλικές προς το περιβάλλον και ενισχύσεις για τις δενδρώδεις καλλιέργειες.

Όπως αποδείχτηκε στην πράξη η μεταρρύθμιση του 1992, ως προς του περιβαλλοντικούς και δημοσιονομικούς στόχους που είχε θέσει, δεν θεωρήθηκε ιδιαίτερα πετυχημένη. Σε αυτό συνέβαλε και η κατάργηση των ανατολικών καθεστώτων το 1989 που είχε ως συνέπεια να ανέβουν οι τιμές των δημητριακών, δηλαδή του κύριου κλάδου που είχε συμπεριληφθεί στη μεταρρύθμιση του 1992 (Δαμιανός, 2006). Επίσης και το set-aside (αγρανάπαυση) δεν ωφέλησε ιδιαίτερα το περιβάλλον, ενώ τα οφέλη μειώθηκαν ακόμα περισσότερο από την μείωση της συμμετοχής της υποχρεωτικής αγρανάπαυσης (από 15% το 1993, σε 5% το 1999).

3.2.2 Δεύτερη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ (AGENDA 2000)

Προς τα τέλη της δεκαετίας του 1990 και ύστερα από την ολοκλήρωση της μεταρρύθμισης του 1992 και με την προοπτική διερεύνησης της Ε.Ε. προς τις Ανατολικές χώρες, εκφράστηκαν έντονες ανησυχίες ότι η έγκριση της ΚΑΠ από τα νέα κράτη-μέλη θα σηματοδοτούσε την επιστροφή των πλεονασμάτων και την αύξηση των δαπανών για την γεωργία. Ύστερα από διαπραγματεύσεις η συμφωνία με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ) για την γεωργία το 1994, είχε θέσει μέτρα για τη διαχείριση της ΚΑΠ και είχε περιορίσει τις πιθανότητες για την επιστροφή των εξαγωγικών επιδοτήσεων των αγροτικών

προϊόντων. Ενώ η Ε.Ε. είχε θέσει ως πρωταρχικό στόχο για την περίοδο 2000-2006 τη διατήρηση της δημοσιονομικής σταθεροποίησης στην Ευρώπη.

Έχοντας θέσει τις προτεραιότητες για το πλαίσιο το οποίο θα ακολουθήσει, η Επιτροπή πρότεινε να μειωθούν τα κίνητρα που οδηγούσαν στην αύξηση της παραγωγής ως συνέχεια της μεταρρύθμισης του 1992 μέσω των μειώσεων των εγγυημένων τιμών. Η εξέλιξη αυτή θα είχε ως αποτέλεσμα να εξισωθούν οι τιμές των ευρωπαϊκών αγροτικών προϊόντων με τις παγκόσμιες τιμές και θα συνέβαλαν στην πτώση των εξαγωγικών επιδοτήσεων.

Το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο του Λουξεμβούργου το 1997, θέσπισε το πρόγραμμα δράσης γνωστό ως **Agenda 2000** και τον Μάρτιο του 1999 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Βερολίνου ήρθε σε συμφωνία για την δεύτερη ριζική μεταρρύθμιση της ΚΑΠ. Αυτή περιελάμβανε μια σειρά από μέτρα που είχαν ως στόχο την ανάπτυξη ενός εκσυγχρονισμένου και βιώσιμου γεωργικού τομέα επιδιώκοντας την μακροχρόνια διατήρηση της γεωργίας στην υπαίθρο.

Τα κυριότερα στοιχεία αυτής της μεταρρύθμισης είναι:

- Μια εκ νέου ευθυγράμμιση των εσωτερικών τιμών με τις παγκόσμιες τιμές που θα αντισταθμίζονταν από τις άμεσες ενισχύσεις.
- Την προαιρετική καθιέρωση από τα κράτη-μέλη της τήρησης των περιβαλλοντικών προδιαγραφών (πολλαπλή συμμόρφωση) για την χορήγηση ενισχύσεων και την δυνατότητα μείωσής τους (διαφοροποίησης) για την χρηματοδότηση μέτρων αγροτικής ανάπτυξης.
- Την ενίσχυση κοινωνικών και διορθωτικών μέτρων για δράσεις που σχετίζονταν με την γεωργία και το περιβάλλον στο πλαίσιο μιας νέας πολιτικής για την ανάπτυξη της υπαίθρου.
- Ένα δημοσιονομικό πλαίσιο, με ορίζοντα έξι ετών το οποίο αποτελούνταν από τρία σκέλη: α) 40,5 δις ευρώ ετησίως που θα κατευθύνονταν για πολιτική αγορών και ενισχύσεων, β) 14 δις ευρώ τα οποία θα προορίζονταν για την χρηματοδότηση σε πολιτικές για την ανάπτυξη της υπαίθρου και γ) κτηνιατρικά και φυτοϋγειονομικά μέτρα και ένα κονδύλι 250 εκατ. ευρώ ετησίως, που θα διατίθονταν για το προενταξιακό μέσο (ISPA) με στόχο την παροχή βοήθειας προς τα υπό ένταξη κράτη-μέλη.

3.2.3 Τρίτη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ 2003

Ύστερα από τις δυο πρώτες μεταρρυθμίσεις κρίθηκε αναγκαίο να προβεί σε μια νέα μεταρρύθμιση της ΚΑΠ ως συνέχεια αυτής του 2000, όπου στόχευε εκ νέου στη πράσινη

ανάπτυξη και βιωσιμότητα της υπαίθρου που είναι αλληλοεξαρτώμενη από την γεωργία και επηρεάζεται άμεσα (Γεωργιάδης, 2012).

Έτσι η ΚΑΠ χωρίστηκε σε δυο πυλώνες που ήταν οι εξής:

- **Πρώτος πυλώνας:** ο οποίος αφορούσε την πολιτική στήριξης της αγοράς και του εισοδήματος και ακολουθούσε την παλιά τακτική της γεωργίας που αποσκοπούσε στην παραγωγή αγροτικών προϊόντων σε προσιτές τιμές.
- **Δεύτερος πυλώνας:** αφορούσε την αειφόρο ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών και στηρίζεται στις αρχές της πολλαπλής συμμόρφωσης, της ορθής γεωργικής πρακτικής και της άμεσης στήριξης του εισοδήματος. Πρακτικά σήμαινε πως οι αγρότες θα λάμβαναν απ' ευθείας πληρωμές για την υιοθέτηση αγροτικών δραστηριοτήτων για τις μειονεκτικές περιοχές που σχετίζονταν με το περιβάλλον, ή για επενδύσεις σε αγροτικές υποδομές σε μια πολυλειτουργική ύπαιθρο.

Με την έναρξη της μεταρρύθμισης του 2003 που ήταν και η πιο ριζοσπαστική και φιλόδοξη από της προηγούμενες. Η ΚΑΠ αποσυνδέθηκε από της άμεσες εισοδηματικές ενισχύσεις για τους παραγωγούς ενώ άλλαξε και ο τρόπος υπολογισμού αυτών. Με βάση τα παραπάνω οι στόχοι της νέας μεταρρύθμισης κατευθυνόταν προς την επιπλέον διασύνδεση της ευρωπαϊκής γεωργίας με τις παγκόσμιες αγορές, την προετοιμασία για την διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την ανταπόκριση στην προστασία του περιβάλλοντος και την καλύτερη ποιότητα προϊόντων.

Σύμφωνα με τις αποφάσεις της Επιτροπής στις 26 Ιουνίου του 2003 στο Λουξεμβούργο οι υπουργοί γεωργίας της Ε.Ε. κατέληξαν σε συμφωνία που αναθεώρησαν ριζικά την λειτουργία της ΚΑΠ και επέφεραν νέες αρχές και μηχανισμούς:

- Την αποσύνδεση των ενισχύσεων σε σχέση με το μέγεθος της παραγωγής έτσι ώστε, οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις να εναρμονιστούν με τις ανάγκες της αγοράς και να μειωθούν οι στρεβλώσεις στην παραγωγή και στις αγορές αγροτικών προϊόντων. Οι αποσυνδεδεμένες ενισχύσεις θα δίνονται πλέον ως μια ενιαία πληρωμή ανά γεωργική εκμετάλλευση και θα υπολογίζονται ανάλογα με τις άμεσες ενισχύσεις που έχουν δοθεί στο παρελθόν (ιστορικές αναφορές).
- Την πολλαπλή συμμόρφωση (cross-compliance) όπου οι ενιαίες ενισχύσεις προς του αγρότες θα δίνονται ύστερα από μια σειρά μέτρων που θα δεσμευτούν να εφαρμόσουν και έχουν να κάνουν με τον τομέα του περιβάλλοντος, την δημόσια υγεία και την καλή διατήρηση των ζώων.

- Τη δημόσια αναδιανομή των δικαιωμάτων πληρωμής που θα χορηγούνται στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις ανάλογα με τις ιστορικές αναφορές, μέσω των τριών μηχανισμών, της διαφοροποίησης, των εθνικών προγραμμάτων δικαιωμάτων πληρωμών και της εφαρμογής ενός περιφερειακού μοντέλου αποσύνδεσης.
- Τη δημοσιονομική πειθαρχία, όπου λόγω των προκλήσεων της διεύρυνσης ο προϋπολογισμός του πρώτου πυλώνα της ΚΑΠ πάγωσε ενώ επιβλήθηκαν και ετήσια υποχρεωτικά όρια. Για την τήρησή του τα θεσμικά όργανα της Επιτροπής μπορούν να προβούν σε μειώσεις των ισχυόντων ενισχύσεων για όσους δεν συμμορφώνονται.

Η μεταρρύθμιση του 2003 αποτέλεσε την πρώτη φάση μιας σταδιακής διαδικασίας για περισσότερες αναθεωρήσεις στο μέλλον στο πλαίσιο των τρεχόντων δημοσιονομικών προοπτικών 2007-2013. Σύμφωνα με τα παραπάνω, με την μεταρρύθμιση αυτή οι αγρότες πλέον δεν αρκούσαν μόνο στην παραγωγή αλλά όφειλαν να σέβονται τις υψηλές προδιαγραφές που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος, την ασφάλεια τροφίμων και την υγιεινή κατάσταση των ζώων. Ακόμα το μέρος του κοινοτικού προϋπολογισμού που αφιερωνόταν για την ΚΑΠ, από 71% που ήταν το 1984 σήμερα ανέρχεται στο 42%. Με το 31% να προορίζεται για εισοδηματικές ενισχύσεις και το 11% την αγροτική ανάπτυξη (Κουρμαδάς, 2012). Στην συνέχεια η ΚΑΠ προέβη σε μια ακόμα μεταρρύθμιση το 2008 με την ονομασία «Έλεγχος Υγείας» όπου προωθήθηκε επιπλέον η αποσύνδεση από το άμεσο σύστημα πληρωμών και αυξήθηκαν οι πόροι του δεύτερου πυλώνα (Γεωργιάδης, 2012). Αποφασίσθηκαν νέα μέτρα προκειμένου να βοηθήσουν τους αγρότες να αντεπεξέλθουν στις συνθήκες της αγοράς και στις νέες προκλήσεις. Μερικά από τα μέτρα αυτά ήταν η κατάργηση της αγρανάπαυσης για τις αροτραίες καλλιέργειες, η σταδιακή αύξηση στην ποσόστωση του γάλακτος μέχρι την τελική κατάργηση του το 2015. Πλέον η ΚΑΠ κάνει ελάχιστες παρεμβάσεις στα προϊόντα (σιτάρι, γάλα κ.ά.), μόνο όταν το κρίνει αναγκαίο λειτουργώντας ως ένα δίκτυο προστασίας (Κουρμαδάς, 2012).

3.2.4 Τετάρτη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ 2014

Τον Οκτώβριο του 2011 η Κομισιόν πρότεινε την αναμόρφωση της νέας ΚΑΠ θέτοντας νέους στόχους και διατάξεις και η εφαρμογή αυτών θα τεθεί σε ισχύ από την 1^η Ιανουαρίου 2014 και η οποία ακολουθεί το πρότυπο της προηγούμενης μεταρρύθμισης (2003). Με τη συμφωνία αυτή για τον προϋπολογισμό της Ε.Ε. προβλέπεται ένα κονδύλι της τάξης των 960 δις € για την περίοδο 2014-2020. Όπου οι δαπάνες για την γεωργία και την αγροτική ανάπτυξη θα είναι περίπου 360 δις €, με τα 280 δις € να κατευθύνονται σε άμεσες πληρωμές στους αγρότες (πυλώνας 1) και τα 80 δις € για την αγροτική ανάπτυξη (πυλώνας 2).

Στόχος της νέας ΚΑΠ είναι να επεκταθούν οι πράσινες ενισχύσεις στους επαγγελματίες αγρότες, να δοθούν κίνητρα στους νέους παραγωγούς και σε λιγότερο ευνοημένες περιοχές. Οι σημαντικότερες αλλαγές της μεταρρύθμισης 2014 είναι οι εξής:

- Η μεταρρύθμιση των άμεσων πληρωμών για την στήριξη των γεωργών (πυλώνα 1) και του προϋπολογισμού για την αγροτική ανάπτυξη και συντήρηση του (πυλώνα 2).
- Το τέλος των ποσοτώσεων και άλλων μορφών στήριξης της αγοράς.
- Η μεγαλύτερη έμφαση στα περιβαλλοντικά μέτρα, όπου έως και το 30% της χρηματοδότησης να χορηγείται σε αγρότες που διαφοροποιούν την παραγωγή τους ή διατηρούν μόνιμους βοσκότοπους.

Όσον αφορά το πρώτο μέτρο στόχος της νέας ΚΑΠ είναι η σταδιακή μείωση των άμεσων πληρωμών κυρίως για τους κατόχους μεγάλων γεωργικών εκμεταλλεύσεων οι οποίοι λαμβάνουν πάνω από 150.000 €. Με τη θέσπιση ενός ανώτατου ορίου ενίσχυσης για τις μεγάλες εκμεταλλεύσεις, θα οδηγήσει σε μια πιο δίκαιη κατανομή των ενισχύσεων οι οποίες θα δίνονται ανάλογα με τα στρέμματα που καλλιεργούν. Επιπλέον προστίθεται και ένας νέος όρος «ενεργός αγρότης» όπου οι ενισχύσεις θα δίνονται σε όσους ασχολούνται αποκλειστικά με τον αγροτικό τομέα, διορθώνοντας τις στρεβλώσεις όπου δικαίωμα είχαν και διάφοροι οργανισμοί που δεν παρείχαν γεωργικά οφέλη (π.χ. αθλητικές εγκαταστάσεις, σιδηρόδρομοι κ.ά.).

Αλλάζει πλήρως το καθεστώς των ποσοτώσεων στην παραγωγή όπου τέθηκε ως στόχος ο τερματισμός τους, καθώς και άλλων μορφών στήριξης στην αγορά. Οι ποσοτώσεις γάλακτος θα λήξουν το 2015 και της ζάχαρης το 2017 δυο χρόνια αργότερα απ' ότι είχε αποφασιστεί. Ενώ θα εισάγεται και ένα νέο σύστημα φύτευσης αμπελών από το 2016 και μετά όπου θα επιτρέψει τη σταδιακή ανάπτυξη μέχρι 1% ετησίως.

Για το τρίτο μέτρο και την αειφόρο ανάπτυξη επεκτείνονται οι στόχοι για την ανάπτυξη της υπαίθρου, την ανταγωνιστικότητα του γεωργικού τομέα και την ορθολογική και βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων. Οι κανόνες αυτοί είναι οι εξής:

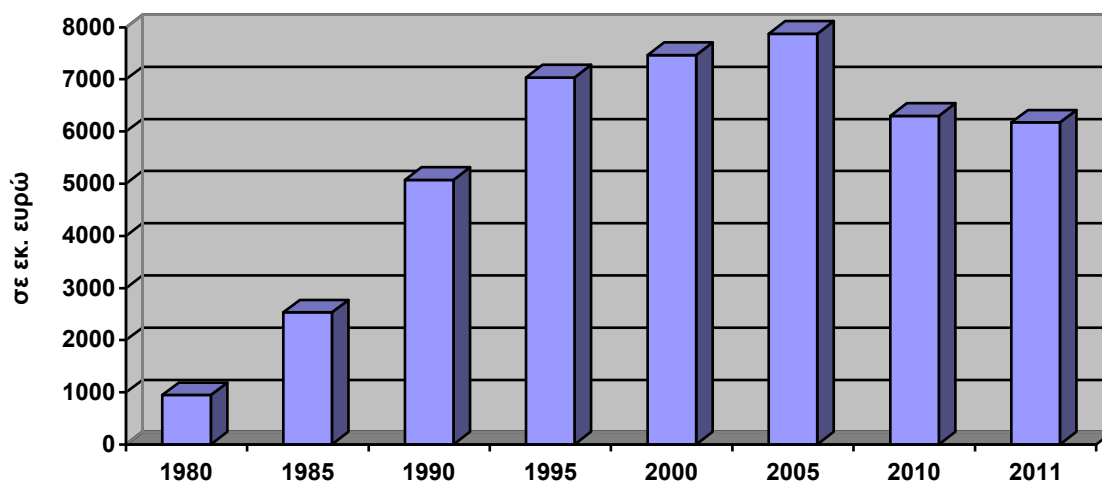
- Διατήρηση των μόνιμων βοσκότοπων.
- Διαφοροποίηση της καλλιέργειας όπου οι αγρότες θα πρέπει να έχουν τουλάχιστον τρεις καλλιέργειες στην καλλιεργήσιμη έκτασή τους. Όπου η μια καλλιέργεια δεν θα ξεπερνάει το 70% της καλλιεργήσιμης έκτασης.
- Διατήρηση οικολογικών ζωνών τουλάχιστον για το 7% της καλλιεργήσιμης έκτασης.

Τέλος, παρέχονται κίνητρα στους νέους αγρότες όπου η χρηματοδότηση για τις νέες επιχειρήσεις θα είναι μέχρι και 70.000 € και για τους μικρούς αγρότες μέχρι 15.000 €. Ενώ και το 30% των άμεσων πληρωμών θα βασίζεται από την επίτευξη συγκεκριμένων περιβαλλοντικών μέτρων.

3.3 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Έχουν συμπληρωθεί αρκετά χρόνια από την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και ο απολογισμός αυτών των ετών από τη ένταξή της, δεν φαίνεται να έχει θετικό πρόσημο στην οικονομία της χώρας αλλά και στην ανάπτυξη του γεωργικού τομέα ο οποίος δεν εμφανίζει θετικά αποτελέσματα. Η οικονομική θέση της χώρας σύμφωνα με τα μακροοικονομικά μεγέθη της υποβαθμίστηκε σε σχέση με το 1981 που ήταν και η χρόνια ένταξής της. Η εξέλιξη του αγροτικού τομέα ήταν αρνητική, εξαιτίας κυρίως της αντικατάστασης της εθνικής αγροτικής πολιτικής που ίσχυε πριν την ένταξή της στην Ευρώπη από αυτήν της ΚΑΠ (Κοινή Αγροτική Πολιτική) και τις συνθήκες και προϋποθέσεις που ήταν αναγκαίο να εφαρμόσει (Μαραβέγιας, 2004). Τα κυριότερα μέτρα που εφάρμοσε η Ελλάδα στον πρωτογενή τομέα πριν την εισχώρησή της στην ΕΕ ήταν κατά βάση η στήριξη των αγροτικών εισοδημάτων μέσω των εισοδηματικών ενισχύσεων και οι επιδοτήσεις των γεωργικών εξαγωγών. Αυτή η πολιτική άλλαξε από την πλευρά της Ε.Ε. ύστερα από τις αναθεωρήσεις που προέβη η ΚΑΠ το 1992 και 2003. Αφού περιορίστηκε ο προστατευτισμός των αγροτικών προϊόντων από τη στήριξη των τιμών, ενώ και οι επιδοτήσεις αποσυνδέθηκαν από το ύψος της παραγωγής (Παπαχρήστος, 2013). Αυτή η εξέλιξη είχε ως αποτέλεσμα τόσο την μείωση του εισοδήματος των παραγωγών όσο και την εγκατάλειψη καλλιεργειών που δεν επιδοτούνταν. Καθώς η Αγροτική Πολιτική της Ελλάδας στηρίχτηκε κατά κύριο λόγο στο κινήγι των επιδοτήσεων και λιγότερο στον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Από τα παραπάνω προκύπτει, ότι η ελληνική οικονομία και γεωργία μετά την ένταξή της στην ΕΟΚ ούτε καταστράφηκε αλλά ούτε και αναπτύχθηκε σημαντικά (Μαραβέγιας, 1992). Γενικά ο αγροτικός τομέας δεν αξιοποίησε ορθολογικά και με σωστές κατευθύνσεις τα χρηματοδοτικά προγράμματα εκσυγχρονισμού, προκειμένου να βελτιωθούν οι δομές της ελληνικής γεωργίας. Με αποτέλεσμα να μειωθεί η ανταγωνιστικότητα των αγροτικών προϊόντων ενώ χειροτέρευσε και το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας.

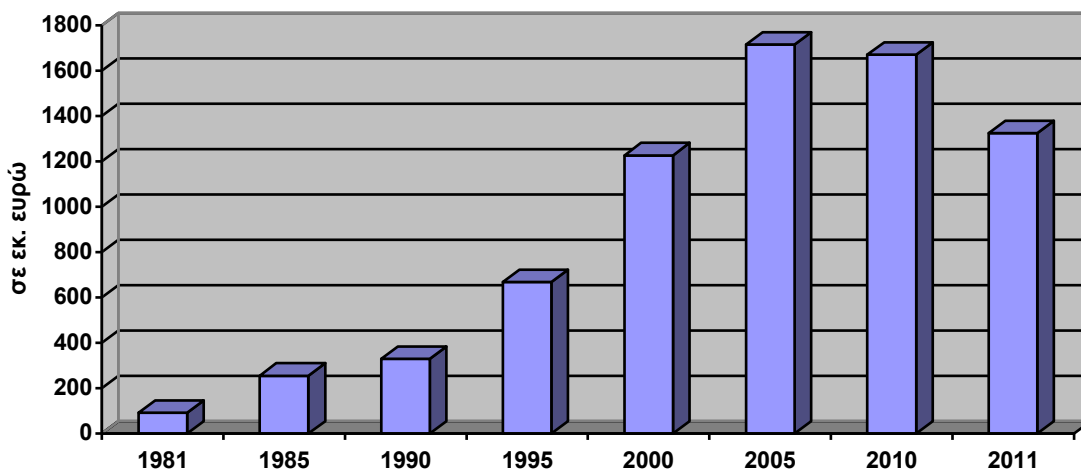
Γράφημα 3.1: Εξέλιξη της ακαθάριστης αξίας γεωργικής Παραγωγής της Ελλάδας σε εκ. ευρώ (1980-2011)

Πηγή: Μαραβέγιας σελ. 25 & ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2000-2011

Αν και η ακαθάριστη αξία γεωργικής παραγωγής παρουσίασε σημάδια βελτίωσης από την ένταξη στην Ευρώπη και μετά, όπως φαίνεται και από το παραπάνω γράφημα, δεν κατάφερε να αναπτυχθεί περαιτέρω, αφού και οι εγχώριες καταναλώσεις ακολούθησαν αντίστοιχη ανοδική πορεία και σε συνδυασμό με την αύξηση του πληθυσμού και την αυξανόμενη ζήτηση των προϊόντων για την εγχώρια κατανάλωση (Μαραβέγιας, 1992). Η ελληνική γεωργία όχι μόνο έμεινε στάσιμη και δεν παρουσίασε καμία ουσιώδη αγροτική ανάπτυξη αλλά υποχώρησε λόγω της αυξημένης ζήτησης και της εξάρτησής της από τις εισαγωγές για την κάλυψη των αναγκών της.

Συμπερασματικά, ο μόνος τρόπος για να βελτιωθεί η παραγωγικότητα της ελληνικής γεωργίας είναι η πραγματοποίηση επενδύσεων στον πρωτογενή τομέα για την ανάπτυξή του. Γενικά οι συνολικές επενδύσεις στον αγροτικό χώρο και μετά την είσοδο της Ελλάδας στην Ε.Ε. και μέχρι τις αρχές τις δεκαετίας του 1990 εμφάνισαν χαμηλό ρυθμό ανάπτυξης (Μαραβέγιας, 1992).

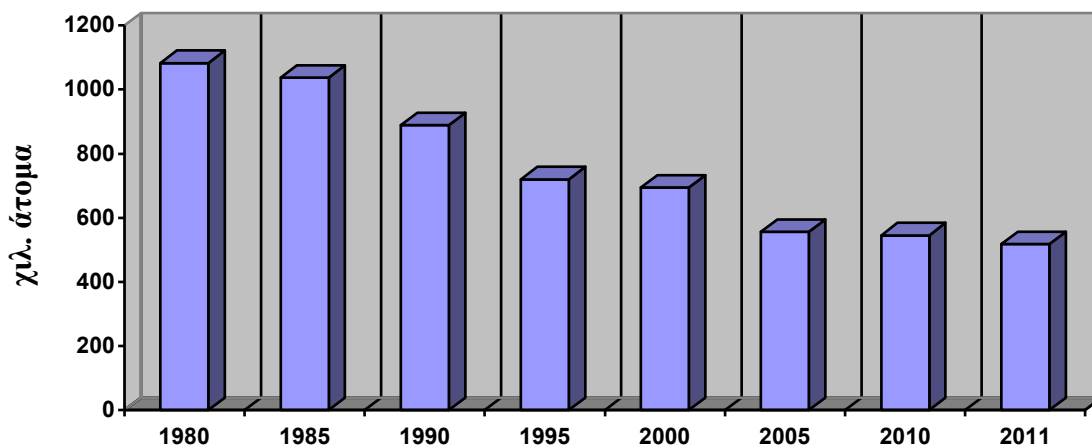

Γράφημα 3.2: Εξέλιξη ακαθάριστων επενδύσεων στον πρωτογενή τομέα της Ελλάδας σε εκ. ευρώ (1981-2011)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 1981-2011

Όπως φαίνεται και από το παραπάνω γράφημα, οι επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου στην γεωργία, ύστερα από την ένταξη της χώρας στην Ε.Ε., το 1981 δεν ωφελήθηκαν ιδιαίτερα την πρώτη δεκαετία, ενώ μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980 υπήρχε μια στασιμότητα των επενδύσεων στον πρωτογενή τομέα. Στην συνέχεια την δεκαετία του 1990 και μετά οι επενδύσεις στον πρωτογενή τομέα είχαν ανοδική πορεία με μέση ετήσια αύξηση 12,2% και οφείλεται κυρίως, στη στήριξη από τα δυο κοινοτικά πλαίσια στήριξης (1989-1993 και 1994-1999). Μεγαλύτερη αύξηση των ακαθάριστων επενδύσεων παρατηρείται από το 2000 και μετά ύστερα από την αναθεώρηση της ΚΑΠ και την περαιτέρω στήριξη του Β' πυλώνα που είχε ως στόχο την ανάπτυξη της υπαίθρου και των αγροτικών υποδομών της. Ενώ την τελευταία περίοδο παρατηρείται ύφεση των επενδύσεων.

Εκτός από την εξέλιξη των ακαθάριστων επενδύσεων, ένα ακόμα κριτήριο για την ανταγωνιστικότητα του πρωτογενή τομέα είναι και ο δείκτης της απασχόλησης στον τομέα αυτό. Τα πρώτα χρόνια από την ένταξη της χώρας στην Ε.Ε. η απασχόληση στη γεωργία αρχικά σταθεροποιήθηκε και παρουσίασε μια μικρή μείωση αλλά με χαμηλό ρυθμό μεταβολής. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980 οι παραγωγοί πέτυχαν υψηλές γεωργικές τιμές, βελτιώθηκαν τα εισοδήματά τους από την αύξηση της γεωργικής παραγωγής, ενώ και η παραγωγικότητα της εργασίας αυξανόταν με ετήσιο ρυθμό 4,9% (Ανώνυμος, χ.χ.).

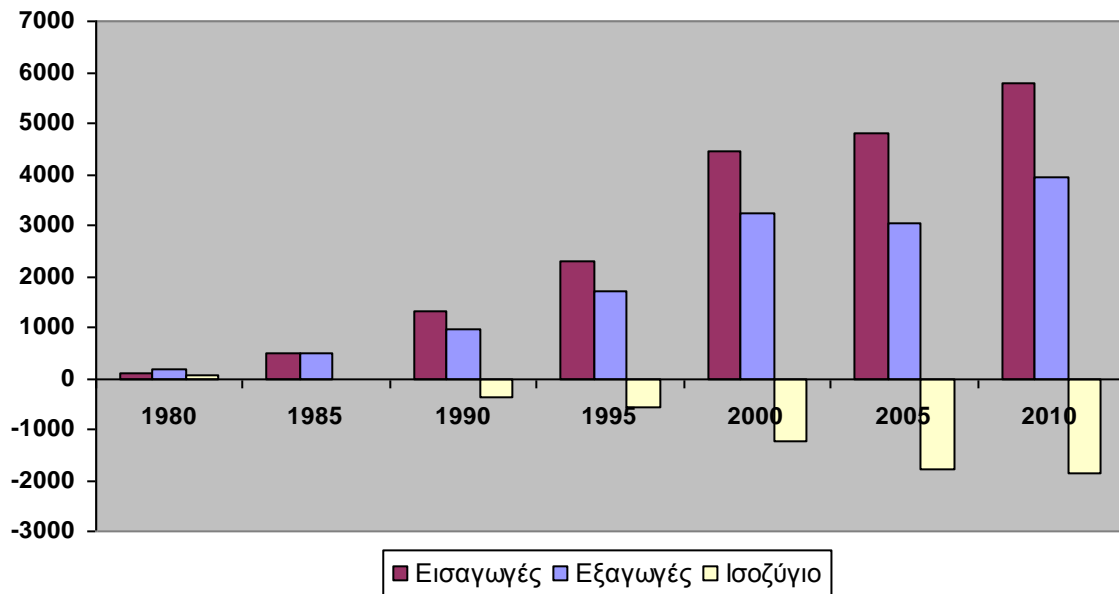
Γράφημα 3.3: Εξέλιξη της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα της Ελλάδας (1980-2011)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 1980-2011

Όπως φαίνεται και στο παραπάνω γράφημα, την πρώτη πενταετία από την ένταξη της χώρας στην Ε.Ε η εξέλιξη της απασχόλησης στον τομέα της γεωργίας δεν μεταβλήθηκε ιδιαίτερα. Ενώ από το 1990 και μετά παρατηρήθηκε μια μείωση των εργαζόμενων στην γεωργία κατά 19%, που οφείλεται στις μεταρρυθμίσεις που υπέστη η ΚΑΠ τη δεκαετία του 90 όπου επιβλήθηκαν ποσοστώσεις και σταθεροποιήθηκε η αγροτική παραγωγή, ενώ και οι τιμές των αγροτικών προϊόντων μειώθηκαν σταδιακά. Από το 2005-2011 φαίνεται να έχουν σταθεροποιηθεί οι απασχολούμενοι στον πρωτογενή τομέα όπου σήμερα παράγει το 3,3% του ΑΕΠ της χώρας, ενώ και το αγροτικό δυναμικό της από το 29% το 1985 έπεσε στο 11,6% το 2011 (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2011).

Ένα από τα χαρακτηριστικά που μας δείχνει και την οπισθοδρόμηση της εξέλιξης του αγροτικού τομέα, ύστερα από την ένταξη της χώρας στην Ε.Ε, είναι το εμπορικό ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων. Η μέτρηση και ανάλυση του εξωτερικού εμπορίου σε έναν συγκεκριμένο τομέα της οικονομίας, χρησιμοποιείται προκειμένου να αναδειχτούν τα δυνατά και αδύνατα σημεία του τομέα αυτού και είναι ένα μέσο όπου προσδιορίζει τις αδυναμίες και τα διορθωτικά προβλήματα στον τομέα όπου εξετάζεται (Πετρόπουλος κ.ά, 2010).

Για πρώτη φορά το ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων γίνεται αρνητικό το 1985 δημιουργώντας έλλειμμα 29,6 εκ. € (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 1985) ενώ στη συνέχεια ο δείκτης χειροτέρευσε ακόμα περισσότερο.

Γράφημα 3.4: Εξέλιξη εμπορικού ισοζυγίου αγροτικών προϊόντων της Ελλάδας σε εκ. ευρώ (1980-2010)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ (διάφορα έτη), Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγών, 2008-2010

Όπως παρατηρείται και από το παραπάνω γράφημα, το εμπορικό ισοζύγιο των αγροτικών προϊόντων από πλεονασματικό πριν από την ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ε. (1980) άρχισε να γίνεται ελλειμματικό και με την πάροδο των ετών η σχέση αυτή μεταξύ εισαγωγών-εξαγωγών να χειροτερεύει. Την πρώτη δεκαετία της ένταξης της χώρας στην Ε.Ε. παρουσιάστηκε έλλειμμα 361,7 εκ. € που οφειλόταν κυρίως στην αύξηση των εισαγωγών στα προϊόντα ζωικής παραγωγής, ενώ και οι εξαγωγές αν και αυξήθηκαν κυρίως στα ψαριά και στα δημητριακά ο ρυθμός τους δεν ήταν ανάλογος των εισαγωγών. Η αρνητική εξέλιξη συνεχίστηκε και τις επόμενες δυο δεκαετίες όπου το 2000 παρουσιάστηκε έλλειμμα 1.231 εκ. € και το 2010 1.858,1 εκ. €, όπου το μεγαλύτερο ποσοστό εισαγωγών προέρχεται από τις κατηγορίες κρέας, γάλα και αυγά. Ενώ και στη διάρθρωση των εξαγωγών παρατηρήθηκε αρνητική εξέλιξη σε προϊόντα όπως τα έλαια και τα λαχανικά που θεωρούνται στρατηγικής σημασίας για τον εξαγωγικό χαρακτήρα της γεωργίας, ενώ συνεχίστηκε η θετική εξέλιξη στα ψαριά.

Η εξέλιξη αυτή ήταν αντίθετη με τις προβλέψεις που έγιναν γιατί περίμενε κανείς ότι η ένταξη της Ελλάδας στη Ευρωπαϊκή Κοινότητα θα ήταν περισσότερο επωφελής τουλάχιστον για τα αγροτικά προϊόντα, εξαιτίας του μεγάλου μεγέθους του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα. Όπως προκύπτει όμως από τα διαθέσιμα στοιχεία, η Ε.Ο.Κ. έδωσε την ευκαιρία σε αλλά μέλη της Ένωσης να επωφεληθούν περισσότερο απ' όσο επωφελήθηκαν τα αγροτικά προϊόντα στην Ελλάδα (Μαραβέγιας, 1992). Αυτή η αντίφαση της παραγωγής της Ελλάδας μπορεί να

εξηγηθεί κυρίως λόγω της μείωσης των εξαγωγικών επιδοτήσεων που της επιβλήθηκαν αλλά και λόγω της πίεσης που δέχτηκε από ομοειδή αγροτικά προϊόντα από τα υπόλοιπα κράτη μέλη, όπου μπορούσαν να παραχθούν με λιγότερο κόστος και ταυτόχρονα να εισαχθούν στην Ελλάδα χωρίς δασμούς ή αλλά εμπόδια σε πολύ χαμηλές τιμές απ' ό,τι τα εγχώρια προϊόντα.

Συμπερασματικά, από την διαχρονική πορεία του εμπορικού ισοζυγίου της χώρας μειώθηκε η ανταγωνιστικότητα των γεωργικών προϊόντων, όπως προκύπτει τόσο από την μείωση των εξαγωγών όσο και από την αύξηση των εισαγωγών. Εξέλιξη που εκτός από τις πολιτικές που εφάρμοσε η ΚΑΠ και τη μείωση της αγροτικής παραγωγής, οφείλεται και σε ενδογενείς αιτίες. Η δυσμενής μεταβολή του εμπορικού ισοζυγίου αγροτικών προϊόντων είναι αποτέλεσμα συνδυασμού διάφορων παραγόντων, οι σημαντικότεροι εκ των οποίων είναι ότι η αγροτική οικονομία της χώρας στηρίχθηκε κυρίως στις πολιτικές ενίσχυσης του αγροτικού εισοδήματος και στήριξης των γεωργικών τιμών και λιγότερο στην επενδυτική προσπάθεια. Τέλος, ο σημαντικότερος ίσως παράγοντας που συνδέεται με τους υπόλοιπους έχει να κάνει με την έλλειψη στρατηγικού σχεδιασμού και την κατάρτιση ενός εθνικού προγράμματος από τους αρμόδιους φορείς (Πετρόπουλος κ.ά, 2010).

3.4 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΑΠ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Με την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ και τις αναθεωρήσεις που έχει υποστεί η ΚΑΠ, καθώς και οι όροι που δεσμεύτηκε να αναλάβει η χώρα ύστερα από τις αποφάσεις που πάρθηκαν ήταν αναμενόμενο ότι θα επηρεάσει το σύνολο των γεωργών καθώς οι περισσότεροι από αυτούς είναι μικροκαλλιεργητές. Οι πολιτικές γεωργικών διορθώσεων που εφαρμόστηκαν αποδείχτηκαν ανεπαρκείς και ακατάλληλες όπως και οι θεσμικές και οργανωτικές δομές της χώρας στον αγροτικό τομέα. Καθώς η γεωργία δεν διέθετε τη ανάλογη υποδομή, τις γνώσεις και την κατάλληλη νοοτροπία προκειμένου να αναδείξει εμπορικά τα προϊόντα της. Ενώ στις διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν δόθηκε περισσότερο βάρος στις επιδοτήσεις των προϊόντων. Οι επιπτώσεις, ύστερα από την αποσύνδεση της παραγωγής στις ελληνικές περιφέρειες, έχουν να κάνουν με την εξάρτηση της γεωργίας από τις επιδοτήσεις και την στήριξη της ΚΑΠ. Η εξάρτηση αυτή αναφέρεται κυρίως στην παραγωγικότητα και τη σύνθεση της αγροτικής παραγωγής (ποσοστό προϊόντων που στηρίζονται από την ΚΑΠ) καθώς και στον χαρακτήρα της γεωργικής γης (αν είναι πεδινή, ορεινή ή νησιωτική). Όσο μεγαλύτερη είναι η εξάρτηση της περιφέρειας αλλά και των προϊόντων από τις ενισχύσεις της ΚΑΠ, τόσο μεγαλύτερη πίεση θα δεχτεί από τις μειώσεις των εισροών της προκειμένου να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες που απαιτούνται.

3.4.1 Διάρθρωση των καλλιεργούμενων εκτάσεων

Σημαντικό είναι να διερευνηθεί η εξέλιξη των κυρίων καλλιεργούμενων εκτάσεων και σε ποιο βαθμό έχει επηρεαστεί το σύνολο των περιφερειών της χώρας ύστερα από την ένταξη της στην Ε.Ε.

ΠΙΝΑΚΑΣ: 3.1 Διάρθρωση της καλλιέργειας των σιτηρών ανά περιφέρεια σε χιλ. στρ. (1985-2009)

	1985		1990		1995		2000		2006		2009	
	Εκτάσεις σε χιλ. στρ	(%)	Εκτάσεις σε χιλ. στρ	(%)	Εκτάσεις σε χιλ. στρ.	(%)	Εκτάσεις σε χιλ. στρ	(%)	Εκτάσεις σε χιλ. στρ.	(%)	Εκτάσεις σε χιλ. στρ.	(%)
Σύνολο Χώρας	14.885	100	14.693	100	13.065	100	12.734	100	11.951	100	12.346	100
ΑΜΘ	2.469	16,6	2.698	18,4	2.146,8	16,4	2.234,3	17,5	1.972,6	16,5	1.966,5	15,9
Κεντρική Μακεδονία	4.451	29,9	4.498,7	30,6	4.201	32,2	3.784,9	29,7	3.788,3	31,7	3.935,4	31,8
Δυτική Μακεδονία	1.793	12,0	1.826,4	12,4	1.798	13,8	1.796,7	14,1	1.597,6	13,4	1.547,6	12,5
Θεσσαλία	2.368,1	15,9	2.249,4	15,3	1.719,9	13,2	1.887,8	14,8	1.832,7	15,3	2.250,8	18,2
Ήπειρος	243,9	1,6	225,5	1,5	209,3	1,6	211,3	1,7	187,3	1,6	176,7	1,4
Ιόνια Νησιά	47,3	0,3	42,6	0,3	43,4	0,3	40,8	0,3	42,4	0,4	37,3	0,3
Δυτική Ελλάδα	820,1	5,5	732,8	5,0	810,5	6,2	832,8	6,5	819	6,9	757,2	6,1
Στερεά Ελλάδα	1.509,9	10,1	1.469,9	10,0	1.243,3	9,5	1.199,1	9,4	1.117,3	9,3	1.097,1	8,9
Πελοπόννησος	519,4	3,5	385,1	2,6	346,7	2,7	312,5	2,5	263,3	2,2	242,3	2,0
Αττική	118,1	0,8	112,1	0,8	88,2	0,7	7,7	0,1	6,1	0,1	65,4	0,5
Βόρειο Αιγαίο	174,7	1,2	170,7	1,2	173,2	1,3	230,8	1,8	157,2	1,3	150,6	1,2
Νότιο Αιγαίο	226,6	1,5	186,1	1,3	200,1	1,5	121,8	1,0	118,6	1,0	95,2	0,8
Κρήτη	143,6	1,0	98,1	0,7	85	0,7	73,6	0,6	49,5	0,4	44,4	0,4

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 1985-2009

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα η καλλιέργεια των σιτηρών, η οποία καλύπτει και το μεγαλύτερο μέρος της καλλιεργήσιμης γεωργικής έκτασης της χώρας, έχει υποστεί τις μεγαλύτερες επιπτώσεις, με σημαντική μείωση των καλλιεργούμενων εκτάσεων από το 1990 και μετά. Με τις μεγαλύτερες απώλειες να έχουν υποστεί οι περιφέρειες της Αν. Μακεδονίας-Θράκης και της Θεσσαλίας, όπου μειώθηκε η συμμετοχή των καλλιεργούμενων εκτάσεων ως προς το σύνολο της χώρας κατά 2% (1990-1995) και λιγότερο της Στερεάς Ελλάδας. Σημαντικός παράγοντας σε αυτήν την εξέλιξη ήταν τα μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής, καθώς και η πτώση της τιμής του σιταριού όπου επιβλήθηκαν από την δεύτερη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ.

ΠΙΝΑΚΑΣ: 3.2 Διάθρωση των βιομηχανικών καλλιεργειών ανά περιφέρεια σε χιλ. στρ. (1985-2009)

	1985		1990		1995		2000		2006		2009	
	Εκτάσεις σε χιλ. στρ.	%	Εκτάσεις σε χιλ. στρ.	%	Εκτάσεις σε χιλ. στρ.	%	Εκτάσεις σε χιλ. στρ.	%	Εκτάσεις σε χιλ. στρ.	%	Εκτάσεις σε χιλ. στρ.	(%)
Σύνολο Χώρας	4.404,6	100	4.196	100	5.541,9	100	5.464,3	100	4.412,1	100	3.331,3	100
ΑΜΘ	864,4	19,6	730,2	17,4	1.214,1	21,9	1.138,8	20,8	906,4	20,5	869,2	26,1
Κεντρική Μακεδονία	1.250,6	28,4	1.175,3	28,0	1.217,1	22,0	1.509	27,6	1.219,5	27,6	922,2	27,7
Δυτική Μακεδονία	73,8	1,7	65,6	1,6	80,2	1,4	74,6	1,4	31,3	0,7	30,3	0,9
Θεσσαλία	1368,1	31,1	1.450,5	34,6	2.045,4	36,9	1.786,7	32,7	1.567,3	35,5	1.060,9	31,8
Ήπειρος	45,3	1,0	36,8	0,9	42,1	0,8	12,1	0,2	4,4	0,1	3,4	0,1
Ιόνια Νησιά	0,013	0,0	0,031	0,0	0,022	0,0	0,008	0,0	0,007	0,0	0,006	0,0
Δυτική Ελλάδα	277,8	6,3	256,5	6,1	230,9	4,2	213,9	3,9	87,6	2,0	76,5	2,3
Στερεά Ελλάδα	446,7	10,1	432,3	10,3	677,4	12,2	701,2	12,8	582,9	13,2	356,3	10,7
Πελοπόννησος	45,1	1,0	38,4	0,9	17,4	0,3	14,8	0,3	3,7	0,1	2,8	0,1
Αττική	8,5	0,2	8,2	0,2	16,0	0,3	11,2	0,2	7,5	0,2	9,0	0,3
Βόρειο Αιγαίο	12,4	0,3	1,1	0,0	0,8	0,0	1,1	0,0	0,6	0,0	0,13	0,0
Νότιο Αιγαίο	1,3	0,0	0,6	0,0	0,6	0,0	0,5	0,0	0,5	0,0	0,5	0,0
Κρήτη	10,6	0,2	0,292	0,0	0,2	0,0	0,432	0,0	0,511	0,0	0,093	0,0

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 1985-2009

Αντίθετη πορεία ακολούθησαν οι βιομηχανικές καλλιέργειες όπου αυξήθηκαν στο σύνολο των περιφερειών της χώρας ύστερα από την ένταξη της στην Ε.Ε., με εξαίρεση την περίοδο 1985-1990 με μια μικρή πτώση των καλλιεργούμενων εκτάσεων της χώρας. Οι περιφέρειες που ευνοήθηκαν περισσότερο ήταν αυτές της Αν. Μακεδονίας-Θράκης, της Στερεάς Ελλάδας της Θεσσαλίας και της Κ. Μακεδονίας με τις δυο τελευταίες να καλύπτουν και το μεγαλύτερο κομμάτι των καλλιεργούμενων εκτάσεων τις χώρες κυρίως με τις καλλιέργειες του καπνού, βαμβακιού και των ζαχαρότευτλων. Ενώ από το 2006 και μετά μειώθηκαν σημαντικά οι καλλιεργούμενες εκτάσεις στο σύνολο της χώρας. Εξέλιξη που οφείλεται στην πλήρη αποδέσμευση της ενίσχυσης του καπνού όπου οδήγησε στην αύξηση του κόστους παραγωγής αλλά και στη μείωση της εμπορικής αξίας του προϊόντος με αποτέλεσμα να μειωθεί το εισόδημα των παραγωγών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3: Διάρθρωση των δενδρωδών καλλιεργειών ανά περιφέρεια σε χιλ. στρ. (1985-2009)

	1985		1990		1995		2000		2006		2009	
	Εκτάσεις σε χιλ. στρ.	%	Εκτάσεις σε χιλ. στρ.	%	Εκτάσεις σε χιλ. στρ.	%	Εκτάσεις σε χιλ. στρ.	%	Εκτάσεις σε χιλ. στρ.	%	Εκτάσεις σε χιλ. στρ.	%
Σύνολο Χώρας	8.658,1	100	9.097,4	100	9.474	100	9.948,9	100	10.117,6	100	8.041	100
ΑΜΘ	190,1	2,2	188,6	2,1	185,4	2,0	198,1	2,0	253	2,5	155,7	1,9
Κεντρική Μακεδονία	783,9	9,1	913	10,0	1.016,8	10,7	1.068,5	10,7	1.086,4	10,7	836,8	10,4
Δυτική Μακεδονία	56,4	0,7	56,3	0,6	56,6	0,6	60,2	0,6	81,2	0,8	58,2	0,7
Θεσσαλία	547,7	6,3	548,4	6,0	537,7	5,7	564	5,7	593	5,9	405,7	5,0
Ήπειρος	304,3	3,5	321,6	3,5	324,4	3,4	333,9	3,4	363,1	3,6	266,5	3,3
Ιόνια Νησιά	442,4	5,1	435,3	4,8	444,6	4,7	446,2	4,5	455,3	4,5	324,1	4,0
Δυτική Ελλάδα	616,5	7,1	682	7,5	705,6	7,4	737,4	7,4	756,4	7,5	919,1	11,4
Στέρεα Ελλάδα	925,9	10,7	965,6	10,6	1.000,1	10,6	1.076,8	10,8	1.040,9	10,3	783,2	9,7
Πελοπόννησος	2.101,5	24,3	2.171,7	23,9	2.290,5	24,2	2.411,4	24,2	2.448,1	24,2	1.973,6	24,5
Αττική	274,9	3,2	291,1	3,2	293,1	3,1	325,1	3,3	267	2,6	214	2,7
Βόρειο Αιγαίο	649,2	7,5	648,1	7,1	638,9	6,7	644,1	6,5	654,6	6,5	557,1	6,9
Νότιο Αιγαίο	160,1	1,8	168,6	1,9	170,2	1,8	182,1	1,8	217,8	2,2	159,2	2,0
Κρήτη	1.605,2	18,5	1.707,1	18,8	1.810,1	19,1	1.901,1	19,1	1.900,8	18,8	1.387,8	17,3

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 1985-2009

Όπως προκύπτει και από τον παραπάνω πίνακα σημειώθηκε σημαντική αύξηση των καλλιεργούμενων εκτάσεων στις δενδρώδεις καλλιέργειες στο σύνολο των περιφερειών της χώρας κατά τις εξεταζόμενες περιόδους. Με τις ποιο ευνοημένες να είναι αυτές της Κ. Μακεδονίας, της Πελοποννήσου και της Κρήτης κυρίως σε δένδρα με ελιές, ξηρούς καρπούς και εσπεριδοειδή. Ενώ, από το 2006 και μετά μεταβλήθηκε η εικόνα της αγροτικής γης με δένδρα όπου μειώθηκαν οι καλλιεργούμενες εκτάσεις στο σύνολο της χώρας. Εξέλιξη όμως που δεν μπορεί να αποδοθεί αποκλειστικά στις πολιτικές της ΚΑΠ αλλά περισσότερο σε φυσικά αίτια (κλιματολογικές συνθήκες, ασθένειες, πυρκαγιές).

3.4.2 Εργατικό δυναμικό

Η θέση της γεωργίας στην ελληνική οικονομία συρρικνώνεται συνεχώς από το 1981 και μετά όπου αντιστοιχούσε στο 31% της απασχόλησης και στο 16% του ΑΕΠ (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 1981). Η γεωργία στο σύνολο των περιφερειών της χώρας βρίσκεται σε μια μεταβατική περίοδο, η πλειοψηφία των απασχολούμενων αποκομίζουν σημαντικό μέρος του εισοδήματός τους, από δραστηριότητες συνδεδεμένες με την γεωργία, ενώ και η πολυαπασχόληση στην ύπαιθρο έχει αυξηθεί σημαντικά. Οι επιπτώσεις που θα επέλθουν από τις αλλαγές τις ΚΑΠ αναμένεται να είναι ισχυρότερες στις περιφέρειες που επικρατούν οι πεδινές και ορεινές περιοχές, οι οποίες είναι έντονα εξαρτώμενες από την γεωργία και λαμβάνουν σημαντικές ενισχύσεις για την παραγωγή μη ανταγωνιστικών προϊόντων (Μαραβέγιας, 2004).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4 : Εξέλιξη της απασχόλησης στον αγροτικό τομέα ανά περιφέρεια (1995-2011)

	1995		2000		2007		2011		Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής 1995-2007
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	
Σύνολο Χώρας	719.749	100	722.440	100	544.983	100	517.800	100	-2,0
ΑΜΘ	93.145	12,9	82.110	11,2	62.110	11,4	56.500	10,9	-3,1
Κεντρική Μακεδονία	124.031	17,3	128.954	17,9	89.754	16,5	86.300	16,6	-2,2
Δυτική Μακεδονία	24.398	3,4	21.678	3,0	17.580	3,2	16.600	3,2	-2,4
Θεσσαλία	93.554	13,0	87.292	12,1	70.397	12,9	67.800	13,1	-2,0
Ήπειρος	32.049	4,4	29.835	4,1	26.662	4,9	24.200	4,7	-1,7
Ιόνια Νησιά	20.328	2,9	22.501	3,1	12.610	2,3	15.900	3,1	-1,5
Δυτική Ελλάδα	85.384	11,9	92.870	12,8	61.082	11,2	57.400	11,1	-2,5
Στέρα Ελλάδα	46.815	6,5	49.506	6,8	43.610	8,0	39.600	7,7	-1,0
Πελοπόννησος	92.815	12,9	89.334	12,3	81.872	15,1	69.500	13,4	-1,8
Αττική	12.734	1,8	19.311	2,7	10.288	1,9	16.400	3,1	1,6
Βόρειο Αιγαίο	12.438	1,8	12.363	1,7	12.265	2,2	9.100	1,8	-1,9
Νότιο Αιγαίο	6.909	0,9	9.426	1,7	7.682	1,4	9.300	1,8	1,9
Κρήτη	74.149	10,3	76.659	10,6	49.072	9,0	49.300	9,5	-2,5

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 1995-2011

Όπως ήταν αναμενόμενο η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα μειώθηκε σημαντικά σε σχέση με το έτος ένταξης της χώρας στην Ε.Ε. Οι περιφέρειες που φαίνεται να έχουν υποστεί τις μεγαλύτερες επιπτώσεις είναι αυτές της Κ. Μακεδονίας, της Δ. Ελλάδας και της Θεσσαλίας, με σημαντική μείωση του ετήσιου ρυθμού μεταβολής να κυμαίνεται πάνω από 2%. Ενώ σημαντική μείωση παρατηρήθηκε και στις περιφέρειες της Αν. Μακεδονίας και της Κρήτης όπου ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής μειώθηκε πάνω 2,5%. Παρόλο αυτά ο αγροτικός τομέας συνεχίζει να στηρίζει ένα σημαντικό κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας. Ενώ από το 2007 και μετά το γεωργικό επάγγελμα έχει συρρικνωθεί σημαντικά σε όλες τις περιφέρειες της Ελλάδας, που οφείλεται στην απορρόφηση των εργαζόμενων από τους υπόλοιπους παραγωγικούς τομείς της οικονομίας. Ενώ από το 2011 και μετά παρά την αύξηση της ανεργίας στο σύνολο της χώρας ο πρωτογενής τομέας φαίνεται να υφίσταται τις μικρότερες επιπτώσεις όσον αφορά το εργατικό δυναμικό του.

Αξίζει πάντως να επισημανθεί ότι η υστέρηση της συνολικής μείωσης τόσο των απασχολούμενων στον πρωτογενή, όσο και η γενικότερη μείωση της αγροτικής οικονομίας δεν μπορεί να αποδοθεί μόνο στην εφαρμογή της ΚΑΠ αλλά και σε ενδογενείς παράγοντες. Όπως είναι η μη ορθολογική άσκηση της αγροτικής πολιτικής και η μη λήψη μέτρων προκειμένου να προστατευτούν οι αγρότες. Με αποτέλεσμα να αυξάνεται συνεχώς το κόστος παραγωγής, να μειώνεται το αγροτικό εισόδημα των παραγωγών και να μένουν απροστάτευτοι απέναντι στους μεσάζοντες που καρπώνονται την αξία των προϊόντων χωρίς να συμμετέχουν οι ίδιοι στην παραγωγική διαδικασία.

3.4.3 Εξέλιξη επενδύσεων στον αγροτικό τομέα

Όπως είναι γνωστό στην δεκαετία του 1980 η εφαρμογή της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, είχε ως αποτέλεσμα τη βελτίωση των αγροτικών εισοδημάτων όχι όμως και την αντίστοιχη αύξηση των παραγωγικών επενδύσεων στον αγροτικό χώρο, ώστε να βελτιωθούν οι δομές της ελληνικής γεωργίας και να συμβάλουν στην αύξηση της επιχειρηματικότητας, όπου απεξαρτοποιεί του αγρότες από τις επιδοτήσεις που λαμβάνουν (Μαραβέγιας, 1992).

Από το 1990 και ύστερα από την αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής όπου επέφεραν μείωση στις εγγυημένες τιμές των αγροτικών προϊόντων και την αποσύνδεση των ενισχύσεων από το ύψος της παραγωγής, φάνηκαν και οι αδυναμίες της ελληνικής γεωργίας στο σύνολο των περιφερειών της χώρας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.5: Εξέλιξη των Ακαθάριστων επενδύσεων στον αγροτικό τομέα ανά περιφέρεια σε εκ. ευρώ (1995-2011)

	1995		2000		2005		2007		2011		Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%) 1995-2004
	Σε εκατ. ευρώ	%	Σε εκατ. ευρώ	%	Σε εκατ. ευρώ	%	Σε εκατ. ευρώ	%	Σε εκατ. ευρώ	%	
Σύνολο Χώρας	668	100	1227	100	1.715	100	2.214	100	1.325	100	4,4
ΑΜΘ	109,3	16,3	158,0	12,9	35,6	2,4	201,2	9,1	99,6	7,5	-0,6
Κεντρική Μακεδονία	161,2	24,2	304,6	24,8	216,0	12,6	577,2	26,1	337,9	25,5	4,7
Δυτική Μακεδονία	16,4	2,4	40,0	3,2	28,2	1,6	57,2	2,6	45,5	3,4	6,6
Θεσσαλία	82,3	12,3	168,9	13,8	73,3	4,3	105,3	4,8	132,5	10,0	3,0
Ήπειρος	37,1	5,5	76,8	6,3	109,5	6,4	106,5	4,8	45,9	3,5	1,3
Ιόνια Νησιά	7,2	1,1	9,6	0,8	45,7	2,6	26,6	1,2	53,1	4,0	13,3
Δυτική Ελλάδα	36,1	5,4	88,7	7,2	27,4	1,6	194,2	8,8	43,4	3,3	1,1
Στερεά Ελλάδα	47,2	7,1	103,2	8,4	91,6	5,3	286,2	12,9	150,2	11,3	7,5
Πελοπόννησος	27,0	4,1	75,6	6,1	197,9	11,5	76,9	3,5	67,2	5,1	5,9
Αττική	74,7	11,2	93,7	7,6	13,0	0,7	67,9	3,1	146,7	11,1	4,3
Βόρειο Αιγαίο	15,0	2,2	17,4	1,4	186,2	10,8	41,4	1,9	32,6	2,5	5,0
Νότιο Αιγαίο	20,8	3,1	16,0	1,3	102,8	6,0	146,9	6,6	92,5	7,0	9,8
Κρήτη	33,8	5,1	74,5	6,2	587,5	34,2	325,9	14,7	77,1	5,8	5,3

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 1995-2011

Παρά την αρχική υστέρηση των επενδύσεων στον πρωτογενή τομέα μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1990. Από το 1995 και μετά, όπως φαίνεται και από των παραπάνω πίνακα, υπήρξε μια σημαντική βελτίωση των υποδομών στη γεωργία. Οι περιφέρειες που φαίνεται να ευνοήθηκαν είναι αυτές της Κεντρικής Μακεδονίας, της Κρήτης και της Στερεάς Ελλάδας. Ενώ αντίθετα στασιμότητα παρατηρήθηκε στην περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, όπου από το 1995 έως το 2011 παρατηρείται αρνητικός ρυθμός μεταβολής των επενδύσεων κατά 0,6%.

Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι παρά την θετική αύξηση των ακαθάριστων επενδύσεων στον πρωτογενή τομέα στο σύνολο της χώρας μέχρι και το 2007, αυτές κατευθύνθηκαν περισσότερο προς την αύξηση του μηχανολογικού εξοπλισμού παρά στην αύξηση της παραγωγικότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΟΙ ΤΑΣΕΙΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ- ΘΡΑΚΗΣ

4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια είτε στον χώρο της εργασίας, είτε γενικά στους επαγγελματικούς χώρους, ακούγεται όλο και περισσότερο ο όρος επαγγελματική εξειδίκευση. Στη συγκεκριμένη περίπτωση αναφέρεται η εξειδίκευση του πρωτογενή τομέα παραγωγής, ώστε να προσδιορισθεί ο γεωργικός χαρακτήρας του μελετούμενου μεγέθους.

Με το πέρασμα των ετών, οι τάσεις εξειδίκευσης στην αγροτική παραγωγή παρουσιάζονται σε κάθε χώρα τόσο σε εθνικό, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Αυτές οι εξειδικεύσεις οφείλονται κατά μεγάλο μέρος, στις ιδιαιτερότητες της κάθε χώρας ή περιοχών της. Επιπλέον η αξιοποίηση τους, βοήθα έτσι ώστε η κάθε περιφέρεια ή ο εκάστοτε νομός, να χαράζει την ανάλογη αγροτική πολιτική.

Σ' ότι ακολουθεί, αρχικά θα επιχειρηθεί να εντοπιστούν οι εξελίξεις στην εξειδίκευση της περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης και στην συγκέντρωση της παραγωγής των αγροτικών προϊόντων, για τις περιόδους 2000-2006 με στόχο να συγκεκριμενοποιηθούν οι ζώνες εξειδίκευσης.

4.2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Σε αυτήν την ενότητα, θα επιχειρηθεί να αναλυθεί η μέθοδο υπολογισμού των δεικτών εξειδίκευσης αγροτικών προϊόντων και συγκέντρωσης παραγωγής των προϊόντων αυτών, στην κάθε περιοχή ξεχωριστά ώστε να γίνει κατανοητή η ορθή αξιοποίηση αυτών.

Για την μελέτη των περιφερειακών οικονομικών ιδιαιτεροτήτων, γίνεται προσφυγή στους δείκτες ειδίκευσης, οι οποίοι αποτελούν το πλέον συνηθισμένο εργαλείο αφού υπολογίζονται σχετικά εύκολα (Σαμαθρακής, 1997). Ο υπολογισμός των δεικτών αυτών υπολογίζει ποια περιοχή της Ελλάδας είναι περισσότερο εξειδικευμένη στην παραγωγή ενός συγκεκριμένου προϊόντος π.χ. τα σιτηρά στον νομό Δράμας.

Οι δείκτες αυτοί δεν παίρνουν αρνητική τιμή (π.χ. -1), έχουν την ελάχιστη τιμή 0 όταν κάποιο προϊόν δεν παράγεται σε κάποια περιοχή. Αντίθετα οι δείκτες αυτοί δεν έχουν μέγιστη τιμή, αφού μπορούν να πάρουν πολύ μεγάλες τιμές, όταν μια μικρή περιοχή (μικρή σε σχέση με την συμμετοχή της στην περιφερειακή ακαθάριστη άξια παραγωγής) έχει σχεδόν το μονοπώλιο στην παραγωγή ενός συγκεκριμένου προϊόντος. Ακόμα όταν ο δείκτης είναι μεγαλύτερος της μονάδας, αυτό σημαίνει ότι το συγκεκριμένο προϊόν εντοπίζεται πιο συχνά στην συγκεκριμένη περιοχή, απ' ό,τι στο σύνολο της περιφέρειας και ταυτόχρονα η συγκεκριμένη περιοχή, κατέχει μια μεγαλύτερη σχετική θέση για συγκεκριμένο προϊόν, απ' ό,τι στην περιφερειακή ακαθάριστη άξια παραγωγής συνολικά (Σαμαθρακής, 1997).

Ένα από τα πλεονεκτήματα των δεικτών αυτών, είναι ότι υπολογίζουν έναν αριθμό για κάποιο προϊόν και για κάθε περιοχή ξεχωριστά και επιτρέπει να κάνουμε κατατάξεις αυτών για τη εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων, ώστε να εφαρμοστεί η αντίστοιχη αγροτική πολιτική. Παρόλο αυτά όσο σημαντικοί και χρήσιμοι είναι οι δείκτες αυτοί, δεν είναι σε θέση να μετρήσουν των βαθμό της περιφερειακής ειδίκευσης, κάποιου προϊόντος ή τον βαθμό εξειδίκευσης μιας περιφέρειας. Δηλαδή αδυνατούν να δώσουν απαντήσεις σε ερωτήματα όπως:

- Η περιφερειακή ειδίκευση των βιομηχανικών φυτών, είναι περισσότερο ή λιγότερο έντονη από εκείνη των σιτηρών (πρόβλημα βαθμού συγκέντρωσης των προϊόντων);
- Η παραγωγική ειδίκευση στην περιφέρεια της Κρήτης, είναι πιο έντονη από εκείνη της Στέρας Ελλάδας (πρόβλημα βαθμού εξειδίκευσης των περιφερειών);

Η απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα, θα επέτρεπε συγκρίσεις μεταξύ των περιφερειών ή μεταξύ των διάφορων προϊόντων (Σαμαθρακής 1997).

Την απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα προσπάθησε να δώσει η θεωρία, προσφεύγοντας στους δείκτες των ανισοτήτων, αλλά και αυτή η μέθοδος δεν ήταν πλήρης και εμφάνιζε αρκετές ατέλειες προκειμένου να ερμηνεύσει τα παραπάνω ερωτήματα. Η αδυναμία των δεικτών αυτών οφείλεται κυρίως στην μικρή σημασία, που δίνεται στην βαρύτητα των περιοχών και των διάφορων προϊόντων που εξετάζονται. Για τον λόγο αυτό προτάθηκε να κατασκευαστεί ένα συνθετικό μέτρο της εξειδίκευσης, το οποίο θα είναι απλό στην σύλληψη του και εύκολο στην χρήση του και ονομάζεται συντελεστής ειδίκευσης.

Οι συντελεστές ειδίκευσης συνιστούν προφανές κριτήριο του διαχωρισμού των περιοχών για κάθε εξεταζόμενο προϊόν ή συμμετρικά του διαχωρισμού των προϊόντων για κάθε εξεταζόμενη περιοχή και αυτό συμβαίνει οποία και αν είναι η φύση του μελετούμενου

μεγέθους (Σαμαθρακής, 1997).

Τα κυριότερα πλεονεκτήματα των συντελεστών αυτών είναι:

- Το μελετούμενο μέγεθος μπορεί να είναι οποιοδήποτε μέγεθος και όχι απαραίτητα μόνο στατιστικό μέγεθος.
- Το γεγονός ότι μπορούν να γίνουν εναλλαγές ρόλων μεταξύ περιοχών και προϊόντων, επιτρέπει να εξετασθεί ο βαθμός της περιφερειακής και νομαρχιακής εξειδίκευσης. Δηλαδή ποια περιφέρεια ή νομός, είναι εξειδικευμένη σε ένα συγκεκριμένο προϊόν ή και το αντίθετο.
- Η εξεταζόμενη διχοτόμηση υποστηρίζει την κατασκευή ενός μέτρου της ειδικεύσης το οποίο είναι ταυτόχρονα συνθετικό και τυποποιημένο.

Το συνθετικό μέτρο αυτό παίρνει τιμές στο διάστημα $[0,1]$ και συνδέεται, με μια άριστη τμηματοποίηση του συνόλου των περιοχών ή των προϊόντων, η οποία στηρίζεται στον κλασικό δείκτη ειδικεύσης. Το μέτρο αυτό ανάλογα με τη σκοπιά που θα εξετασθεί βρίσκει εφαρμογή σε δυο περιπτώσεις.

Από τη σκοπιά της συγκέντρωσης, το συνθετικό μέτρο της οδηγεί στο διαχωρισμό των προϊόντων και ονομάζεται συντελεστής συγκέντρωσης, δείχνοντας έτσι με αυτόν τον τρόπο αν ένα συγκεκριμένο προϊόν, είναι πλήρως ή όχι συγκεντρωμένο σε κάποια περιφέρεια (π.χ. καπνός στην περιφέρεια ΑΜΘ). Από τη σκοπιά της εξειδίκευσης με το συνθετικό μέτρο αποκλείεται για κάθε νομό ένας διαχωρισμός των μελετούμενων προϊόντων. Στην περίπτωση αυτή αναφέρεται στον συντελεστή εξειδίκευσης, ο οποίος ουσιαστικά φανερώνει σε ποιο βαθμό ένας νομός, είναι εξειδικευμένος στην παραγωγή κάποιων αγροτικών προϊόντων (π.χ. ο νομός Δράμας στην καλλιέργεια του καπνού και της βιομηχανικής τομάτας).

Στην συνέχεια γίνεται μια απλή παρουσίαση της μεθοδολογίας αυτής, έτσι ώστε ο αναγνώστης να είναι σε θέση να κατανοήσει τους πίνακες που προέκυψαν, ύστερα από τους κατάλληλους υπολογισμούς.

Για παράδειγμα έστω ότι έχουμε m προϊόντα και n νομούς και θέλουμε για κάθε ένα προϊόν από αυτά να εκτιμήσουμε το συντελεστή συγκέντρωσης του και για κάθε νομό ξεχωριστά τον συντελεστή εξειδίκευσης του. Για να κάνουμε αυτήν την εκτίμηση, θα πρέπει να ακολουθήσουμε τα πέντε παρακάτω βήματα (Σαμαθρακής 1997):

A. Κατασκευάζεται η μήτρα των δεικτών ειδικεύσης

Σαν δείκτης ειδίκευσης ορίζεται το πηλίκο του μεριδίου των προϊόντων στην τελική παραγωγή κάθε νομού, με το μερίδιο των προϊόντων στην περιφερειακή τελική παραγωγή.

$$\Delta NE_{ij} = [AA\Pi_{ij} / \Sigma A\Sigma\Pi_j] / [\Pi AA\Pi_i / \Pi \Sigma AA\Pi]$$

για $i=1,2,\dots,m$ προϊόντα και $j=1,2,\dots,n$ Περιφέρειες

όπου:

ΔNE : Ο Δείκτης Νομαρχιακής Εξειδίκευσης

$AA\Pi_{ij}$: η Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής κάθε προϊόντος του κάθε Νομού,

$\Sigma AA\Pi_j$: η Συνολική Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής κάθε Νομού,

$\Pi AA\Pi_i$: η Περιφερειακή Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής κάθε προϊόντος και

$\Pi \Sigma AA\Pi$: η Περιφερειακή Συνολική Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής,

Ο δείκτης αυτός εκτιμά την εξειδίκευση κάθε νομού σε συγκεκριμένες παραγωγές. Δηλαδή ο δείκτης αυτός επιτρέπει να συγκρίνουμε την δομή της παραγωγής κάθε νομού, με τη δομή της περιφερειακής παραγωγής. Η ελάχιστη τιμή του πηλίκου είναι 0 όταν ένα συγκεκριμένο προϊόν δεν υπάρχει σε έναν δεδομένο νομό, ενώ αντιθέτως δεν έχει μέγιστη τιμή. Στη περίπτωση που η τιμή του πηλίκου αυτού είναι μεγαλύτερη από 1 αυτό σημαίνει, ότι το συγκεκριμένο προϊόν εντοπίζεται ποιο συχνά στον συγκεκριμένο νομό, απ' ότι στην υπόλοιπη περιφέρεια και ταυτόχρονα ο συγκεκριμένος νομός, έχει σχετική θέση ποιο σημαντική για το συγκεκριμένο προϊόν από ότι για τα υπόλοιπα προϊόντα.

B. Κατασκευάζεται ο παράγωγος πίνακας των δεικτών ειδίκευσης για κάθε προϊόν

Στην συνέχεια για κάθε ένα προϊόν που προκύπτει εντοπίζεται ο "Νομαρχιακός πυρήνας" δηλαδή οι νομοί όπου έχουν δείκτη ειδίκευσης πάνω από 1 για το συγκεκριμένο προϊόν. Έπειτα τόσο για το συγκεκριμένο προϊόν, όσο και για τα υπόλοιπα εκλαμβανόμενα σαν ένα σύνολο, υπολογίζονται τα αθροίσματα των ακαθάριστων αξιών για τους νομούς εκείνους που ανήκουν στον "πυρήνα" καθώς και εκείνων που δεν ανήκουν σε αυτόν. Με αυτόν τον τρόπο ακολουθείται, η ίδια διαδικασία για όλα τα προϊόντα ξεχωριστά και προκύπτει για κάθε ένα προϊόν από απ' αυτά μια νέα μήτρα, η οποία αποκαλείται παράγωγος πίνακας των δεικτών ειδίκευσης.

Γ. Υπολογίζονται οι αποκλίσεις μεταξύ πραγματικών και θεωρητικών τιμών του παράγωγου πίνακα (E_i) για κάθε προϊόν.

Το E_i συμβολίζει τις αποκλίσεις μεταξύ πραγματικών και θεωρητικών του παράγωγου πίνακα για κάθε ένα προϊόν. Σαν θεωρητική τιμή λαμβάνεται εκείνη την οποία θα παίρναμε, εάν το

σχετικό ποσοστό του "πυρήνα" ήταν το ίδιο, τόσο για το συγκεκριμένο προϊόν, όσο και για το σύνολο των προϊόντων. Η απόκλιση μειώνεται όταν μια συγκεκριμένη περιοχή βγει έξω από τον "πυρήνα". Είναι εύκολο να αποδειχθεί, ότι μια παρόμοια μείωση θα παρατηρούνταν αν μέσα στον "πυρήνα" έμπαινε μια μη ειδικευμένη περιοχή. Δηλαδή με άλλα λόγια, η συνάθροιση των νομών σύμφωνα με το αν ο δείκτης ειδίκευσης είναι μεγαλύτερος του 1, ορίζει έναν διαχωρισμό για τον οποίο η απόκλιση είναι η μέγιστη. Η ιδιότητα αυτή συνιστά ουσιαστικά τη βάση του κριτηρίου τμηματοποίησης του Belson.

Δ. Υπολογίζονται οι μέγιστες τιμές των αποκλίσεων (E_i^*) για κάθε προϊόν

Για μια δεδομένη περιφερειακή κατανομή του μελετούμενου προϊόντος, ο δείκτης E_i έχει μια μέγιστη τιμή η οποία συμβολίζεται με E_i^* . Η μέγιστη αυτή τιμή είναι συνδεδεμένη με την έννοια της "ιδεατής" διχοτόμησης, δηλαδή εκείνης όπου κάποιος να μπορεί να προβλέψει τη συγκέντρωση ενός προϊόντος με μηδενική πιθανότητα λάθους.

Ε. Υπολογίζεται ο συντελεστής συγκέντρωσης (S_i) για κάθε προϊόν

Υπολογίζοντας τους λόγους των αποκλίσεων E_i προς τις μέγιστες τιμές τους E_i^* (E_i/E_i^*) προκύπτει ο συντελεστής συγκέντρωσης S_i για κάθε προϊόν. Ο συντελεστής αυτός βρίσκεται μεταξύ 0 και 1 και επιτρέπει, τη σύγκριση των βαθμών της νομαρχιακής συγκέντρωσης για κάθε προϊόν. Για παράδειγμα ένα προϊόν X είναι πιο έντονα συγκεντρωμένο από κάποιο άλλο προϊόν Ψ, όταν $S_X > S_\Psi$.

Εφαρμόζοντας τους ίδιους υπολογισμούς αλλά αντιστρέφοντας τα προϊόντα με τους νομούς, προκύπτει ότι ο συντελεστής συγκέντρωσης εξειδίκευσης κάποιου νομού S_j ο οποίος ισούται με E_j/E_j^* για $j=1, \dots, n$, όπου:

E_j , οι αποκλίσεις μεταξύ πραγματικών και θεωρητικών τιμών του παράγωγου πίνακα (E_j) για κάθε νομό,

E_j^* , οι μέγιστες τιμές των αποκλίσεων E_j για κάθε νομό.

Για παράδειγμα, κάποιος νομός X είναι περισσότερο εξειδικευμένος από κάποιον άλλο Ψ, όταν $S_X > S_\Psi$ (Σαμαθρακής, 1997).

Η εξεταζόμενη περίοδο που ακολουθεί παρακάτω αναφέρετε στην περίοδο από το 2000 μέχρι το 2006, όπου υπήρχαν τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία κατά περιφέρειες και νομούς όσον αφορά τη συμμετοχή τους στην ακαθάριστη αξία παραγωγής ανά προϊόν. Σύμφωνα με τα δεδομένα αυτά θα έχει ενδιαφέρον να παρακολουθηθεί η εξέλιξη και οι επιδράσεις των τάσεων εξειδίκευσης παραγωγής και συγκέντρωσης αγροτικών προϊόντων κατά τις διάφορες

χρονικές περιόδους. Για να είναι εφικτός ο εντοπισμός της τάσης στους εξεταζόμενους δείκτες, η χρονολογική στατιστική σειρά περιλαμβάνει τρία έτη (2000, 2003, και 2006).

Για τις ανάγκες της εργασίας επιλέχθηκαν για εξέταση τα προϊόντα εκείνα τα οποία είναι, αφενός σημαντικά στην περιφερειακή ακαθάριστη αξία παραγωγής και αφετέρου είναι αντιπροστατευτικά τόσο της φυτικής όσο και της ζωικής παραγωγής. Επιπλέον η παραγωγή της ελληνικής γεωργίας στο σύνολο της και κατά συνέπεια των περιφερειών της, είναι προσανατολισμένη κατά ένα μεγάλο μέρος προς τα μεσογειακά προϊόντα, στην ανάλυση που ακολουθεί εκτός από την διάκριση της παραγωγής σε φυτική και ζωική παραγωγή, γίνεται και διάκριση της παραγωγής και σε μεσογειακή, έτσι με αυτόν τον τρόπο να είναι δυνατή η παρακολούθηση και η εξέλιξη και του μεσογειακού χαρακτήρα, της περιφέρειας και των νομών που την αποτελούν.

Σαν μεσογειακά προϊόντα επιλέχθηκαν τα εξής: Σκληρό σιτάρι, καλαμπόκι, ρύζι, καπνός, βαμβάκι, κρασί, ελαιόλαδο, φρούτα, λαχανικά και το αιγοπρόβειο κρέας. Αυτή η ταξινόμηση της μεσογειακής παραγωγής, στηρίχθηκε στο κριτήριο ότι σαν μεσογειακό προϊόν, θεωρείτε εκείνο το οποίο προέρχεται από της μεσογειακές χώρες (Σαμαθρακής, 1997).

Σαν μονάδα ανάλυσης επιλέχτηκε η περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, η οποία αποτελείται από πέντε νομούς (Καβάλας, Ροδόπης, Έβρου, Ξάνθης και Δράμας) οι οποίοι θα μελετηθούν στην συνέχεια.

Σαν βασική πηγή στατιστικής πληροφόρησης επιλέχτηκε, το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και η ΕΛ. ΣΤΑΤ. ώστε να επεξεργαστούν τα στοιχεία που προέκυψαν. Για τα προϊόντα που επιλέχθηκαν συγκεντρώθηκε η ακαθάριστη αξία παραγωγής τους σε τρέχουσες τιμές, για κάθε νομό της περιφέρειας. Τέλος, με βάση τα στοιχεία αυτά υπολογίστηκαν, όλοι οι προαναγγελθέντες δείκτες, από το σχολιασμό των οποίων προέκυψαν τα συμπεράσματα της εργασίας.

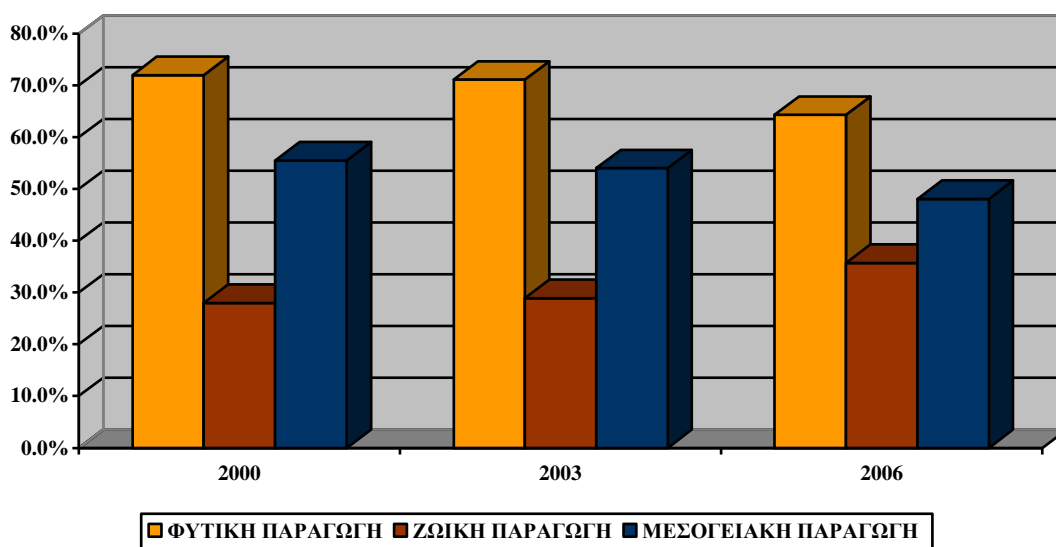
4.3. ΟΙ ΤΑΣΕΙΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ

Η διατροφή αναμφισβήτητα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή κάθε ανθρώπου καθώς και οι παράγοντες που καθορίζουν τις διατροφικές συνήθειες. Το είδος και οι ποσότητες των γεωργικών προϊόντων που θα φτάσουν στο τραπέζι, καθορίζονται κυρίως από το κλίμα, τη

γεωμορφολογία του τόπου, τη μεταφορά και τη διαθεσιμότητα των τροφίμων καθώς και από τους οικονομικούς παράγοντες.

Ενδιαφέρον θα έχει να εξετασθούν οι εξελίξεις στην αγροτική παραγωγή, ώστε να προσδιορισθεί ο γεωργικός της χαρακτήρας και να διερευνηθούν οι τάσεις εξειδίκευσης και συγκέντρωσης παραγωγής αγροτικών προϊόντων στην περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης, καθώς και των επιμέρους νομών της για τα έτη 2000, 2003 και 2006. Στη συνέχεια παρουσιάζεται το γράφημα με την εξέλιξη της Ακαθάριστης Άξιας Γεωργικής Παραγωγής καθώς και ο διαχωρισμός της σε ζωική, φυτική και μεσογειακή.

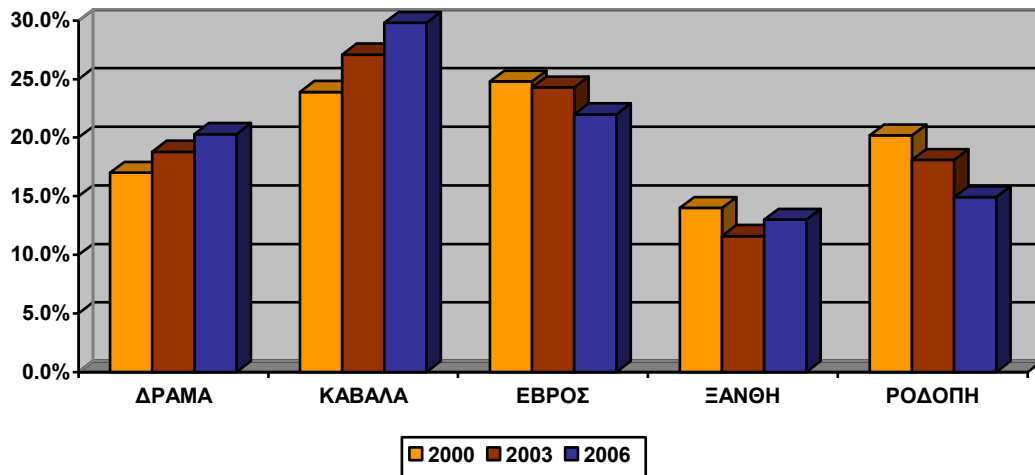

Γράφημα 4.1: Εξέλιξη της Ακαθάριστης Άξιας Παραγωγής (ΑΑΠ) στην ΑΜΘ (2000-2006)

Πηγή: Ίδιοι υπολογισμοί βασισμένοι σε πρωτογενή στοιχεία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Όπως φαίνεται και από το παραπάνω γράφημα 4.1 τόσο η φυτική όσο και η ζωική παραγωγή εμφανίζουν σταθερό ρυθμό ανάπτυξης με εξαίρεση την τελευταία περίοδο όπου παρατηρείται πτώση της φυτικής και αύξηση της ζωικής παραγωγής.

Η περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης χαρακτηρίζεται από μια ισχυρή κυριαρχία της φυτικής έναντι της ζωικής παραγωγής συνεισφέροντας κατά 72% στην τελική παραγωγή για το 2000 και η οποία παραμένει σταθερή μέχρι και το 2003, ενώ μειώθηκε το 2006 σε 64,3%. Αντίθετα η ζωική παραγωγή εμφανίζει αντίθετη εξέλιξη από αυτή της φυτικής για τα αντίστοιχα έτη όπου συμμετείχε κατά 28% το 2000 ενώ το 2006 ανήλθε σε 35,7%.

Γράφημα 4.2: Εξέλιξη της ΑΑΠ των Αγροτικών Προϊόντων ανά νομό στην περιφέρεια της ΑΜΘ (2000-2006)

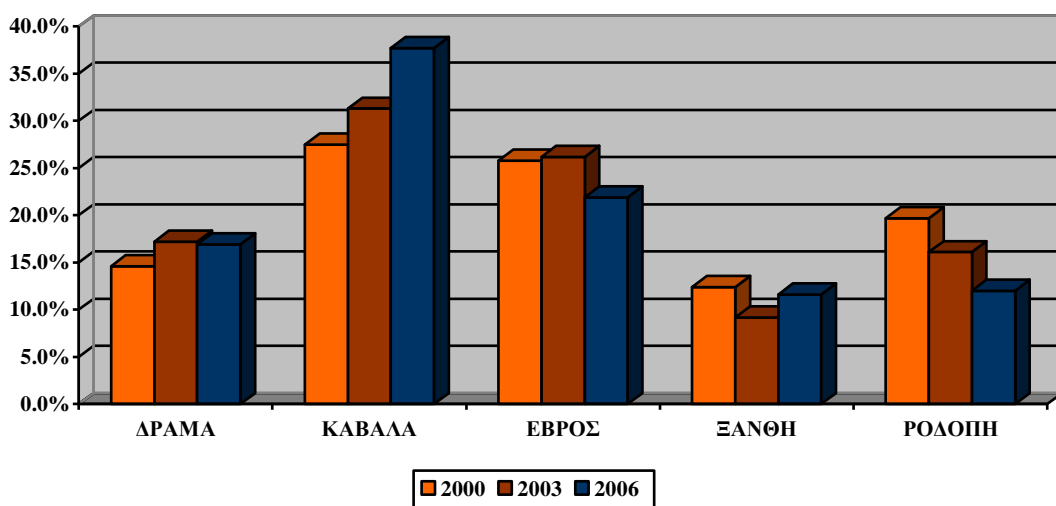
Πηγή: Ίδιοι υπολογισμοί βασισμένοι σε πρωτογενή στοιχεία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Όσον αφορά τη νομαρχιακή κατανομή της Ακαθάριστης Αξίας Παραγωγής των αγροτικών προϊόντων (βλ. γράφημα 4.2). Ο νομός Καβάλας έχει την μεγαλύτερη συμμετοχή στη τελική αξία γεωργικών προϊόντων και εμφανίζει αυξητικές τάσεις (27,1% το 2003 και 29,8 το 2006). Δεύτερος νομός στη συμμετοχή της ΑΑΠ έρχεται ο νομός Έβρου (24,8% το 2000) με πτώση τα επόμενα έτη και ακολουθεί ο νομός Δράμας με αυξητική πορεία (από 17,0% το 2000 σε 20,3% το 2006). Στους υπόλοιπους νομούς της περιφέρειας στο νομό Ροδόπης η τάση είναι πτωτική (από 20,2% το 2000 σε 15% το 2006) και ο νομός Ξάνθης εμφανίζει μικρές αυξομειώσεις, με πτώση το 2003 (από 14% το 2000 σε 11,6% το 2003) και επανάκαμψη το 2006 (13%).

Οι βασικές κατηγορίες αγροτικών προϊόντων που εξετάστηκαν ήταν τα βιομηχανικά φυτά με την τάση να είναι πτωτική μετά το 2003. Τα σιτηρά με σταθερή πορεία και μικρές αυξομειώσεις για τα εξεταζόμενα έτη και ακολουθούν τα ελαιοκομικά και αμπελουργικά κυρίως στην παραγωγή επιτραπέζιων σταφυλιών και τα κηπευτικά με τη μεγαλύτερη συμμετοχή να έχουν οι βιομηχανικές τομάτες και οι πατάτες.

Στη ζωική παραγωγή τη μεγαλύτερη συμμετοχή έχει το κρέας που εμφανίζει αυξητικές τάσεις με τη μεγαλύτερη συνεισφορά στην τελική παραγωγή να έχει το κρέας χοίρων και το κρέας βοών-βουβάλων με αυξητικές τάσεις και τα δυο. Ακολουθεί το γάλα με μικρή πτώση το 2003 και επανάκαμψη το 2006. Τέλος μικρότερη είναι η συμμετοχή στην παραγωγή αυγών με αύξηση το 2003 και πτώση το 2006.

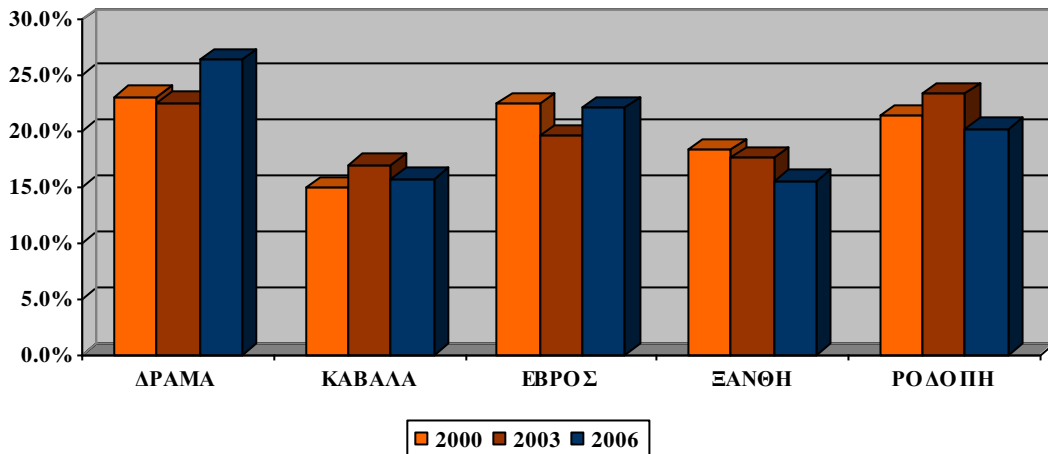
Τέλος, Ένα άλλο χαρακτηριστικό της ελληνικής παραγωγής είναι ο υψηλός βαθμός μεσογειακότητας. Η τελική αξία της μεσογειακής παραγωγής στην περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης αντιπροσωπεύει το 55% αυτής το 2000 και η οποία εμφανίζει πτωτικές τάσεις τα επόμενα έτη. Στη συνέχεια απεικονίζονται σε γραφήματα η ποσοστιαία σύνθεση της γεωργικής παραγωγής της περιφέρειας σε επίπεδο νομών.

Γράφημα 4.3: Εξέλιξη της ΑΑΠ φυτικής παραγωγής της ΑΜΘ σε νομαρχιακό επίπεδο (2000-2006)

Πηγή: Ίδιοι υπολογισμοί βασισμένοι σε πρωτογενή στοιχεία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

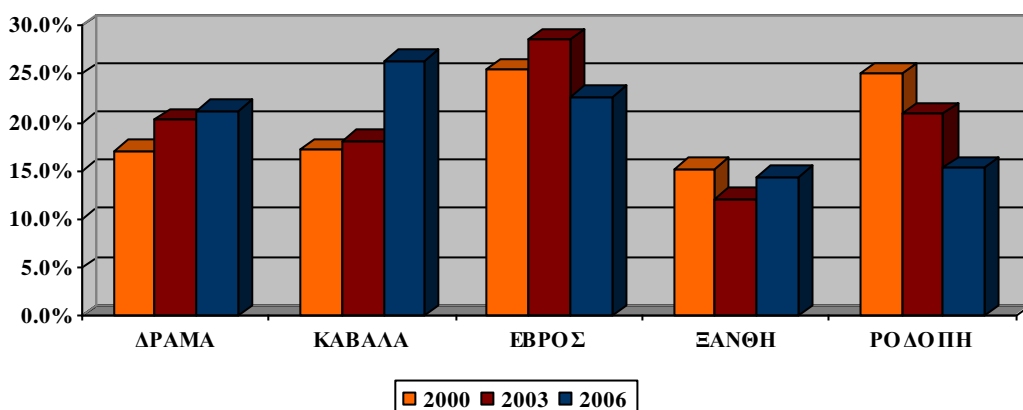
Σύμφωνα με το παραπάνω γράφημα 4.3, η εξέλιξη της ΑΑΠ για τον κλάδο της φυτικής παραγωγής εμφανίζει αρκετές διαφοροποιήσεις μεταξύ των νομών της περιφέρειας για τα έτη που εξετάζονται. Ο νομός Καβάλας ο οποίος είναι αντιπροσωπευτικός για την περιφέρεια, με την συμμετοχή του ως προς την ΑΠΑ είναι 27,5% το 2000 και εμφανίζει αυξητικές τάσεις. Δεύτερος κατά σειρά είναι ο νομός Έβρου όπου η συνεισφορά του στην ΑΑΠ το 2000 ήταν 25.8% με σταθερή πορεία μέχρι το 2003, ενώ το 2006 παρουσίασε πτώση κατά 4,3% κυρίως σε σιτηρά και βιομηχανικά φυτά. Στους υπόλοιπους νομούς αυτός της Ξάνθης και Δράμας εμφανίζουν σταθερή πορεία με μικρές αυξομειώσεις μεταξύ τους. Αντίθετα ο νομός Ροδόπης εμφανίζει πτωτική πορεία κατά 3,6% το 2003 και 4,1% το 2006.

Γράφημα 4.4: Εξέλιξη της ΑΑΠ Ζωικής παραγωγής της ΑΜΘ σε νομαρχιακό επίπεδο (2000-2006)

Πηγή: Ίδιοι υπολογισμοί βασισμένοι σε πρωτογενή στοιχεία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Όσον αφορά τον κλάδο της ζωικής παραγωγής παρατηρείται διαφορετική προσέγγιση από αυτόν της φυτικής όπου υπάρχει ισορροπία στην κατανομή της ΑΑΠ για το σύνολο των νομών της περιφέρειας, με την μεγαλύτερη συμμετοχή να έχουν οι νομοί Δράμας, Έβρου και Ροδόπης. Συγκεκριμένα οι νομοί Δράμας και Έβρου εμφανίζουν αυξητικές τάσεις μεταξύ τους με εξαίρεση μια μικρή πτώση το 2003. Ενώ ο νομός Ροδόπης εμφάνισε μείωση το 2006 κατά 3,1%. Στους υπόλοιπους νομούς αυτός της Ξάνθης εμφανίζει πτωτικές τάσεις, εξέλιξη που πιθανός αποδίδεται στην μείωση της παραγόμενης ποσότητας κρέατος (κυρίως βοών-βουβάλων και χοίρων) και δευτερογενών κτηνοτροφικών προϊόντων. Ενώ ο νομός Καβάλας εμφανίζει μικρές αυξομειώσεις.

Γράφημα 4.5: Εξέλιξη της ΑΠΑ μεσογειακής παραγωγής της ΑΜΘ σε νομαρχιακό επίπεδο (2000-2006)

Πηγή: Ίδιοι υπολογισμοί βασισμένοι σε πρωτογενή στοιχεία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Τέλος, όσον αφορά τη μεσογειακή παραγωγή τη μεγαλύτερη συμμετοχή στην ΑΑΠ έχει ο νομός Έβρου σταθερά πάνω από 25% με εξαίρεση το 2006 που ακολούθησε μια πτώση με την συμμετοχή του στην τελική άξια να είναι 22,%. Ακολουθούν οι νομοί Καβάλα και Δράμας με αυξητικές τάσεις. Αντίθετα ο νομός Ξάνθης εμφανίζει διαχρονικά μικρές διακυμάνσεις και ο νομός Ροδόπης πτωτικές τάσεις ως προς την ΑΑΠ το 2003 και 2006 κατά 4,1% και 5,6% αντίστοιχα. Μειώσεις που αναφέρονται κυρίως σε σιτηρά (σκληρό σιτάρι) και κηπευτικά προϊόντα (βιομηχανική τομάτα) και δευτερογενώς σε φρούτα και κρέας.

4.4. ΟΙ ΤΑΣΕΙΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ ΚΑΙ Η ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑ ΝΟΜΟ

4.4.1 Οι τάσεις συγκέντρωσης της παραγωγής σε περιφερειακό επίπεδο

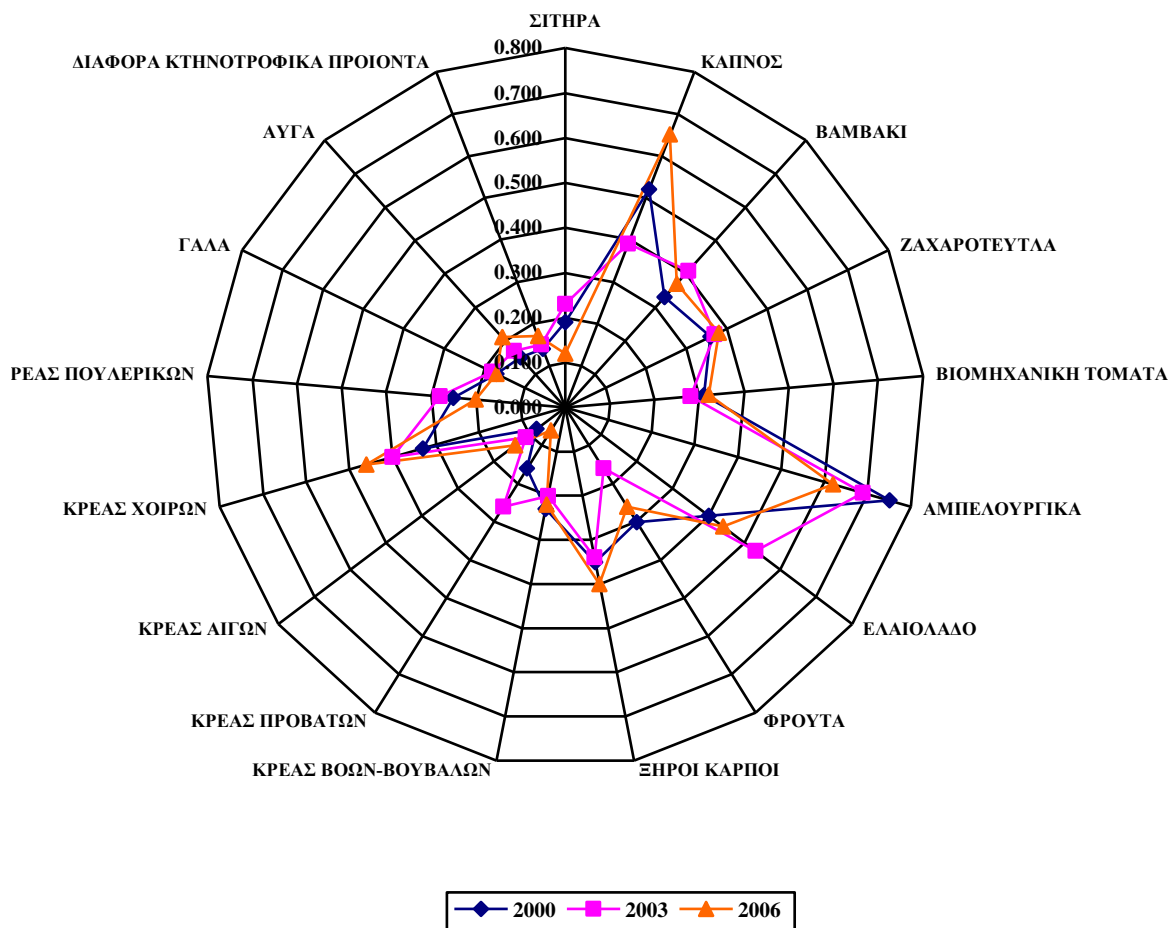
Εκτός από την εξειδίκευση παραγωγής ένα άλλο εξεταζόμενο μέγεθος είναι και οι συντελεστές συγκέντρωσης παραγωγής αγροτικών προϊόντων, οι οποίοι βοηθούν να προσδιορισθεί κατά πόσο ένα συγκεκριμένο αγροτικό προϊόν εμφανίζεται περισσότερο ή λιγότερο σε μια περιοχή. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, θα εξετασθούν οι δείκτες συγκέντρωσης για την περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης και οι οποίοι παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1: Εξέλιξη του συντελεστή συγκέντρωσης κύριων καλλιεργειών στην περιφέρεια της ΑΜΘ (2000-2006)

ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ	2000	2003	2006
Σιτηρά	0,19	0,23	0,12
Καπνός	0,52	0,39	0,65
Βαμβάκι	0,33	0,41	0,37
Ζαχαρότευτλα	0,36	0,37	0,38
Βιομηχανική τομάτα	0,31	0,28	0,32
Αμπελοργικά	0,72	0,69	0,62
Ελαιόλαδο	0,40	0,53	0,44
Φρούτα	0,30	0,16	0,26
Ξηροί καρποί	0,35	0,34	0,40
Κρέας Βοών-Βουβάλων	0,23	0,20	0,22
Κρέας Προβάτων	0,16	0,26	0,06
Κρέας Αιγών	0,08	0,11	0,14
Κρέας χοίρων	0,33	0,40	0,46
Κρέας Πουλερικών	0,25	0,28	0,20
Γάλα	0,17	0,18	0,17
Αυγά	0,15	0,17	0,21
Διάφορα Κτηνοτροφικά προϊόντα	0,14	0,15	0,17
Φυτική παραγωγή	0,16	0,21	0,21
Ζωική παραγωγή	0,16	0,21	0,21
Μεσογειακή παραγωγή	0,15	0,19	0,09

Πηγή: Ίδιοι υπολογισμοί βασισμένοι σε πρωτογενή στοιχεία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Όπως παρατηρείται από το παραπάνω πίνακα 4.1 ο βαθμός συγκέντρωσης των αγροτικών προϊόντων τόσο της φυτικής όσο και της ζωικής παραγωγής παραμένει σταθερός, με ανοδικές τάσεις για τα επόμενα έτη. Αρχικά το 2003 η τιμή του συντελεστή αυξήθηκε κατά 0,05 μονάδες και σταθεροποιήθηκε το 2006. Αντίθετα ο βαθμός συγκέντρωσης της μεσογειακής παραγωγής διατηρείται σε χαμηλά επίπεδα με μια ανεπαίσθητη αύξηση το 2003 και μείωση κατά 0,10 μονάδες το 2006.

Γράφημα 4.6: Εξέλιξη της συγκέντρωσης αγροτικών προϊόντων στη περιφέρεια ΑΜΘ (2000-2006)

Πηγή: Ίδιοι υπολογισμοί βασισμένοι σε πρωτογενή στοιχεία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Τα προϊόντα με τον μεγαλύτερο βαθμό συγκέντρωσης είναι ο καπνός με έντονες αυξομειώσεις διαχρονικά, τα αμπελουργικά με την τάση να είναι πτωτική και το ελαιόλαδο με μικρές αυξομειώσεις. Ενώ χαμηλή είναι η συγκέντρωση παραγωγής σε κηπευτικά και φρούτα. Στον αντίποδα στη ζωική παραγωγή υψηλή συγκέντρωση εμφανίζει το κρέας χοίρων, ενώ σε χαμηλά επίπεδα κινείται το κρέας πουλερικών και αιγών. Στα υπόλοιπα κτηνοτροφικά προϊόντα χαμηλή συγκέντρωση παρατηρείται στο γάλα και στα αυγά.

Από τα αποτελέσματα των συντελεστών συγκέντρωσης όσον αφορά τη φυτική παραγωγή προκύπτει ότι τη μεγαλύτερη συγκέντρωση στην περιφέρεια έχει ο καπνός, ο οποίος εμφανίζει πτώση το 2003 (από 0,52 το 2000 σε 0,39 το 2003) και αύξηση το 2006 (0,65). Στα υπόλοιπα βιομηχανικά φυτά δεν εντοπίζονται μεγάλες διαφορές για τα προϊόντα που εξετάζονται. Τα ζαχαρότευτλα και το βαμβάκι εμφανίζουν σταθερή πορεία, με τον συντελεστή συγκέντρωσης να κυμαίνεται μεταξύ 0,36-0,38 για τα ζαχαρότευτλα και 0,33-0,37 για το βαμβάκι τα έτη που εξετάζονται.

Υψηλό βαθμό συγκέντρωσης έχουν τα αμπελουργικά προϊόντα κυρίως σε παραγωγή επιτραπέζιων σταφυλιών, με την τάση να είναι πτωτική (από 0,72 το 2000 σε 0,62 το 2006) και το ελαιόλαδο με διαχρονικές αυξομειώσεις για τα έτη που εξετάζονται. Έτσι το 2003 εμφανίζει μια αύξηση κατά 0,13 μονάδες (από 0,40 το 2000 σε 0,53 το 2003) και ακολουθεί μια πτώση το 2006 κατά 0,09.

Στα σιτηρά ο βαθμός συγκέντρωσης είναι αυξητικός τα δυο πρώτα έτη (από 0,19 το 2000 σε 0,23 το 2003) κυρίως σε σιτάρι σκληρό και μαλακό ενώ το 2006 εμφάνισε πτώση.

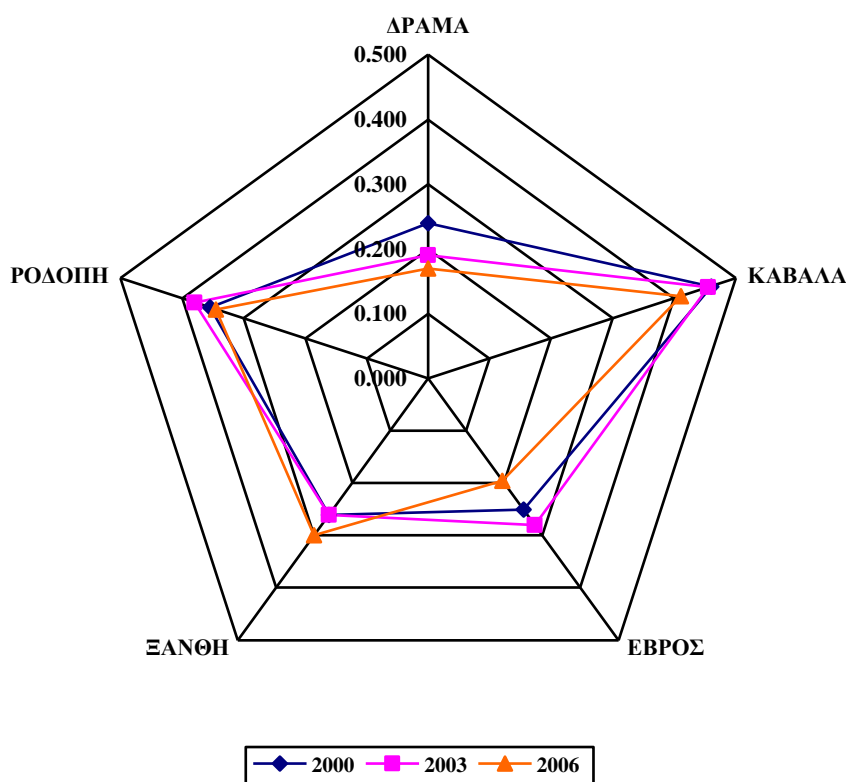
Στις δενδρώδεις καλλιέργειες στα φρούτα παρατηρείται χαμηλός βαθμός συγκέντρωσης με την τιμή του συντελεστή να κυμαίνεται μετά το 2003 μεταξύ 0,16-0,26. Ενώ χαμηλή συγκέντρωση παρατηρείται και στα κηπευτικά με την τιμή του συντελεστή στη βιομηχανική τομάτα να κυμαίνεται μεταξύ 0,28-0,32.

Παράλληλα με τη φυτική, ενδιαφέρον έχει να εξεταστεί και η παρουσία του κλάδου της ζωικής παραγωγής στην περιφέρεια όπως φαίνεται και από τους συντελεστές συγκέντρωσης παραγωγής. Συγκεκριμένα το κρέας χοίρων εμφανίζει τον μεγαλύτερο βαθμό συγκέντρωσης με συνεχείς αυξητικές τάσεις, με την τιμή του συντελεστή από 0,33 το 2000 αυξήθηκε σε 0,40 το 2003 και 0,46 το 2006. Ακολουθεί το κρέας βοών-βουβάλων με διαχρονικές αυξομειώσεις με την τιμή του συντελεστή το 2006 να είναι 0,22. Αντίθετα χαμηλή είναι συγκέντρωση παραγωγής σε κρέας προβάτων, αιγών και πουλερικών.

Στα υπόλοιπα κτηνοτροφικά προϊόντα η παραγωγή σε γάλα και σε αυγά δεν εμφανίζει ιδιαίτερες διακυμάνσεις με την τιμή του συντελεστή να κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα μεταξύ 0,17-0,21. Ενώ χαμηλός είναι ο βαθμός συγκέντρωσης παραγωγής στα διάφορα κτηνοτροφικά προϊόντα.

4.4.2. Οι τάσεις εξειδίκευσης παραγωγής σε νομαρχιακό επίπεδο

Ενδιαφέρον θα έχει να εξεταστεί και ο βαθμός εξειδίκευσης των πέντε νομών της περιφέρειας (Δράμα, Καβάλα, Έβρος, Ξάνθη και Ροδόπη) ως προς το σύνολο της γεωργικής παραγωγής. Δηλαδή σε ποιον βαθμό διάφορα αγροτικά προϊόντα εμφανίζονται σε έναν ή περισσότερους συγκεκριμένους νομούς.

Γράφημα 4.7: Εξέλιξη του συντελεστή εξειδίκευσης παραγωγής της ΑΜΘ σε νομαρχιακό επίπεδο (2000-2006)

Πηγή: Ίδιοι υπολογισμοί βασισμένοι σε πρωτογενή στοιχεία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Σύμφωνα με το παραπάνω γράφημα 4.7 τον μεγαλύτερο συντελεστή εξειδίκευσης διαχρονικά εμφανίζουν οι νομοί Καβάλας και Ροδόπης. Εξέλιξη που οφείλεται στην επικράτηση τους σε συγκεκριμένες κατηγορίες αγροτικών προϊόντων όπως είναι το ελαιόλαδο και η αμπελοκομία στον νομό Καβάλας καθώς και τα βιομηχανικά φυτά στο νομό Ροδόπης. Αντίθετα πολύ χαμηλός είναι ο συντελεστής εξειδίκευσης στο νομό Δράμας μετά το 2003 καθώς δεν υπερβαίνει το 0,200. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι ο νομός Ξάνθης έχει αύξηση τους συντελεστές εξειδίκευσης κατά το τελευταίο έτος διερεύνησης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2: Εξέλιξη του συντελεστή εξειδίκευσης παραγωγής της ΑΜΘ σε νομαρχιακό επίπεδο (2000-2006)

Έτη	Δράμας	Καβάλας	Έβρου	Ξάνθης	Ροδόπης
2000	0,240	0,460	0,250	0,260	0,354
2003	0,190	0,455	0,280	0,260	0,380
2006	0,170	0,410	0,195	0,300	0,345

Πηγή: Ίδιοι υπολογισμοί βασισμένη σε πρωτογενή στοιχεία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα υπολογισμού των συντελεστών εξειδίκευσης όπως αυτά προκύπτουν από τον παραπάνω πίνακα 4.2. Ο νομός Καβάλας εμφανίζει τον μεγαλύτερο συντελεστή σε σχέση με τους υπόλοιπους νομούς της περιφέρειας με την μεγαλύτερη τιμή να εμφανίζεται το 2000 (0,460) και να ακολουθείται από μια πτώση το 2006 κατά 0,050 μονάδες.

Ο νομός Ροδόπης είναι ο δεύτερος κατά σειρά νομός της περιφέρειας όσον αφορά το συντελεστή εξειδίκευσης ο οποίος εμφανίζει αυξητικές τάσεις το 2003 και μια πτώση το 2006. Ο συγκεκριμένος νομός εξειδικεύεται κυρίως σε βιομηχανικά φυτά.

Ο νομός Ξάνθης ακολουθεί σταθερή ανοδική πορεία για τα εξεταζόμενα έτη με την τιμή του συντελεστή το 2000 να είναι 0,260 ενώ το 2006 ανήλθε στο 0,300. Αύξηση που απαντάται κυρίως σε φυτικά προϊόντα (βιομηχανικά φυτά).

Ο νομός Έβρου αν και αρχικά κινήθηκε σε αντίστοιχα επίπεδα με αυτόν της Ξάνθης το τελευταίο έτος διερεύνησης η τιμή του συντελεστή εξειδίκευσης μειώθηκε από 0,280 το 2003 σε 0,195 το 2006. Εξέλιξη που πιθανώς οφείλεται στην πτώση της φυτικής παραγωγής προς όφελος της ζωικής, με την εξειδίκευση του να απαντάται κυρίως σε καλλιέργειες σιτηρών και βιομηχανικών φυτών (ζαχαρότευτλα) καθώς και κτηνοτροφικών προϊόντων (κρέας βοών-βουβάλων και χοίρων).

Τέλος, ιδιαίτερα χαμηλός εμφανίζεται ο βαθμός εξειδίκευσης στον νομό Δράμας με πτωτική πορεία για τα εξεταζόμενα έτη όπου η τιμή του συντελεστή από 0,240 το 2000 έπεσε το 2003 στο 0,190 ενώ το 2006 υποχώρησε στο 0,170.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης διαφέρει από το σύνολο των περιφερειών της χώρας. Η σημασία του αγροτικού τομέα παίζει σημαντικό ρόλο στη οικονομία της περιφέρειας, καθώς εξασφαλίζει απασχόληση για το 25,5% του εργατικού δυναμικού της και η συμβολή της στην ΑΠΑ ήταν το 2011 7,7% σε σχέση με το σύνολο της χώρας. Ενώ και η παραγωγική κατεύθυνση που ακολούθησε στηρίχτηκε σε μεγάλο βαθμό σε προϊόντα που στηριζόταν από την ΚΑΠ.

Η περιφέρεια χαρακτηρίζεται από ισχυρή κυριαρχία της φυτικής παραγωγής έναντι της ζωικής παραγωγής συνεισφέροντας κατά 72% το 2000 στην Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής και η οποία εμφανίζει πτωτικές τάσεις στο πέρασμα των χρόνων. Αντίθετα ο κλάδος της ζωικής παραγωγής ενισχύθηκε την τελευταία περίοδο με την συνεισφορά στην ΑΑΠ από 28,9% το 2003 σε 35,7% το 2006.

Όσον αφορά την κατανομή της ΑΑΠ την μεγαλύτερη συμμετοχή έχουν οι νομοί Καβάλας με την τάση να είναι αυξητική και ο νομός Έβρου με πτώση το τελευταίο έτος διερεύνησης, που οφείλεται στη μείωση της ΑΑΠ κυρίως σε σκληρό σιτάρι και σε καπνό. Ενώ ο νομός Δράμας αν και ξεκίνησε από χαμηλά, εμφάνισε θετική εξέλιξη ως προς την ΑΑΠ αύξηση που απαντάται κυρίως σε κτηνοτροφικά προϊόντα.

Τα συμπεράσματα που προέκυψαν από των υπολογισμό των συντελεστών εξειδίκευσης έδειξαν ότι ο νομός Καβάλας εμφανίζει τη μεγαλύτερη συγκέντρωση παραγωγής στη περιφέρεια διαχρονικά. Ενώ αναδεικνύει και την εξειδίκευση της σε συγκεκριμένους τύπους προϊόντων, όπως είναι το ελαιόλαδο, τα αμπελουργικά καθώς και σε ξηρούς καρπούς (καρυδιές).

Ο νομός Ροδόπης είναι ο δεύτερος νομός της περιφέρειας όσον αφορά την εξειδίκευση παραγωγής με αυξητικές τάσεις τα δυο πρώτα έτη και πτώση το 2006. Η εξειδίκευση του συγκεκριμένου νομού απαντάται κυρίως σε προϊόντα φυτικής παραγωγής όπως είναι το σκληρό σιτάρι, τα βιομηχανικά φυτά (καπνός, βαμβάκι) και τα φρούτα (κυρίως κερασιά).

Στους υπόλοιπους νομούς η εξέλιξη των τάσεων εξειδίκευσης κυμάνθηκε σε μέτρια επίπεδα με τον νομό Ξάνθης να εμφανίζει αύξηση του συντελεστή εξειδίκευσης (από 0,260 το 2003

σε 0,300 το 2006). Με την εξειδίκευση του να αναφέρεται σε καπνό, σε σιτάρι και σε κρέας βοών-βουβάλων.

Ο νομός Έβρου παρουσίασε σημαντική πτώση του συντελεστή εξειδίκευσης για τα έτη που εξετάστηκαν, αφού μειώθηκε από 0,280 το 2003 σε 0,195 το 2006. Εξαιτίας της πτώσης των φυτικών προϊόντων κυρίως σε σιτηρά, σε καπνό και σε βαμβάκι.

Τέλος, ιδιαίτερα χαμηλός είναι ο βαθμός εξειδίκευσης στο νομό Δράμας, από το 2003 και μετά κάτω από 0,200 μονάδες. Με τον συγκεκριμένο νομό να εμφανίζει μια σχετική εξειδίκευση περισσότερο σε κτηνοτροφικά προϊόντα.

Παράλληλα με τις τάσεις εξειδίκευσης, εξετάστηκαν και οι συντελεστές συγκέντρωσης παραγωγής, δηλαδή σε ποιο βαθμό ένα προϊόν είναι πλήρως ή όχι συγκεντρωμένο στη περιφέρεια. Από τα αποτελέσματα προέκυψε ότι τα προϊόντα που παρουσίασαν το μεγαλύτερο βαθμό συγκέντρωσης ήταν ο καπνός με μικρές διαχρονικές αυξομειώσεις, με την τιμή του συντελεστή να βρίσκεται το 2006 στο υψηλότερο σημείο (0,65) και ακολουθούν τα αμπελουργικά και το ελαιόλαδο. Στα υπόλοιπα φυτικά προϊόντα σταθερή είναι η τάση για το βαμβάκι και τα ζαχαρότευτλα και πτωτική για τα σιτηρά, τα κηπευτικά, και τα φρούτα.

Στον κλάδο της ζωικής παραγωγής αυξητική είναι η τάση στην παραγωγή κρέατος βοών-βουβάλων και χοίρων, με το κρέας χοίρων να έχει τον μεγαλύτερο συντελεστή συγκέντρωσης. Ενώ σε χαμηλά επίπεδα κυμάνθηκαν το γάλα και τα αυγά.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης είναι μια ακριτική περιφέρεια στη βάση της αγροτικής, για την οποία είναι αναγκαία η σχεδίαση μιας πολιτικής που θα δίνει έμφαση στην περαιτέρω οικονομική βιωσιμότητά της στα πλαίσια της Ε.Ε., καθώς και τη σταδιακή απεξάρτηση των αγροτών από το καθεστώς επιδοτήσεων που ίσχυε στο παρελθόν. Για την επίτευξη των στόχων απαραίτητη είναι η αξιολόγηση των οικονομικών κλάδων (φυτικής και ζωικής παραγωγής) της περιφέρειας, ώστε να εντοπισθούν οι κλάδοι εκείνοι οι οποίοι θα συμβάλουν στην ανάπτυξη και βιωσιμότητα της υπαίθρου. Σε συνδυασμό με άλλες δραστηριότητες όπως είναι οι βιολογικές, οι εναλλακτικές καλλιέργειες και ο αγροτουρισμός που θα οδηγήσουν στην καλύτερη δυνατή αξιοποίηση φυσικών πόρων. Καθώς και η περαιτέρω διασύνδεση με τον δευτερογενή τομέα και την ανάδειξη τοπικών αγροτικών προϊόντων μέσω της τυποποίησης και μεταποίησης, δημιουργώντας υψηλή προστιθέμενη

αξία. Μια τέτοια περίπτωση θα μπορούσε να είναι η παραγωγή αρωματικών φυτών όπου στη συνέχεια θα μεταφέρονται στον δευτερογενή τομέα για την παραγωγή αιθέριων ελαίων, τα οποία θα μπορούν να διοχετευτούν τόσο στην φαρμακοβιομηχανία όσο και στην αρωματοθεραπεία καθώς έχουν υψηλή ζήτηση και στις διεθνείς αγορές, ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο τον εξαγωγικό χαρακτήρα της περιφέρειας δίνοντας τόνωση στην απασχόληση και την οικονομική ανάπτυξη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αυγενού, Ε. (2010). *Οι τάσεις εξειδίκευσης και συγκέντρωσης της παραγωγής αγροτικών προϊόντων στην περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας*. Πτυχιακή εργασία, ΑΤΕΙΘ, Τμήμα Αγροτικής Ανάπτυξης και Διοίκησης Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων, Θεσσαλονίκη.
- Δαμιανός, Δ., Παπαγεωργίου, Κ., Στάθης, Π. (2006). *Η Ελληνική αγροτική οικονομία στο παγκόσμιο επίπεδο*. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλης.
- Η Ταυτότητα της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης. (2001). *Σε Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης*. (8-10). Αθήνα. Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης.
- Ιωαννίδου, Ε. (1998). *Ανταγωνιστική γεωργία και αγροτική ανάπτυξη: κύρια διαρθρωτικά προβλήματα και αντιμετώπισή τους*. Αθήνα: Εθνική Τράπεζα Ελλάδος.
- Ιωσηφίδης, Θ., Παπαδόπουλος, Γ., Ανθοπούλου, Θ. (2004). *Η ανάπτυξη σε μια πολυλειτουργική ύπαιθρο*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Λαμπροπούλου, Α. (2005). *Η ελληνική γεωργία στο διεθνές ανταγωνιστικό περιβάλλον*. Αθήνα: Εκδόσεις ΚΕΠΕ.
- Μαραβέγιας, Ν. (1992). *Η διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και η Ελληνική γεωργία στη δεκαετία του 90''*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Μαραβέγιας, Ν., Ζιωγάνας, Χ., Καλδής, Π., Παπαγεωργίου, Κ. (1999). *Η Ελληνική γεωργία προς το 2010*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Μαραβέγιας, Ν. (2004). *Στρατηγική για την αγροτική ανάπτυξη της Ελλάδας*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Παπαγεωργίου, Κ., Δαμιανός, Δ., Στάθης, Π. (2005). *Αγροτική Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλης.
- Παχάκη, Κ. & Τονικίδου, Π. (2006). *Η Ελληνική γεωργία ενώπιον των νέων συνθηκών και θεσμικού πλαισίου*. Αθήνα: Εκδόσεις ΚΕΠΕ.
- Πετρόπουλος, Δ., Φατούρος, Δ., Κυριαζόπουλος, Γ., Πασχαλίδης, Δ. (2010). Διαχρονική εξέλιξη των μεγεθών του εξωτερικού εμπορίου αγροτικών προϊόντων στην Ελλάδα την περίοδο 1994-2008. *Σε εμπορικό ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων* (320-332). Αθηνά. ΕΣΔΟ.
- Προβατάς, Δ. (2002). *Πώς να διαχειριστείτε ένα σχέδιο βελτίωσης της αγροτικής σας εκμετάλλευσης*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Σαμαθρακής, Β. (1999). *Ο βαθμός στήριξης της Ελληνικής παραγωγής αγροτικών προϊόντων από την ΚΑΠ: ανάλυση σε επίπεδο περιφερειών*. Σε Γεωτεχνικά Επιστημονικά θέματα (σ. 1-13). Θεσσαλονίκη.

- Σαφιλίου, Κ. & Παπαδόπουλος, Α. (2004). *Οι μικροί γεωργοί στην Ελλάδα. Ποιοι θα επιβιώσουν και πως επιβιώσουν*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Σέμος, Α., Παπαναγιώτου, Ε., Καραφύλλης, Χ. (2004). *Η Ελληνική γεωργία και ύπαιθρος στην διευρυμένη Ευρωπαϊκή Ένωση. Νέες προκλήσεις και προσανατολισμοί*. Αθήνα: Εκδόσεις Αγρότυπος Α.Ε.
- Στρατηγέα, Α. & Παπαπαδοπούλου, Χ. (χ.χ.). Πλαίσιο μελλοντικής ανάπτυξης αγροτικού τομέα-προκλήσεις εξωτερικού περιβάλλοντος. Σε *Στρατηγικές βιώσιμης ανάπτυξης του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα* (σ. 1-9). Αθήνα.
- Σωφρονίδης, Π. (2010). *Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης-Προσέγγιση Lipsor*. Διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Τμήμα Αγρονόμων και τοπογράφων Μηχανικών, Αθήνα.
- Τζίκα, Ι. & Μπαρδακίδης, Δ. (2011). Η διαχρονική εξέλιξη της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σε *Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ)*. (6-9). Αθηνά. Ομάδα Ευρώπη –«Team Europe».

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- Massot, A. (2014). *Οι μηχανισμοί της ΚΓΠ και οι μεταρρυθμίσεις τους*. Ανακτήθηκε 15 Μαρτίου 2014 από http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.2.3.html.
- Αγοραστάκη, Γ. (2003) *Πλαίσιο & στόχοι αναπτυξιακής πολιτικής για τη γεωργία μας*. Ανακτήθηκε Απρίλιο, 2003 από <http://www.istologos.gr/2008-06-23-10-18-00/2008-06-19-08-47-45/153--a-----#.UydFc9G9pPg>.
- Ανώνυμος. (χ.χ.). *Κοινή Αγροτική Πολιτική* Ανακτήθηκε από <http://www.eu4journalists.eu/index.php/dossiers/greek/C8/>.
- Ανώνυμος. (χ.χ.). *Η φυσιογνωμία της ΑΜΘ*. Ανακτήθηκε από <http://www.remthtourism.gr/index.php?sec=258&ctg=297&lang=gr>.
- Ανώνυμος. (χ.χ.) *Οι μεταρρυθμίσεις της ΚΓΠ*. Ανακτήθηκε από http://europedia.moussis.eu/books/Book_2/6/21/02/02/?lang=gr&all=1&s=1&e=10.
- Ανώνυμος. (2013). *Η νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική της περιόδου 2014-2020*. Ανακτήθηκε 19 Ιουλίου, 2013 από <http://euractiv.gr/thematikoi-fakeloi/i-nea-koini-agrotiki-politiki-tis-periodoy-2014-2020>.
- Ανώνυμος (2014). *Η Ευρωπαϊκή Κοινή Αγροτική Πολιτική μέρος 1^ο & 2^ο*. Ανακτήθηκε 17 Μάρτιο, 2014, από <http://www.archive.gr/news.php?readmore=30>.

- Ανώνυμος, (2012). *Το 50% των μεταποιητικών επιχειρήσεων σε Μακεδονία και Θράκη είναι ζημιογόνες*. Ανακτήθηκε 30 Αυγούστου, 2012 από <http://www.express.gr/news/finance/636230oz20120830636230.php3>.
- Αυγουλάς, Χ. (2013). *Καπνός εθνικό προϊόν Α' μέρος*. Ανακτήθηκε 18 Σεπτεμβρίου, 2013 από <http://www.pemptousia.gr/2013/09/>.
- Γεωργιάδης, Γ. (2014). *Η Ευρωπαϊκή Κοινή Αγροτική Πολιτική (μέρος 1^ο)*. Ανακτήθηκε 5 Ιουνίου, 2014 από <http://www.archive.gr/news.php?readmore=30>.
- Γεωργιάδης, Π. (2012). *Κοινή Αγροτική Πολιτική: Η ιστορία*. Ανακτήθηκε 8 Απριλίου, 2012, από <http://www.protagon.gr/?i=protagon.el.article&id=14092>.
- Γεωργιάδης, Π. (2012). *Κοινή Αγροτική Πολιτική: Τα υπέρ και κατά*. Ανακτήθηκε 12 Απριλίου, 2012, από <http://www.protagon.gr/?i=protagon.el.8emata&id=14226>.
- Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ. ΣΤΑΤ)- <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>
Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.)-http://europa.eu/index_el.htm.
- Κουρμαδάς, Λ. (2012). *50 χρόνια ιστορία για την κοινή Αγροτική Πολιτική*. Ανακτήθηκε Ιανουάριο, 2012 από <http://www.agronews.gr/business/fakeloi/arthro/76053/50-hronia-istoria-gia-tin-koini-agrotiki-politiki/>.
- Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγών (Π.Σ.Ε)- <http://www.pse.gr>.
- Παπαχρήστος, Α. (2013). *Επιπτώσεις της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής*. Ανακτήθηκε 2 Μαρτίου, 2013 από <http://laxanokipos.com/wordpress/%CF%8E-%CE%AE-%CE%AE/>.
- Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων- <http://www.minagric.gr/index.php/el/>.
- Χαροντάκης, Δ. (2005). *Βουτιά έκαναν οι εξαγωγές των αγροτικών προϊόντων*. Ανακτήθηκε 6 Μαρτίου, 2005 από <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=164712>.